

**Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta**

Diplomová práce

Praha 2016

Ing. Bc. Anna Müllerová

**Univerzita Karlova v Praze
Husitská teologická fakulta**

Diplomová práce

**Eschatologie u významných teologických postav
v období české reformace**

**Eschatology in the case of eminent personalities in
the Bohemian Reformatory movement**

Vedoucí práce

Doc. ThDr. Kamila Veverková, Th D.

Autor práce

Ing. Bc. Anna Müllerová

Poděkování

Poděkování patří vedoucí bakalářské práce paní Doc. ThDr. Kamile Veverkové, Th D. za laskavost s jakou mi poskytovala konzultace a cenný komentář při tvorbě práce.

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená práce s názvem „ Eschatologie u významných teologických postav v období české reformace “ je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu, citované prameny a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použité literatury. Současně dávám svolení k tomu, aby tato diplomová práce byla umístěna v Ústřední knihovně UK a používána ke studijním účelům.

V Praze dne 3. května 2016

Ing. Bc. Anna Müllerová

Anotace

Práce podává ucelený přehled názorových proudů na téma eschatologie, věci konečných nebo také konce věků, v různých etapách vývoje lidské společnosti, ať již židovské, či křesťanské s důrazem na období středověku v zemích koruny České .

Opírá se o biblické texty Starého i Nového zákona a zejména o novozákonní text Zjevení Janovo.

Zabývá se náboženskou situací ve středověku a zároveň též okolnostmi politickými, kulturními a společenskými.

Odhaluje i některé prameny kacířských nauk, především valdenství, ze kterých vykryštovaly názory významných teologů a zmiňuje se o postavení heretiků ve středověké společnosti.

Stranou neponechává ani učení Jana Viklefa.

Práce je rozdělena do šesti částí, ve kterých jsou doloženy eschatologické nálady a vize panující v tehdejších společnostech.. Jsou zde rozebrány a na literárních dílech dokladovány hlavní myšlenky a názory významných reformních učenců, jimiž byli například Milíč z Kroměříže, Matěj z Janova, Mistr Jan Hus a Petr Chelčický. Práce uvádí učení těchto teologických a filozofických postav tak, jak na sebe navazovalo v otázce eschatologie.

V jednotlivých částech práce jsou předneseny a shrnuty jejich známé i méně známé interpretace eschatologického učení a zakomponovány závěry publikovaných studií.

Klíčová slova:

Apokalypsa, eschatologie, chiliasmus, mesianismus, Jan Hus, Kristus, Milíč z Kroměříže, Petr Chelčický, reformace, poslední soud, smrt

Annotation

The work offers a comprehensive preview of opinion streams on the theme of eschatology, final things or also the end of time, in various stages of the development of human society, whether Jewish or Christian, with an emphasis on the medieval period in the Lands of the Bohemian Crown.

It's based on the biblical texts of the Old and New Testaments, particularly on the New Testament text of the Book of Revelations.

It deals with religious situation in the Middle Ages and simultaneously also with political, cultural and social factors.

It reveals certain sources of heretical teachings, especially the Vaudois Church, from which eminent theologians' opinions crystallized and mentions the status of heretics in medieval society.

It also covers the teachings of John Wycliffe.

The work is divided into six parts, in which eschatological moods and vision that reigned in contemporary societies are substantiated. It analyses them, and literary works document the main ideas and opinions of eminent reformatory scholars, such as for example Milíč of Kroměříž, Matěj of Janov, Master Jan Hus and Petr Chelčický. The work presents the teachings of these theological and philosophical personalities in the way that they are linked to one another in the issue of eschatology.

The individual parts of the work present and summarize both well-known and not-so-well-known interpretations of eschatological teachings, and incorporate conclusions of published studies.

Keywords:

Apocalypse, eschatology, chiliasm, Messianism, Jan Hus, Christ, Milíč of Kroměříž, Petr Chelčický, reformist, last judgment, death

Obsah

ÚVOD	8
1. Vhled do tématu – eschatologie v širších souvislostech	10
1.1. Fenomén eschatologie z hlediska dějinného vývoje	10
1.2. Eschatologie a apokalyptika	15
1.3. Eschatologie Starého a Nového zákona	20
1.4. Eschatologie v době patristiky	25
2. Středověká eschatologie	28
3. Eschatologie Jana Viklefa	35
4. Náboženská situace v českých zemích ve 14. století a na počátku století patnáctého	40
5. Eschatologie české reformace	48
6. Eschatologie významných teologických postav	57
6.1. Eschatologie Jana Milíče z Kroměříže	57
6.2. Eschatologie Matěje z Janova	67
6.3. Eschatologie Mistra Jana Husa	77
6.4. Eschatologie Petra Chelčického	91
SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	104
ČLÁNKY	107
SBORNÍKY	108
ELEKTRONICKÉ ZDROJE	109
SEZNAM OBRÁZKŮ	109
SUMMARY	110

ÚVOD

Téma eschatologie, otázky konce života, společnosti, člověka i světa spadá od nepaměti do okruhu otázek, kterými se lidé nejčastěji zabývají.

Odpovědi na ně se pokoušeli dát filozofové i teologové ve všech stádiích vývoje lidské společnosti i na úrovních různých společensko-ekonomických formací. Také různá heretická hnutí a šířitelé kacířských nauk tato otázka neminula.

Rovněž významní teologové a filozofové v době reformačního hnutí pozdního středověku v českých zemích neponechávali tuto otázku nezodpovězenou, ba dokonce se dostala do popředí transformována do jejich kázání a profesního bádání.

Předkládaná práce se zabývá eschatologií v užším smyslu, kdy je teologickou disciplínou zabývající se otázkami posledních věcí člověka a světa v reflexi starozákonní i novozákonní zvěsti.

Objasňuje toto téma z hlediska dějinného vývoje a nezapomíná ani na apokalyptiku, která kráčí ruku v ruce s eschatologií.

Podává situační přehled náboženského stavu v českých zemích ve čtrnáctém století a na počátku století patnáctého.

Rozebírá eschatologii českého reformačního hnutí oproti tehdejší oficiální nauce katolické církve, jak na ni nahlíželi reformní myslitelé české domácí půdy – Matěj z Janova, Milíč z Kroměříže, Mistr Jan Hus a Petr Chelčický.

Vydává zúžený počet i o díle Jana Viklefa, anglického profesora a kněze, jehož vliv se odrazil v eschatologických myšlenkách nejvýraznější z uvedených postav, kterou je Mistr Jan Hus.

Je zde zastoupen také rozbor náhledů hnutí valdenských, které snad jako jediné heretické hnutí přestalo téměř tři století.

Pro zpracování byly využity literární prameny z nichž je citováno a to nejen díla původní, ale i díla badatelská, včetně autorů nově zavedených, současných.

Do zpracovávaného tématu jsou zahrnuty názory, transponované v jazyce doby a obdobně i jejich následná interpretace v souvislostech doby současné.

Historickým, společenským, kulturním a náboženským otázkám je dán prostor tak, aby bylo možné tématu eschatologie porozumět nejen v kontextu středověkých výkladů, ale i v širších dějinných souvislostech.

1. Vhled do tématu – eschatologie v širších souvislostech

1.1. Fenomén eschatologie z hlediska dějinného vývoje

Fenomén eschatologie¹ pochází ze dvou řeckých slov, logos (λόγος) a eschatos (ἔσχατος). Logos má mnoho významů, ale v kontextu této práce je chápán jako racionální poznání a pokus o sdělení tohoto poznání. Adjektivum eschatos představuje završenou míru nějaké skutečnosti.

Pojem eschatos se ve většině případů užívá ve třech významech, a sice ve významu místa, ve významu času a ve významu hodnoty či míry.

V souvislosti s místním určením označuje to, co je nejvzdálenější, nejzazší. Ve významu časovém určuje to, co je poslední, konečné nebo závěrečné. V pojetí hodnotovém představuje určení míry v konkrétní situaci. Jedná se vždy o krajní hodnotu, kterou lze uvést jako nejvyšší či nejnižší nebo jako první nebo poslední. Substantivum eschaton (το εσχατον) má význam toho, co je konečné, poslední.

Nejednoznačnost pojmu eschatologie vyplývá již z výše uvedeného přehledu významů, ze kterého je zřejmé že tento pojem,

---

¹ Více HORYNA, Břetislav. *Eschatologie*. In HORYNA, Břetislav, J. Štěpán (ed.). *Filosofický slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998; MÜHLING, Markus. T&T Clark. *Handbook of Christian Eschatology*. New York, Bloomsbury T&T Clark, 2015; NOVOTNÝ, Vojtěch. *Úvod k eschatologii*. Praha: KTF UK, 2011; SCHWARZ, Hans. *Eschatology*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans, 2000; WALLS, Jerry. *The Oxford Handbook of Eschatology*. Oxford: Oxford University Press, 2007.

pojmem eschatos, vždy předpokládá nějaké skutečnosti a jejich definitivu, konečný bod.

S ohledem na tyto skutečnosti rozumíme pod pojmem eschatologie skutečnosti časové či dějinné, tedy poslední a platné nebo skutečnosti hodnotově nejvyšší.

V prvním případě je eschatologie chápána jako nauka o posledních věcech člověka tedy o smrti, či posmrtné existenci.

Ve druhém případě jde spíše o používání pojmu eschatologie jako adjektiva. Mluví se o eschatologickém významu věcí či skutečností. Eschatologie v křesťanském pojetí představuje nauku o posledních věcech člověka (smrt, život po smrti, individuální soud, očistec, nebe, peklo) a světa (druhý příchod Krista, vzkříšení mrtvých, univerzální soud). Eschatologie se dělí na individuální a univerzální, či ekleziální.

V základních vyznáních křesťanské víry, míněno v Apoštolském a Nicejskocařihradském kředu, se objevují eschatologické prvky. Křesťané očekávají Kristův druhý příchod, všeobecný soud. Vyznávají naději na věčný život, vzkříšení těla a Boží království, které nebude mít konce.² Víra křesťanů stojí na tom, že je Ježíš Kristus od věčnosti Bohem, je Pánem dějin.

---

² Apoštolské vyznání víry. „Věřím v Boha, Otce všemohoucího, Stvořitele nebe i země. I v Ježíše Krista, Syna jeho jediného, Pána našeho; jenž se počal z Ducha Svatého, narodil se z Marie Panny, trpěl pod Ponciem Pilátem, ukřižován umřel i pohřben jest; sestoupil do pekel, třetího dne vstal z mrtvých; vstoupil na nebesa, sedí po pravici Boha, Otce všemohoucího; odtud přijde soudit živé i mrtvé. Věřím v Ducha Svatého, svatou církev obecnou, společenství svatých, odpuštění hříchů, vzkříšení těla a život věčný.“<http://www.cirkev.cz/cirkev-ve-svete/zakladni-modlitby/apostolske-vyznani-viry/>

Nicejskocařihradské vyznání víry: „Věříme v jednoho Boha, Otce všemohoucího, učitele nebe i země, všech věcí viditelných i neviditelných. A v jednoho Pána Ježíše Krista, jednorozeného Syna Božího, z Otce zplozeného přede všemi věky, Boha z Boha, světlo ze světla, Boha pravého z Boha pravého, zplozeného nikoli učiněného, téže bytnosti s Otcem; skrze něhož všechno učiněno jest; jenž pro nás lidi a pro naše spasení sestoupil z nebes a vtělil se z Ducha Svatého a z Marie Panny a stal se člověkem, ukřižován také za nás pod Pontským Pilátem, trpěl a byl pohřben. A vstal z mrtvých třetího dne podle Písem, a vstoupil na nebesa a sedí po pravici Otcově a opět přijde se slávou soudit živé i mrtvé, jehož království nebude konce. A v Ducha Svatého, Pána a oživovatele, jenž z Otce a Syna vychází, jenž s Otcem a synem je zároveň uctíván a oslavován, jenž mluvil skrze Proroky; a jednu svatou obecnou a

Pojem eschatologie se začal objevovat v první polovině 17. století. Za jeho autora je považován luterský teolog Abraham Calov (1612–1686). Termín zpopularizoval pruský teolog Schleiermacher. Je odvozen z pasáže knihy Sírachovec.³ Později se pojem rozšířil z teologie i do dalších oborů jako je filozofie či religionistika. Od konce 19. století je pojem eschatologie oficiálně souhrnným pojmem pro nejrůznější druhy představ o konci světa a v užším smyslu potom naukou o posledních věcech člověka a světa.⁴

Eschatologii můžeme rozdělit do několika kategorií. Benedikt ve své knize *Eschatologie. Smrt a věčný život* ji dělí následovně: smrt a nesmrtelnost, vzkříšení mrtvých a druhý příchod Kristův.⁵

Podrobnější rozdělení provedl český autor Tomáš Špidlík ve své knize: *Věřím v život věčný: eschatologie*. Ten rozděлил eschatologii do vícero oddílů – smrt, poslední soud, nebe, peklo, očistec, vzkříšení a věčný život.⁶

Čtyři tradiční eschata, neboli poslední věci jsou vzkříšení těla, soud, nebe a peklo.⁷

Smrt je z pohledu víry trestem za hřích. „*Nebo odplata za hřích jest smrt, ale dar Boží život věčný v Kristu Ježíši, Pánu našem.*“⁸ Pokud by člověk nezhřešil, pak by nepropadl smrti. Bůh varuje první lidi v ráji, aby nejedli ze stromu poznání dobrého a zlého. V den, kdy z něho budou jíst, zemřou. Nikoli okamžitě, ale skrze jejich odmítnutí poslušnosti Bohu, vstoupí do světa smrti.

---

apoštolskou církev. Vyznáváme jeden křest na odpuštění hříchů a očekáváme vzkříšení mrtvých a život budoucího věku.“https://www.evangelnet.cz/texty/nicejsko_carihadske_vyznani

³ Eschatology <<http://www.encyclopedia.com/topic/Eschatology.aspx>>

⁴ HORYNA, Břetislav. *Eschatologie*, s. 107.

⁵ Více BENEDIKT. *Eschatologie - smrt a věčný život*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996.

⁶ Více ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. Dílo Tomáše Špidlíka.

⁷ Více HOEKEMA, Anthony. *The Bible and the Future. Grand Rapids* : Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1994.

⁸ Bible kralická, *Římanům (kapitola 6 verš 23)*.

„Ale o ovoci stromu, kterýž jest uprostřed ráje, řekl Bůh: Nebudete z něho jísti, aniž se ho dotknete, abyste nezemřeli.“⁹ Smrt je v dějinách vnímána různě, i s ohledem na míru religiozity lidí. Z lidského hlediska bolestná skutečnost dostává s křesťanskou zvěstí jinou dimenzi. Díky Kristovu vítězství nemá poslední slovo.

V Bibli se často hovoří o univerzálním soudu, ale najdeme i zmínky o individuálním soudu. V podobenství o chudém Lazarovi je nastíněn osud boháče i Lazara. Ježíš přislubuje kajícímu lotrovi ráj. „ I stalo se, že ten žebrák umřel , a nesen jest od andělů do lůna Abrahamova. Umřel pak i bohatec , a pohřben jest.“ . . . „ I řekl mu Ježíš: Amen pravím tobě, dnes budeš se mnou v ráji.“¹⁰ Někteří církevní otcové, kteří přemýšleli nad osudem duší před Kristovým druhým příchodem, se domnívali, že duše jsou ve stavu určitého bezvědomí. Později však bylo oficiálně zakotveno, že duše prochází po smrti osobním soudem. Moderní teologie se přiklání k tomu, že to není Bůh, kdo člověka soudí a odsuzuje, ale on sám před Boží tváří reflektuje svůj život.

Lidé, kteří následovali Krista, doufají v život v nebeské blaženosti, v patření na Boha. Naopak peklo je prostorem bez Boha, stavem věčného utrpení. Ježíš jej opakovaně popisuje jako místo, kde bude pláč a skřípění zubů.

Další kategorií je druhý Kristův příchod, označovaný z řečtiny převzatým slovem parúsie (παρουσία). První křesťané doufali v brzký příchod Krista, někteří žili v přesvědčení, že se jej dožijí. Ale tato otázka pro ně zůstala a i nadále, pro nás, zůstává nezodpovězena. „ Ale tom dni a hodině, žádný neví, ani andělé, kteříž jsou v nebesích, ani Syn, jedině Otec.“¹¹ Příchodu budou

---

⁹ Bible kralická, Genesis (kapitola 3 verš 3).

¹⁰ Bible kralická, Lukáš (kapitola 16 verš 22) a Bible kralická, Lukáš (kapitola 23 verš 43).

¹¹ Bible kralická, Marek (kapitola 13 verš 32); Bible kralická, Matouš (kapitola 24 verš 36).

předcházet znamení, mezi která patří hlásání evangelia po světě, obrácení židovského národa, povstání falešných proroků či katastrofy.¹² Jednou z postav je i postava Antikrista, který nabývá různých podob. Východní křesťané o něm hovořili jako o obludě se žhnoucíma očima. Eliášova apokalypsa jej viděla jako příšeru, která se proměňuje a různě mění tvar, vzhled i charakter.

Vzkříšení těla, které má následovat, nebylo všemi akceptováno. Nepřijatelné bylo především pro stoupence gnoseologie, kteří měli dualistické vidění světa.¹³ Tělo pro ně bylo hříšné a špatné. Sami mnohdy usilovali o osvobození se od tělesných potřeb a požitků. Duše je pozitivní a nesmrtelná. Člověk je uvězněn v těle. Smrt je v podstatě osvobozením duše od těla, které je hrobem pro duši. Svatý Augustin před svojí konverzí patřil mezi stoupence manicheismu, kteří měli podobný pohled na tělo. Křesťanská tradice, byť to nebylo vždy dostatečně akcentováno, vidí lidské tělo jako chrám Ducha svatého. „*Zdaliž nevíte, že tělo vaše jest chrám Ducha svatého, kterýž jest ve vás ? Kteréhož máte od Boha a nejste sami svoji.*“¹⁴

Člověk bude po smrti konfrontován se skutečností soudu, jak bylo již zmíněno. Ale hovoří se i o soudu obecném. V Matoušově evangeliu je pasáž, ve které tuto skutečnost Ježíš popisuje.¹⁵ Jak již bylo uvedeno, všeobecný soud je popsán ve vyznáních víry církve. Při individuálním soudu je člověk posuzován jako jedinec. Při všeobecném soudě skládá účty před celým lidstvem jako jeho součást.

Poslední kategorií je zánik světa a jeho obnova. Písmo ujišťuje v tom, že Bůh vytvoří nová nebesa a novou zemi. „*Potom*

---

¹² OTT, Ludwig. *Dogmatika*. 2. opr. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994, s. 14-15.

¹³ TAUBES, Jacob. *Occidental Eschatology*. Standard: Standard University Press, 2009, s. 72.

¹⁴ Bible kralická, *1. Korintským (kapitola 6 verš 19)*.

¹⁵ Bible kralická, *Matouš (kapitola 25 verše 31-46)*.

viděl jsem nebe nové a zemi novou. Nebo první nebe a první země byla pominula, a moře již nebylo. A já Jan viděl jsem město svaté, Jeruzalém nový, sestupující od Boha s nebe, připravený jako nevěstu okrášlenou muži svému. I slyšel jsem hlas veliký s nebe, řkoucí Aj, stánek Boží s lidmi a bydleti bude s nimi, a oni budou lid jeho, a on Bůh s nimi bude, jsa Bůh jejich.“¹⁶

1.2. Eschatologie a apokalyptika

Významným pojmem, se kterým se setkáme v souvislosti s eschatologií, je apokalyptika. Pochází z řeckého slova apokalypsís (odhalení) a cílem je odhalit Boží záměr se světem či odhalit řád světa. Někdy je jí přikládán příliš velký význam. Apokalypsa je literární žánr, který se tématy apokalyptiky zabývá. Často se objevuje motiv konce světa, rozpoznání znamení konce, nebe, peklo, Mesiáš či postava Antikrista. Zjevení svatého Jana je jednou z knih tohoto žánru, která je obsažena v kánonu biblických knih.

Apokalyptická témata, ať již v literatuře či výtvarném umění, se často objevují v době nepokojů a nejistot, kdy lidé vzhlížejí k záchraně, která přijde od Boha. Řada vypjatých konfliktů na poli politickém, byla chápána jako předzvěst blížícího se konce světa. V raném křesťanství lidé trpící pod římskou nadvládou předpokládali, že tento okamžik nastane brzy. Očekávali příchod Ježíše Krista a jeho království. Postupem času tato víra v raný příchod pomalu ustupuje, ale neutichá.

V novodobé historii byl termín apokalypsa pokroucen, ztratil částečně náboženský obsah, ale je i nadále spojen s nějakou katastrofou, která může změnit dosavadní běh dějin.

---

¹⁶ Bible kralická, *Zjevení sv. Jana (kapitola 21 verše 1-3)*.

Nejznámější apokalypsou je již zmíněné Zjevení svatého Jana, ve Starém zákoně potom pasáže z knihy Daniel. Zejména 7. kapitola pojednává o posledních věcech. Objevuje se v ní obraz čtyřech šelem, které představují čtyři říše, jež budou přemoženy. Autor ve své vizi mluví o Synu člověka posléze bude ztotožňován s Kristem a Věkovitým, jenž symbolizuje Boha Otce. Nechybí ani motiv otevřené knihy, který nalezneme ve Zjevení. „ *A jakž vzal tu knihu, hned těch čtvero zvířat a těch čtyřadvacet starců padlo před tím Beránkem , majíce každý harfu, a báně zlaté plné vůně, jenž jsou modlitby svatých.*“¹⁷ I v synoptických evangeliích bychom mohli poukázat na Ježíšovy výroky o konci světa, pronásledování věrných nebo o posledním soudu.¹⁸

S apokalyptickými motivy se setkáváme často a hojně v umění. Oltářní obraz vlámského mistra Jan van Eycka zobrazuje výjev ze Zjevení v momentu Klanění Beránkovi symbolizujícího Krista.¹⁹ Triptych Hanse Meninga zobrazuje Krista jako Pantokratora a vševládce . Jsou na něm zachyceny apokalyptické představy, jako vážení na vahách , odkazující na verš z Daniela, či utrpení hříšníků v pekelném ohni. „ *Tekel, zvážen jsi na váze , a nalezen jsi lehký.*“²⁰ Také surrealistický Poslední soud od Hieronyma Bosche jistě naháněl ve své době strach.²¹

Mesianismus představuje užší pojem a zahrnuje představy o Mesiáši. Chiliasmus, z řeckého chilios (tisíc) či milenarismus popisuje očekávání příchodu Krista a jeho tisícileté vlády.

---

¹⁷ Bible kralická, *Zjevení sv. Jana (kapitola 5 verš 8)*.

¹⁸ Více Bible kralická, *Matouš (kapitola 24)*; Bible kralická, *Matouš (kapitola 25 verše 31-46)*; dále Bible kralická, *Marek (kapitola 13)*; Bible kralická, *Lukáš (kapitola 21 verše 5-28)*.

¹⁹ Více DE BORCHGRAVE, Helen. *Cesty křesťanského umění*. Praha: Euromedia Group-Knižní klub, 2002, s. 72-73.

²⁰ Bible kralická, *Daniel (kapitola 5 verš 27)*.

²¹ DE BORCHGRAVE, Helen. *Cesty křesťanského umění*. Praha: Euromedia Group-Knižní klub, 2002, s. 83.

Myšlenky vycházejí z knihy Zjevení, z 20. kapitoly, kde se hovoří o spoutání ďábla na tisíc let.²² V tomto čase bude Kristus kralovat spolu se svatými a těmi, kteří pro víru trpěli. Ďábel bude pak propuštěn, aby mohl být definitivně poražen. Chiliastické myšlenky se objevují v době velkých zvrátů a svoji velkou roli sehrály ve středověku.

Pověsti a předpovědi o Antikristu se množí zejména ve 14.století. Zmiňuje se o něm Cola di Rienzo, významný italský politik, který své životní úsilí soustřeďoval k reformám v řadě oblastí. Veřejně vystupoval proti kurii. Jeho líčení ze života paparelů na dvoře Avignonském je dramatickým obrazem tehdejší doby. Vybízí císaře Františka, aby se vzchopil a ujal se panství v Římě. S představami blížícího se příchodu konce světa směšuje spiritualistické očekávání příchodu svatého Ducha.

Bylo to poprvé, kdy hlasitěji v Čechách padlo slovo Antikrist v politickém a náboženském zápase. Později bylo slyšet o Antikristu od českých teologů, zmínky však nemají s původním významem jednotné východisko, neodvolávají se na Joachyma, Kyrila a jeho proroctví, jako to činil Cola di Rienzo, společně se však zamýšlí nad otázkou, kdy Antikrist přijde.²³

Zvěsti o Antikristu byly provázeny vizemi o konci věků, očekávaném příchodu Krista v různých podobách, včetně apokalyptických. Jak uvádí Loskot,²⁴ v této době myšlenky na konec světa a příchod Antikristův provázely mnohé teology, doba zmatků a mravní zkázy připomínala podle biblických proroctví stav před příchodem Krista.

---

²² Bible kralická, *Zjevení sv. Jana (kapitola 20 verše 1-15)*.

²³ CHYTIL, Karel. *Antikrist v naukách a umění středověku a husitské obrazné antithese*. V Praze, 1918. Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, s. 268 (třída I, číslo 59), s. 115-116.

²⁴ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace*. Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s. 65.

Eschatologické myšlení přiřazuje Molnár k základním charakteristickým rysům českého reformačního hnutí, přináležející k „*motivům, které samostatně a pro obecnou církev, reformace přínosně dostřežila.*“²⁵ Eschatologické vize byly silně ovlivněny poselstvím popsaným v poslední biblické knize popisující události spojené s druhým Kristovým příchodem. Podrobně apokalypticky líčí konec světa, poslední soud, poražení Kristových nepřátel a ustanovení božího království. Víra v brzký příchod Kristův a nastolení božího království zásahem metafyzických sil mimo tento svět nebo i v něm, je typická zejména pro Milíče a Janova. Je to naděje, která vyjadřuje mravní výzvu k životu v souladu s Božím zákonem, z jakého bude křesťan vydávat počet v den posledního soudu.²⁶

Suverénním představitelem pro apokalyptické představení je postava Antikrista spojená s jeho mýtem. Antikrist v dějinách hluboce zakořenil, má mnoho významů, podob a názoru, jak jej vnímat. Přímé pojmenování Antikrist najdeme v Bibli čtyřikrát. Jeho podoba se mění v souladu s historickými, společenskými, náboženskými a kulturními okolnostmi. Jádro však zůstává stejné a neměnné. S největším oživením tohoto tématu se setkáváme vždy, když dochází ke změnám, krizím a živnou půdou je především nespokojenost lidí v sociální a náboženské oblasti. Antikristovský motiv vychází z Janových spisů, jak již bylo uvedeno dříve a předešlých proroctví v knize Daniel. Jeho odér vycítíme i v Matoušově a Lukášově evangeliu. Zejména barvitě jej vylíčil Jan, když pro něj použil příměr šelmy, která vystupuje z moře. „*V tom jsem spatřil, jak z moře vystupuje šelma se sedmi hlavami a deseti*

---

²⁵ MOLNÁR, Amedeo. *Eschatologická nadějnost počínající české reformace*. Křesťanská revue, 1954, roč. 21, č. 6, s. 182-185.

²⁶ NECHUTOVÁ, Jana. *Hus a eschatologie*. In: SPFFBU E 13 .Brno : Univerzita J.E. Purkyně, 1968.

*rohy, na těch rozích měla deset korun a na hlavách rouhavé jméno. Šelma, kterou jsem spatřil, byla podobná pardálu, ale její nohy byly medvědí a její tlama jako tlama lva.*²⁷ Antikrist je přirovnáván k šelmě, která je temným zákoutím lidské duše. Duše člověka poznamenána prvotním hříchem, která je agresivní, plná zloby, nesnášenlivosti a závisti. V jiném výkladu byl zase přirovnáván k římské říši, byl ztotožňován s papežem nebo panovníkem, respektive byly jim přisuzovány jeho nekalé vlastnosti.

V odkazu na shora uvedené je zřejmé, že Antikrist byl zdrojem mnoha výkladů a fantazií v profilujících oborech společenským věd, jakými jsou historie, sociologie, psychologie či politologie. Antikrist bývá tím, kdo stojí proti Kristu, je jeho antitezí, jeho negativním obrazem.

Ve třetím století našeho letopočtu jej filozof Origenes charakterizoval jako lživého, předstírajícího Kristovy vlastnosti, stavícího se do pozice Boha.²⁸ Je představitelem smilstva, lakoty, pýchy a zloby. Někdy se též stává personifikací pro úvahy o falešných prorocích, falešných Kristech, kteří přijdou v posledních dnech svádět Kristovy stoupence.

Společným východiskem všech příznivců reformačního hnutí byl pocit otřesné situace panující v církvi i společnosti a současně naděje na konečné řešení. Naléhavost reformační doby byla umocňována pocitem poslední doby rozhodné pro budoucnost země a lidského věku.

---

²⁷ Bible kralická, *Zjevení sv. Jana (kapitola 13 verš 1)*.

²⁸ CHYTIL, Karel. *Antikrist v naukách a umění středověku a husitské obrazné antithese*. V Praze, 1918. Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, s. 268 (třída I, číslo 59), s. 5.

Obrázek 1 Poslední soud (zdroj²⁹)

1.3. Eschatologie Starého a Nového zákona

Většina archaických národů vnímala čas cyklicky. Inspirovaly se v pojetí přírody a jejích cyklech. Opakuje se proces zrození, růstu, zrání, úpadku a smrti. Při obdělání půdy se opakuje akt stvoření. Z původního chaosu vzniká kosmos. Věci či úkony mají svoji hodnotu pouze, pokud se podílejí na realitě, která je přesahuje. Mají svůj předobraz, archetyp.³⁰

Židovská tradice naopak vnímá čas lineárně. Dějiny mají svůj začátek a konec. Nedochozí k nějakému věčnému návratu, opakování stejných událostí.

Křesťanská eschatologie čerpá ze Starozákonní tradice, ale reflektuje ji ve světle novozákonní zvěsti. V židovské tradici je

---

²⁹ http://media.novinky.cz/189/321896-top_foto1-cej28.jpg?1339833602

³⁰ Více ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu: (archetypy a opakování)*. 2. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009. Knihovna novověké tradice a současnosti..

Hospodin prvním a posledním. „*Já oznamuji, i vysvobozuji, jakž předpovídám, a ne někdo mezi vámi z cizích bohů, a vy mi svědkové jste, praví Hospodin, že já Bůh silný jsem.*“³¹ On je Pánem dějin, který bude soudit Izrael a ostatní národy. S ním je spojena naděje na spásu. Židovské dějiny svědčí o Boží péči. On ukazuje, že je ten, který, je. Bůh, který se nepřestává o svůj lid starat. Svědectví o jeho péče připomínají proroci.

Eschatologie Starého zákona byla spojena s očekáváním příchodu Mesiáše. Jeho postava byla promítnuta do tří charakteristik: král, kněz a prorok. Královský mesianismus byl spojen s postavou krále Davida. Mesiáš bude potomkem z jeho rodu. „*Když se vyplní dnové tvoji, a usneš s otci svými, vzbudím símě tvé po tobě, kteréž vyjde ze života tvého, a utvrdím království jeho. Onť ustaví dům jménu mému, a já utvrdím trůn království jeho až na věky.*“³² S tímto pojetím se často spojovala i naděje židů na vlastní království bez nadvlády sousedních národů. V eschatologických představách se objevuje víra v obnovu Izraele, přerůstající v politický mesianismus. Když se tato pojetí nenaplněovala, nastoupila představa kněžského Mesiáše podle řádu Melchizedechova. Přisáhl Hospodin, a nebude želeť, řka: „*Ty jsi kněz navěky podle řádu Melchisedechova.*“³³ Později se objevuje postava Mesiáše jako proroka, který bude velkým po vzoru Mojžíše. „*Proroka z prostředku tvého, z bratří tvých, jako já jsem, vzbudí v tobě Hospodin, bůh tvůj. Jeho poslouchati budete.*“³⁴ Kromě zmíněných představ nalezneme u Izajáše postavu trpícího Božího služebníka.³⁵ V knize Daniel se mluví o Synu člověka.

---

³¹ Bible kralická, *Izajáš (kapitola 48 verš 12).*

³² Bible kralická, *2. Samuelova (kapitola 7 verše 12-13).*

³³ Bible kralická, *Žalmy (žalm 110 verš 4).*

³⁴ Bible kralická, *Deuteronomium (kapitola 18 verš 15).*

³⁵ Bible kralická, *Izajáš (kapitola 53).*

Tento termín bude používat sám Ježíš, ale bude hovořit ve třetí osobě, kterému bude svěřena vláda a jeho panování nebude konce. „*Viděl jsem u vidění nočním, a aj, s oblaky nebeskými podobný Synu člověka přicházel, potom až ke Starému dnu přišel, a před něj postaven byl. I dáno jest jemu panství a sláva i království, aby všichni lidé, národové, a jazykové sloužili jemu, jehož panství jest panství věčné, kteréž nepomijí, a království jeho, kteréž se neruší.*“³⁶ Vedle víry v příchod Mesiáše je pro Starý zákon důležitý také příslib nové smlouvy. Vyvolený národ často smlouvu s Hospodinem porušoval, ale on mu zůstává věrný a nabízí mu stále svoji náklonnost. „*Aj, dnové jdou dí Hospodin, v nichž učiním s domem Izraelským a s domem Judským smlouvu novou.*“³⁷ Posledním důležitým konceptem je Den Hospodinův, zúčtování s nepřáteli Izraele. Bude to den Božího hněvu, ale také požehnání a spásy.

Křesťanská eschatologie pramení v novozákonní zvěsti.³⁸ Pokud ji chceme zkoumat, musíme se nejprve zaměřit na Nový zákon. Jestliže bychom chtěli hovořit o eschatologii Ježíše Krista, pak by jejím ústředním tématem bylo Boží království.³⁹ Křesťanská zvěst je charakterizována jako již ano a ještě ne. V Ježíši Kristu je království Boží přítomné, již je zde, ale plný a definitivní triumf teprve přijde. „*Slyšte. Aj, vyšel rozsevač, aby rozsíval. I stalo se v tom rozsívání, že jedno padlo podle cesty, a přiletělo ptactvo nebeské, i sezobalo je. A jiné padlo na místo skalnaté, kdež nemělo mnoho země a hned vzešlo, protože nemělo hlubokosti země. A když vyšlo slunce, vyhořelo, a protože nemělo kořene, uschlo. A jiné*

---

³⁶ Bible kralická, *Daniel (kapitola 7 verše 13-14)*.

³⁷ Bible kralická, *Jeremjáš (kapitola 31 verš 31)*.

³⁸ Více k biblické eschatologii MENN, Jonathan. *Biblical Eschatology*. Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2013.

³⁹ BENEDIKT. *Eschatologie - smrt a věčný život*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996, s. 20. Benedikt uvádí, že Boží království je samotným Kristem zmíněno devadesátkrát.

padlo mezi trní i vzrostlo trní, a udusilo je. I nevydalo užitku. Jiné pak padlo v zemi dobrou, a dalo užitek vzhůru vstupující a rostoucí přineslo zajisté jedno třiceti, a jiné šedesáte, a jiné sto. . . . Právil také i zástupům: Když vidáte oblak, an vzhází od západu, hned pravíte: Príval jde, a tak bývá.“⁴⁰ Pro křesťanskou eschatologii je klíčový život, smrt a vzkříšení Krista. Pouze v tomto kontextu o ní můžeme hovořit. Ježíš je ten, ve kterém se Boží království zpřítomňuje. V to, co doufali generace před ním, se nyní naplnilo. Jeho slova a skutky, mezi které lze zařadit hlásání odpuštění, uzdravování, vyhánění zlých duchů, způsobení různých neobvyklých přírodních úkazů, jsou znamením nového času. „Ale abyste věděli, že Syn člověka má moc na zemi odpouštět hříchy, (dí šlakem poraženému) . . . I odpovídaje Ježíš, řekl jim: Jdouce, zvěstujtež Janovi, co slyšíte a vidíte. Slepí vidí, a kulhaví chodí, malomocní se čistí, a hluší slyší, mrtví z mrtvých vstávají, a chudým evangelium se zvěstuje.“⁴¹ Ježíš hovoří o Božím království jako o nadcházejícím. Z jeho slov je patrné napětí mezi již ano, existence Boží království a ještě ne. Je tady a zároveň se ještě nezjevilo v plnosti.

Raně křesťanská tradice předpokládala, že druhý Kristův příchod nastane brzy. Mezi první spisy, které doufají v *parúsi*, patří spisy apoštola Pavla.⁴² Některé pasáže poukazují na jeho víru, že Kristus přijde brzy a smyslem lidské existence je přebývání v jeho blízkosti na věky. Sám apoštol Pavel věřil, že bude svědkem jeho příchodu. „*Toto zajisté vám pravíme slovem Páně, že my, kteříž živi pozůstaneme do příchodu Páně, nepředejdeme těch, kteříž zesnuli. . . . Aj, tajemství vám pravím: Ne všickni zajisté*

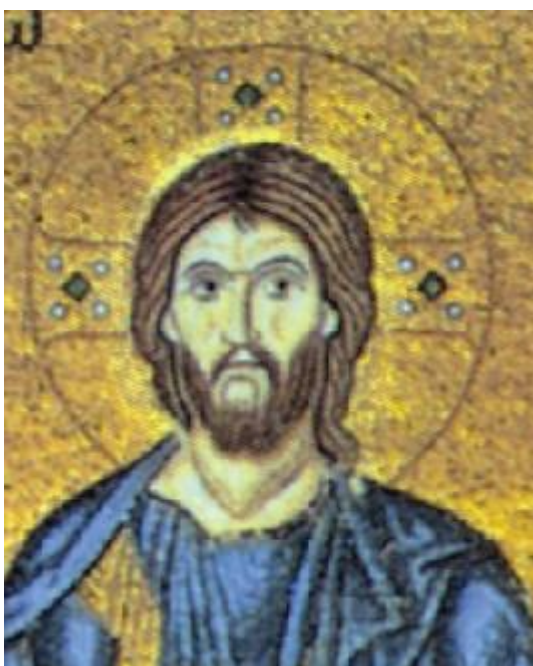
---

⁴⁰ Bible kralická, Marek (kapitola 4 verše 3-8); Bible kralická, Lukáš (kapitola 12 verš 54).

⁴¹ Bible kralická, Marek (kapitola 2 verš 10); Bible kralická, Matouš (kapitola 11 verše 4-5).

⁴² HAYES, Zachary. *Visions of a Future: A Study of Christian Eschatology*. Minnesota: Liturgical Press, 1990, s. 56.

*zesneme, ale všickni proměněni budeme, pojednou, v okamžení, k zatroubení poslednímu. Neboť zatroubí, a mrtví vstanou neporušitelní, a my proměněni budeme.*⁴³ U Pavla můžeme rovněž najít zmínku o tom, kdo je nazýván člověk nepravosti, syn zatracení, později sloužící jako předobraz Antikrista. *Napomínání zajisté naše nebylo z podvodu, ani z nečistoty, ani ve lsti.*⁴⁴

Obrázek 2 Kristus (zdroj⁴⁵)

Janovo evangelium je specifické na rozdíl od synoptických evangelií. Janova eschatologie je charakterizována rozdílem mezi realizovanou eschatologií a eschatologií budoucí.⁴⁶ Zjevení svatého Jana je plné symboliky a jeho obsah může být snadno použit pro

---

⁴³ Bible kralická, *1. Tesalonickým (kapitola 4 verš 15)*; Bible kralická, *1. Korintským (kapitola 15 verše 51-52)*.

⁴⁴ Bible kralická, *1. Tesalonickým (kapitola 2 verš 3)*.

⁴⁵ https://leporelo.info/pics/pic/jezis_kristus_.jpg

⁴⁶ HAYES, Zachary. *Visions of a Future: A Study of Christian Eschatology*. Minnesota: Liturgical Press, 1990, s. 60.

různé sekty. Postava Syna člověka z knihy Daniel je ztotožněna s Kristem. Jeho příchod bude nečekaný, stejně jako vloupání lupiče do domu. „*Aj přicházím jako zloděj. Blahoslavený kdož bdí a ostříhá roucha svého, aby nah nechodil, aby neviděli hanby jeho.*“⁴⁷ Zjevení popisuje tisíciletou vládu Krista a spoutání satana. V tomto čase mají vstát z mrtvých ti, kteří zemřeli pro víru. V dalším období všichni ostatní. Dojde k závěrečnému střetnutí mezi dobrem a zlem. Jan rovněž popisuje novou zemi a nová nebesa.

1.4. Eschatologie v době patristiky

V eschatologii církevních otců převládá téma vzkříšení těla, které bylo pro gnoseologii nemyslitelné. Většina z nich se musela vyrovnat právě s otázkou, která byla pro řadu lidí, kteří nepřijali křesťanství opovážlivá, těžko uchopitelná nebo směšná. Věnovali se také dalším tématům jako nebi, peklu, druhému Kristovu příchodu či obnově světa.

Církevní otec Ireneus vnímal eschaton, jako naplnění života člověka a dějin světa. K tomuto cíli by směřoval člověk i před pádem.⁴⁸ Byl určen, aby se stále více podobal Bohu, ale hřích tento proces poškodil. Jen díky Kristově oběti může i nadále pokračovat.⁴⁹

Velký teolog západního křesťanství, Aurelius Augustinus, přinesl rozdělení času a věcí na minulé, přítomné a budoucí.⁵⁰

---

⁴⁷ Bible kralická, *Zjevení sv. Jana (kapitola 16 verš 15)*.

⁴⁸ Ireneus pocházel z Malé Asie. V mládí byl žákem biskupa Polykarpa. Stal se biskupem v Lyonu. Soustředil svou pozornost na boj s gnosticizmem. Více GRANT, Robert. *Irenaeus of Lyons*. London: Routledge, 2006.

⁴⁹ DALEY, Brian. *The Hope of the Early Church. A Handbook of Patristic Theology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991, s. 33-44.

⁵⁰ AUGUSTIN. *Vyznání*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015, s.11-20.

V díle *De civitate Dei* (O Boží obci) se věnuje eschatologickým tématům. Na rozdíl od stoupců gnoseologie, věřil ve vzkříšení těla.

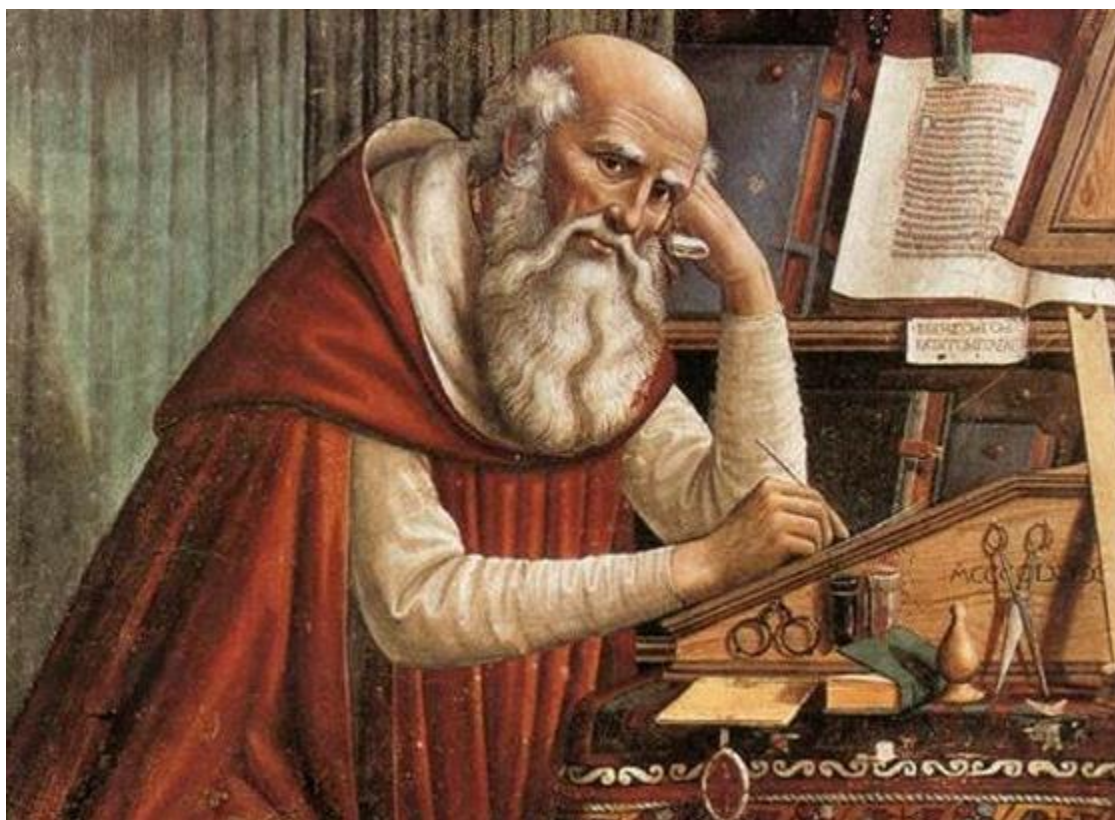
S Augustinem se pojí nauka o predestinaci, která nebyla církví přijata, ale našla v ní inspiraci v reformní církvi. Podle Augustina měl Adam možnost nehřešit (*posse non peccare*), ale i hřešit. Neměl však nemožnost hřešit (*non posse peccare*). Po pádu nemůže člověk nehřešit (*non posse non peccare*).⁵¹ Bůh vyvolil ke spáse pouze některé. Vyvolení byli povoláni ve shodě se svými dispozicemi. Člověk není vyvolen na základě skutků, ale pouze na základě Božího rozhodnutí. Augustinovo učení o predestinaci nebylo církví přijato. Harkness uvádí, že Augustin předpokládá, že Bůh některé vyvolil ke spasení, ale netvrdí, že stejným způsobem zvolil ostatní k ztracení.⁵²

Ať tak, nebo tak, právě prvotní církvi, její pravidla a zákonitosti se staly ideálem vzdálené minulosti, ideálem, který je hodný následování, obnovení a uplatnění ve své plnosti v budoucnosti.

---

⁵¹ GONZÁLEZ, Justo, L. *History of Christian Thought. From Augustine to the Eve of the Reformation*. vol. II. 2nd edition. Nashville: AbingdonPress, 1987, s. 44.

⁵² HARKNESS, Georgia. *John Calvin, the Man and his Ethics*. Chicago: H. Holt and Co., 1937, s. 73, dále také GONZÁLEZ, Justo, L. *History of Christian Thought. From Augustine to the Eve of the Reformation*. vol. II. 2nd edition. Nashville: AbingdonPress, 1987, s. 48.

Obrázek 3 Aurelius Augustinus (zdroj⁵³)

---

⁵³ <http://www.reasons.org/Media/Default/ImageCache/559x400-FitWidth/Images/st-augustine-2.jpg>

2. Středověká eschatologie

Středověké křesťanské učení o posledních věcech světa a člověka má dlouhou historii. Jeho myšlenkovým základem je lineární vnímání času, víra v to, že Kristova smrt a vzkříšení je rozhodující eschatologická předzvěst budoucích událostí a reálný důvod k očekávání blížících se dějů, které budou eschatologickým vyvrcholením lidských světových dějin.

Tímto vyvrcholením bylo v tehdejší křesťanském prostředí míněno konečné řešení historie. Uvedené názory platily v křesťanství od prvopočátku, na rozdíl od židovství, které očekávalo teprve první příchod Mesiáše. Jediné co se měnilo a čím je křesťanská středověká eschatologie specifická, je konkrétní interpretace podoby a vzdálenosti či blízkosti posledních věcí v čase.

Autoři eschatologických úvah hledali odpovědi tak, že pospojovali různé biblické pasáže s filozofickými úvahami o konci světa.

Ústředním motivem pro takovéto jednání byl nejen zájem o tuto problematiku, ale i různé specifické, momentálně vyhřeznuvší důvody z konkrétní historické situace.

Nejčastěji to byla snaha přivést křesťany k lepšímu, bohabojnému chování a jednání. Proto byl tak často zmiňován Poslední soud nebo byly barvitě líčeny pekelné tresty a jiná muka.⁵⁴ „*A tak se ona doba mezi prvním a druhým příchodem, dnes obvykle nazývaná Cullmannovými slovy ‚už a ještě ne‘, vyplňovala bojem dobra a zla, který měl různou podobu - dominovaly v něm rozdílné motivy, zaznívaly rozmanité termíny a už od dob patristiky*

---

⁵⁴ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 44.

převládaly rovněž různé a v takových úvahách velmi významné Kristovy role.“⁵⁵ Ve středověku se eschatologie rozvíjela hlavně v klášterech. První samostatný traktát o eschatologii byl sepsán ve Španělsku v 7. století pod názvem *Pragnosticon futurisae culi* (O předzvěděni budoucího věku).⁵⁶ Samostatné pojednání o eschatologii přináší tento spis, jehož autorem byl biskup Julián z Toleda, který je považován za vůbec prvního autora, jenž se systematicky zabýval eschatologií. Jeho dílo je rozděleno do tří oddílů, *De origine mortis humanae* (O původu smrti), *De animabus de functorum quomodo se habeant ante utimam corporum resurrectionem* (O stavu duší, které zemřely před vzkříšením těla) a *De ultimam corporum resurrectionem* (O vzkříšení).⁵⁷ Julián v něm shrnuje učení církevních otců Ambrože, Jeronýma, Augustina, Řehoře Velikého, Cypriána či Isidora Sevillekého. Vychází z předchozích biblických textů a patristických materiálů. Jako první však nabízí souhrnný a co do struktury, promyšlený pohled.

Otázky, které jsou v knize položeny, mají nadčasový charakter, protože se s nimi potýkáme dodnes.

První kniha hledá příčinu vstupu smrti do světa, radí, jak se člověk má sám připravit na smrt a jak má na smrt připravit druhé lidi a jak se dá zemřelým prospět.

Druhá kniha se zabývá otázkou ráje a místem, kde ho můžeme najít. Stranou nezůstává ani problematika umístění pekla, očistce a duší, které se oddělily od těla a čekají na vzkříšení.

Třetí kniha se zabývá druhým příchodem Krista, posledním soudem a nabízí varianty způsobu vzkříšení, Celková struktura spisu zakládá schéma manualistické teologie, čímž se rozumí

---

⁵⁵ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 45.

⁵⁶ NOVOTNÝ, Vojtěch. *Úvod k eschatologii*. Praha: KTF UK, 2011, s. 16.

⁵⁷ NOVOTNÝ, Vojtěch. *Úvod k eschatologii*. Praha: KTF UK, 2011, s. 18.

teologie smrti, intermediální teologie a finální eschatologie .Tato struktura je s manualistickou teologií později identická.⁵⁸

Juliánovo pojednání se těšilo velké oblibě jak ve své době, tak i později ve středověku. Bylo inspirací pro různé autory, vzpomeňme kupříkladu Petra Lombardského, o němž bude také později v této práci pojednáno.

Dalším významným dokumentem je summa Huga od svatého Viktora *De sacramentis christianae fidei* (O spásných tajemstvích křesťanské víry). Ve druhé z uvedených knih se věnuje konci člověka a světa. Jeho spis nabyl významu díky sentencím Petra Lombardského.

Zásadní mezník ve středověké křesťanské eschatologii a v apokalyptice nastal až v roce 1215, kdy byl na IV. lateránském koncilu přijat eschatologický systém a suma Petra Lombardského (1100-1160) *Sententiarum libri quattuor* (Čtyři knihy sentencí) která rovněž ovlivnila eschatologii Jana Husa a dalších autorů.⁵⁹ Tato suma ovlivnila významným způsobem celou křesťanskou teologii. Vydání *Sentencí* Petra Lombardského můžeme považovat za jednu z nejvýznamnějších událostí pro eschatologii a literaturu s ní spojenou. Přitáhla pozornost bezpočtu autorů, stala se jejich nezpochybnitelným vzorem, pramenem středověkých sbírek a dalších sentencí. Stala se významnou událostí pro eschatologii a eschatologickou literaturu oficiální středověké katolické církve. Tato, z pohledu literárního druhu příručka byla sestavena v letech 1150-1158 a je známa pod názvy *Sententiae* (Sentence), *Sententiae in quattuor libris distinctae* nebo *Sententiarum libri quattuor* (Čtyři

---

⁵⁸ NOVOTNÝ, Vojtěch. *Úvod k eschatologii*. Praha: KTF UK, 2011, s. 18.

⁵⁹ Sentence byly vybrané a systematicky uspořádané výroky církevních Otců. Takto představovaly především nauku „o Bohu, (...) o lidech a andělech, o Kristu a vtělení, o hříchu a vykoupení, o ctnostech a neřestech, o svátostech a Písmu, o posledních věcech člověka (...)“.

knihy sentencí).⁶⁰ Spis byl rozdělen do čtyř knih. První byla o trojici, druhá o stvoření, třetí o vtělení a o božských a kardinálních ctnostech, čtvrtá o svátostech a konečné eschatologii.⁶¹

Konkrétní výroky obsažené v Lombardových sentencích tvořily povinnou složku univerzitního teologického vzdělání i na Karlově Univerzitě v Praze a proto se v dobách svých studií s nimi setkal i Jan Hus.⁶²

Rámcově se v nich jednalo o to, že jejich prostřednictvím Petr Lombardský podal systematický výklad o posledních věcech a stanovil *De novissimis*, eschatologii nebo také nauku o úsvitu nového světa jako poslední část celé dogmatické teologie. Eschatologii reálně umístil na konec spisu a tím symbolizoval její konečný význam.

Každá nová eschatologie v té době zpracovávala stále stejná témata a odpovídala na otázky zmrtvýchvstání, obecného soudu, věčného života, věčného zatracení.⁶³

Tyto tradiční a obvyklé otázky Petr spojil s určitým řádem a získaly tak větší hodnotu v rámci středověké koncepce.

Lombardský spojil dva hlavní přístupy používané v té době a sice autority a spekulativní tendence. Obratně se však držel mezi nimi a vytvořil kompilativní dílo, které shrnovalo oficiální doktrínu a rozporné názory na jednotlivé myšlenky.

Křesťanská eschatologie středověku nebyla pouze oficiální katolickou eschatologií. Vztahem pozemské skutečnosti a stavem

---

⁶⁰ Petrus Lombardus SLQ (PL 192, 512-964).

Pietro Lombardo. Sententiae in IV libris distinctae, sv. I-IV. GROTTA FERRATA: Quaracchi, 1971, 1981.

⁶¹ NOVOTNÝ, Vojtěch. *Úvod k eschatologii.* Praha: KTF UK, 2011, s. 30.

⁶² MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa.* Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 46.

⁶³ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa.* Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 46.

po konci světa, přechodem mezi těmito dvěma sférami a osudem individuální duše se zabývala eschatologie reformační, oficiálně odmítaná.⁶⁴

Křesťanská oficiální a reformační eschatologie se spolu střetávaly v okamžitém, praktickém dopadu na laickou veřejnost ve čtrnáctém a na počátku patnáctého století. Tato doba překypující duchovními proudy byla bohatá na události a její současníci se zabývali otázkami po pravé církvi, po opravdovém křesťanském životě. Proto se tehdy působící teologové chtěli odpoutat od dobových myšlenkových schémat. Je to doba stoleté války Francie s Anglií, doba pařížských revolucí a politického odporu proti Římu a proti papežské daňové politice. V této době se projevuje velikost i ubohost tehdejšího lidského společenství.

„Reformační eschatologie sice spojovala nové nápady s tradičními přístupy, ale byla silně existenciální a christocentrická.“⁶⁵

Ještě dříve před reformační eschatologií se u nás objevila eschatologie heretická o které bude pojednáno širěji v dalších kapitolách této práce.

Nyní se vrátíme ještě zpět, k Sentencím Petra Lombardského, které lze charakterizovat svým obsahem jako protiváhu k názorům Jáchyma z Fiore. Jáchym z Fiore (1135-1202) byl současníkem Petra Lombardského.⁶⁶ Znamé je jeho rozdělení dějin na tři období: období Otce, Syna a Ducha. Za vlády Otce měl převahu Starý zákon, lidé se ženili a vdávali. Za vlády Syna dominuje Nový

---

⁶⁴ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 50.

⁶⁵ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 50.

⁶⁶ Jáchym z Fiore byl italský cisterciácký kněz. Podnikl cestu do Svaté země. Jeho učení odsoudil IV. lateránský koncil jako heretické. Více GOULD, Warwick – REEVES, Marjorie. *Joachim of Fiore and the Myth of the Eternal Evangel in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. Clarendon Press 2001.

zákon. Tento věk by měl podle Jáchyma trvat 24 generací. Někdy kolem roku 1260 má nastoupit poslední období Ducha, kterému bude dominovat láska.

Bude to doba mnichů, kdy stará církev bude nahrazena novou, stejně jako svátosti. Po tomto věku bude následovat konec světa.⁶⁷ Jáchym učil také o Antikristu. Jeho předobraz viděl v sedmihlavém draku ze Zjevení. Poslední hlavou vedle Nera, Mohameda či Saladina, měl být Antikrist. Představoval si jej jako kněze nebo falešného papeže.⁶⁸ Jáchymovo učení bylo IV. lateránským koncilem odmítnuto a nakonec bylo označeno za heretické.

Velkým teologem, který se zabýval mimo jiné i otázkou posledních věcí byl bezesporu Tomáš Akvinský (1225-1272), který napsal Teologickou sumu (*Summa Theologiae*), v níž se chtěl věnovat rovněž eschatologickým otázkám, tedy vzkříšení mrtvých, soud, trest pro zavržené a věčná blaženost vykoupených. Dílo však zůstalo nedokončeno.

V rámci oficiální křesťanské eschatologie docházelo po roce 1215 zejména k tematickým posunům. Ovšem souběžně s ortodoxní katolickou eschatologií se rozvíjela i ta heretická. Ale ať již v eschatologii ortodoxní či heretické, témata zůstávala povětšinou opět stejná, ráj, nebe, peklo, smrt, očistec. Tato, ve středověku velmi oblíbená témata nám mohou mnohé napovědět o středověkých eschatologických představách.

Ve středověké Evropě byly eschatologické představy nejvíce rozšiřovány a dále rozvíjeny zejména mnichy v prostředí klášterů. Přesto bylo tehdy zvykem věnovat se spíše osudu a spáse duše

---

⁶⁷ NOVOTNÝ, Vojtěch. *Úvod k eschatologii*. Praha: KTF UK, 2011, s.22.

⁶⁸ BUCK, Lawrence. *The Roman Monster: An Icon of the Papal Antichrist In Reformation Polemics*. Missouri: Truman State University Press, 2014, s. 75-76.

jednotlivce, než uceleným představám o konci země a lidského věku .

V té době se velké oblibě těšily komentáře ke Zjevení Janovu, přesto však ani v těchto komentářích lidé nekladli největší důraz na hledání a zavádění konce světa do nejbližší budoucnosti.

Přestože ve středověku nekladli badatelé velký význam hledání konce světa v nejbližší budoucnosti, byly v křesťanských dějinách jisté milníky, které přivedly pár autorů a myslitelů k myšenkám na brzký konec světa. Jedním z nich bylo rozmezí let 1000 -1033, tedy výročí tisíce let po narození a ukřižování Ježíše Krista, kdy někteří mniši hledali znamení o nadcházejícím konci světa. Vznikaly tehdy nejrůznější směry a odnože v rámci křesťanství, které hlásaly brzký konec světa a nabádaly k nápravě věcí ve společnosti a ukončení násilností. Radikální chiliastická hnutí se v Čechách etablovala v letech 1419 – 1420.⁶⁹ Představitel jednoho z těchto hnutí předpověděl druhý příchod Kristův domněle přesně na dny mezi 10. až 14. únorem 1420 ⁷⁰ a takovéto předpovědi v tehdejších kázáních nebyly ničím neobvyklým, naopak, bylo to téma žádané. Když se jeho slova nenaplnila a také předpovědi souvěrců kazatelů nevyšly, zdůvodnili to zásahem církve bojující, která se s Kristovými protivníky potýká až do posledního konce, posledního soudu a předpověď nově směřovali do blízké, byť již blíže nespecifikované budoucnosti.

---

⁶⁹ Více viz ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce I-IV, Kořeny české revoluce*. 2. vydání Praha : Karolinum, 1995.

⁷⁰ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce II, Kořeny české revoluce*. 2. vydání Praha : Karolinum, 1995, s. 282.

3. Eschatologie Jana Viklefa

John Wyclif (asi 1330-1384) či v českém přepisu Jan Viklef, označovaný za jitřenku reformace, se narodil okolo roku 1330 nedaleko Richmondu v Anglii.⁷¹ Vystudoval univerzitu v Oxfordu, kde se stal profesorem teologie a později byl vysvěcen na kněze.

Hlavním tématem jeho učení bylo učení o idejích a univerzáliích, kterými se zabýval ve svých dílech, traktátech *De ideis* (O ideách), *De universalibus* (O univerzáliích) a *Summa de ente* (Suma o jsoucnu). Díky svým neortodoxním názorům a odmítnutí vzdát některé články víry byl prohlášen za kacíře a roku 1382 musel opustit Oxford. V roce 1384 zemřel.

Kostnický koncil jeho učení odsoudil, spisy spálil spolu s jeho tělesnými ostatky, které nařídil exhumovat.

Jan Viklef je velmi důležitou osobností pro pozdější českou reformaci zejména z toho důvodu, že ovlivnil Jana Husa. V odborné diskuzi existuje konsenzus, že Hus Viklefovo dílo znal, i když jej nemohl přímo citovat, když byl prohlášen za kacíře.

Viklefovo učení obsahuje z pohledu středověku řadu kontroverzních témat.⁷² Neuznává tehdejší pojetí transsubstanciace, tedy víry, že v okamžiku proměnění dochází k proměně chleba a vína v tělo a krev Kristovu. Viklef vyznává, že chléb zůstává chlebem a víno vínem. Kristovým tělem a krví jsou pouze duchovně, nikoli však fyzicky.

V díle *O pravdivosti Písma svatého* zdůrazňuje, že je pro něho nejvyšší autoritou Písmo. Na základě něho se mají posuzovat

---

⁷¹ LANE, Tony. *Dějiny křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 1999, s. 123.

⁷² NORTH, James B. *Dějiny církve: od Letnic k dnešku*. Praha: Návrat domů, 2001, s. 129.

závěry koncilů či rozhodnutí papežů. Odmítá jakoukoli jinou autoritu, včetně církevních Otců.⁷³

Viklef pojednává o eschatologických tématech mezi jinými v díle *Triologus*. Jedná se o rozhovor tří postav: Alétheia, která představuje filozofii, Pseustis, coby pochybovač, a Fronésis, zastupující věřící.⁷⁴

Poslední soud nebo také den Páně jistě nastane, ale nevíme kde a kdy k němu dojde. Neví to ani samotný Kristus, pouze Bůh. V podstatě není nezbytné o tom přemýšlet, když chtěl Bůh, aby to zůstalo lidem skryto. Lidská těla budou vzkříšena a spojí se opět s duší.⁷⁵

Dalším z prvků, které bychom mohli zařadit mezi eschatologické, je Viklefovo učení o predestinaci a z ní plynoucí osud lidí po smrti.⁷⁶ Na začátku je vhodné rozlišit mezi dvěma termíny, které se zaměňují: predestinace, předurčení a předzvědění.

Predestinace vychází z předpokladu, že Bůh určil ještě před stvoření člověka osud světa a každého člověka. Některé lidi předurčil k věčné blaženosti a jiné k zatracení. Jeho rozhodnutí je provždy dané a neměnné. Ostré hroty této nauky se snažili teologové obrousit tím, že předpokládali život v souladu s Kristovým učením za znak vyvolení. Za ideového otce predestinace je považován svatý Augustin. Objevuje se i v dalších etapách a vrcholu dosahuje v reformaci, která vychází z kalvinismu.

Předzvědění se opírá o Boží vševědoucnost. Bůh proto ví, jaký bude konečný osud člověka, aniž by jej předem určil.

---

⁷³ MOLNÁR, Enrico. *Viklef, Hus a problém autority*. In LÁŠEK, Jan Blahoslav. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha: ČKA, 1995, s. 104-117.

⁷⁴ Více WYCLIF, John. *Triologus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

⁷⁵ WYCLIF, John. *Triologus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s.307

⁷⁶ WYCLIF, John. *Triologus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s.107

Viklef vychází z pasáže obsažené v 8. kapitole listu Římanům.⁷⁷ Někteří lidé jsou vyvoleni, aby žili po smrti ve slávě Boží, jiní jsou předurčeni k věčnému trestu. Vyvolení si nikdo nemůže zasloužit. Člověk určený k vyvolení bude spasen bez ohledu na hříchy. Obecně nelze říci, kdo bude vyvolen a kdo zatracen, ale existuje malá skupina lidí, kteří mohou vědět o svém vyvolení, protože se jim dostalo zvláštního zjevení. Přesto Viklef předpokládá, že život dle Božího zákona je znamením vyvolení a naopak setrvávání ve smrtelném hříchu a nerespektování Božích zákonů vypovídá o zavržení.⁷⁸ Na rozdíl od pozdější vlny reformátorů, Martin Luther a Jan Kalvín, věřili v očistec. Není však místem bolesti, utrpení a očisťujícího ohně, nýbrž přípravou věřícího na vstup do nebe.⁷⁹

Zajímavý je i náhled, se kterým se u Jana Viklefa můžeme setkat, je rozlišení na viditelnou a neviditelnou církev, která následně splynula s obcí předurčených (*congregatio praedestinatorum*).⁸⁰ Pozemská církev je spíše opakem neviditelné, ale i u ní je možná náprava světskou mocí, která má nad církví autoritu. K dobru církve je třeba připočíst, že předává biblickou zvěst a zprostředkuje milost svátostí. Papež ani duchovní, kteří setrvávají ve smrtelném hříchu do neviditelné církve nepatří a nemohou proto ani platně vysluhovat svátosti.

V knize *O moci papežů* (*De potestate papae*) píše, že papežský úřad není Božím výtvozem, ale pouze lidským. V díle *Antikrist* (*De Antichristo*) pojednává o své představě Antikrista. Schismatického papeže vidí jako Antikrista. Vyjmenovává několik

---

⁷⁷ Bible kralická, *Římanům* (kapitola 8).

⁷⁸ WYCLIF, John. *Triologus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s. 107.

⁷⁹ WYCLIF, John. *Triologus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013, s. 108.

⁸⁰ TÖPFER, Bernhard. *Lex Christi, dominium a církevní hierarchie u Jana Husa ve srovnání s jejich pojetím u Jana Viklefa*. In LÁŠEK, Jan Blahoslav. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha: ČKA, 1995, s. 96-138.

bodů, ve kterých srovnává Krista a papeže. Z toho mu vyplývá, že pokud papež nenásleduje Krista, stává se odpůrcem Krista, tj. Antikristem.⁸¹ Později byla s Antikristem ztotožněna celá hierarchie.⁸²

Jan Viklef ve svých spisech zastává názor, že svět i Bůh tvoří jednotný celek, jedná se o představu jakéhosi homogenního systému, ve kterém Bůh prostupuje celým světem, je jedním ze základních závazných principů fungování celého světa. Pro jeho eschatologii je důležité již jeho vnímání času, který podle Viklefa nevynechali lidé.⁸³ Nelze jej zvětšit ani zmenšit, má svůj daný „rozměr“ stejně tak spatřuje v podstatě celý svět, který podle něj má též svůj daný rozměr, který ani Bůh nemůže změnit. Byl tedy stvořen, ale nemůže být zničen. Čas vnímá jako něco, co nemůže zaniknout, je věčné. A vše budoucí či minulé je jeho obrazem. Návrat k minulému má význam pro očekávání věcí, které teprve přijdou. Minulost má z hlediska eschatologie velký význam pro celkový cíl bytí.

Viklef zastával názor, že světská moc stojí nad mocí duchovní a v případě nefunkčnosti církve má právo zasáhnout a sjednat nápravu. V díle *De officio regis* píše, že panovník je nedotknutelný, ustavený od Boha. Ani tyranská vláda proto neztrácí legitimitu.

Jan Viklef ovlivnil Jana Husa v celé jeho tvorbě a myšlení. Velký vliv měl i na Husovy eschatologické myšlenky. S učením Jana Viklefa se Jan Hus seznámil díky svému lektorovi

---

⁸¹ BUCK, Lawrence. *The Roman Monster: An Icon of the Papal Antichrist In Reformation Polemics*. Missouri: Truman State University Press, 2014, s. 81-84.

⁸² BUCK, Lawrence. *The Roman Monster: An Icon of the Papal Antichrist In Reformation Polemics*. Missouri: Truman State University Press, 2014, s. 83.

⁸³ Více RANSDORF, Miloslav. *Kapitoly z geneze husitské ideologie*. 1.vydání Praha: Univerzita Karlova 1986. Knihnice Archiv Univerzity Karlovy.

Stanislavovi ze Znojma a to především prostřednictvím spisu *De Antichristo*.⁸⁴

Obrázek 4 Jan Viklef (zdroj⁸⁵)

---

⁸⁴ Více ke vztahu Viklefa a Husa BROOME, J. R. *Wycliffe and Huss*. Herpenden: Gospel Standard Trust Publications, 1994.

⁸⁵ http://img.radio.cz/pictures/historie/viklef_jan.jpg

4. Náboženská situace v českých zemích ve 14. století a na počátku století patnáctého

Období od 13. století je ve znamení snah o upevnění křesťanství. V roce 1215 se konal 4. lateránský koncil. Přijaté závěry pojednávaly, mimo jiné o transsubstanciaci neboli přepodstatnění, boji proti heretikům či zaváděly povinnost jednoroční zpovědi. Mezi kacíře, kteří byli pronásledováni, patřili valdenští a albigenští. Posledně jmenovaní vyznávali dualismus. Podle nich existuje Bůh tmy, přičemž vycházeli ze Starého zákona a Bůh světla, když vycházeli z Nového zákona. Domnívali se, že fyzický svět je špatný. Byla proti nim vyhlášena křížová výprava a byli povražděni.

I nadále se pokračovalo ve výpravách namířených proti pohanům. Čeští králové iniciovali tažení do Pruska a na Litvu. V této době se začíná objevovat i v českých zemích hnutí usilující o reformu náboženského života, valdenští. Jedná se o heretické hnutí, inspirované lyonským obchodníkem Petrem Valdesem. V českých zemích bylo valdenství nejvíce zastoupeno zejména v jižních Čechách, především pak na panství Jindřicha z Hradce. Toto hnutí vzniklo ve 12. století. Základem jejich kázání byla chudoba a donatismus.⁸⁶ Jednalo se o lidové kazatele, kteří preferovali život v nouzi.

---

⁸⁶ Donatismus bylo schismatické hnutí rozšířené v severní Africe ve 4. stol., pojmenované podle biskupa Donata z Kartága. Ten se pokoušel ustavit vlastní křesťanskou církev, stojící proti církvi římské, rozpory vznikly v otázce tzv. - lapsi («padlých»), kteří se během pronásledování přísne odřekli víry a předali pohanům svaté knihy (traditores, od tradere, »vydat«). Donatisté nechtěli, aby lapsi, mezi nimiž byli také biskupové a kněží, byli znovu přijati do církve hájili názor, že účinnost - křtu a - svěcení je závislá na důstojnosti toho, kdo je uděluje. I přes zásahy - synody v Arles (314) a císaře Konstantina (316), se donatismus i ze sociálních a politických důvodů uchytil a šířil se i po Donatově smrti (355). Mezi jeho nejpršisnějšími protivníky patřil sv. Augustin. Donatismus zanikl po dobytí severní Afriky Vandaly (430).

Život středověkého heretika a tedy i valdenského, byl neustále traumatizován a to nejen představou, že je permanentně pronásledován ze strany státu a církve, ale také, že heretik, který zatvrzele setrvává ve svém bludu, bude odsouzen k věčným mukám pekelným.

Heretik byl nucen odpírat viditelné autority, třebaže ony se s ním přímo nestřetávaly a odpírat strach ze zatracení a stavět své přesvědčení proti duchovní autoritě. Ta si osobovala moc rozhodovat o jeho budoucnosti na věčnosti.

Příčinou vzdoru heretických skupin vůči církevní autoritě bylo hledání spásy.

*„Toto hledání se pojilo s přesvědčením, že církev už nedisponuje prostředky k jejímu dosažení, protože Kristovo učení pokřivila nebo proto, že je dočasně její vedení ve špatných rukou.“*⁸⁷

Heretici obecně byli přesvědčeni, že jejich vnitřní osvětlení, poučení od svatého muže, jejich četba a individuální vnímání svatého Písma mají vyšší hodnotu, než jakou mají v rukou církevní hodnostáři.

Hledání spásy bylo ústředním motivem heretického hnutí. Živou demonstrací tohoto záměru byl boj o duše na smrtelné posteli. Jako příklad lze uvést consolamentum u heretiků a oficiální katolické poslední pomazání prováděné katolickou církví. Významnost těchto úkonů lze dokumentovat na tom, jak dokázalo rozdělit příbuzné umírajících do rivalizujících táborů.

Consolamentum bylo vkládání rukou, opakování křtu, jeho pomyslná obnova, která nemocného zbavovala hříchů. Věřící heretik, kterému byl tento úkon poskytnut, se před očekávanou

---

⁸⁷ LAMBERT, Malcolm. *Středověká hereze*. Praha: Argo, 2000, s. 24.

smrtí postil, nejedl, což mělo za následek zhoršení již bez tak neutěšeného stavu.

V rámci působení kacířských hnutí sehráli svoji mocnou roli kazatelé, zvláště pokud dokázali své napomínání obratně spojit s neutěšenou sociální a ekonomickou situací a podnítit tak ještě více náboženské zanícení.

To se v Čechách nejlépe podařilo kazatelům radikálního husitství, kteří odváděli sedláky a jejich rodiny na hory.

Propojili tematicky bohatá kázání se slavením bohoslužby pod obojí, prolomili společenské bariéry a formovali lidskou sílu pro nejschopnější husitská vojska.⁸⁸

A to vše se odvíjelo od valdenských, kteří začínali jako lidoví kazatelé. Postupně se od oficiální církve odkláněli. Vyznávali pouze to, co odpovídalo biblickým textům.

Na počátku 14. století u nás měli již poměrně silné postavení, dá se tedy říci, že pozdější autory ovlivnili nejvýznamněji. Vlna jejich pronásledování dosáhla i k nám. Čtrnáct příslušníků valdenských bylo dokonce roku 1315 popraveno v Praze.

Christianizace dosáhla v českých zemích vrcholu. V roce 1344 bylo založeno pražské arcibiskupství. Významnější postavení církve, její vnější bohatství a okázalost stále více kontrastovala s prvotní církví v její věrnosti evangeliu. Z církevních kruhů začali vystupovat duchovní, kteří kárali soudobou situaci.

Období pozdního středověku lze charakterizovat několika fenomény: schisma, krize, hereze a černá smrt.⁸⁹ Papežské schisma začalo roku 1378 a skončilo až Kostnickým koncilem a volbou Martina V. v roce 1417. Významní evropští panovníci se zapojili

---

⁸⁸ LAMBERT, Malcolm. *Středověká hereze*. Praha: Argo, 2000, s. 25.

⁸⁹ SEGEL, Petr. *Schisma, krize, hereze a černá smrt*. In LÁŠEK, Jan Blahoslav. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha: ČKA, 1995, s. 31-42.

do mocenských bojů a přikláněli se na jednotlivé strany. Karel IV. jako římský císař nemohl samozřejmě zůstat mimo dění.

V době morových vln se zvýšil zájem o eschatologická témata. Pro tehdejší společnost byly katastrofy předzvěstí konce světa a blížícího se Posledního soudu. Mor dorazil v polovině 14. století do Evropy z mongolských stepí a z přístavů se rozšířil po celém kontinentě. Vznikaly skupiny flagelantů, mrskačů, kteří se domnívali, že mohou odvrátit černou smrt. Katastrofy byly tehdejší společností chápány jako Boží soud. Segel uvádí, že zemřelo kolem 18 milionů lidí, což představovalo přibližně 30% populace.⁹⁰ Naproti tomu se u jiných autorů, zejména u Mazalové, můžeme setkat s názorem, že: „*Snad největší nejistotu máme ohledně vlivu nemoci, neúrody a dalších přírodních katastrof na tehdejší českou společnost, ranou českou reformaci. . . Je to zajisté lákavá látka, kterou však lze snadno přecenit i kvůli oprávněným ambicím být populární. V souvislosti s českou reformací se nejčastěji hovoří o vlivu moru, a to na mentalitu a tím i na religiozitu tehdejší české společnosti.*“⁹¹

V Husově době se jedná o morové rány zasahující země koruny České v období let 1369 – 1371, 1380, 1390, 1394 – 1395, 1413 – 1415.⁹²

S názorem na vliv moru, jako faktoru podstatném, se lze setkat i u dalších badatelů, jakými jsou Pavel Čornej nebo Jaroslav Mezník, avšak, jak uvádí Mazalová ve své práci *Eschatologie* v díle Jana Husa, ze které je dále citováno, nelze s úplnou jistotou význam tohoto faktoru potvrdit. Co je jisté a s čím se většina

---

⁹⁰ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 31- 42.

⁹¹ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 74.

⁹² MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 74.

historiků ztotožňuje je to, že: „*Mor vyvolal pocit ohrožení, strachu a bolesti v ohniscích svého výskytu a že měl vliv na smýšlení a prohloubení religiozity lidí*“.⁹³ U jednotlivých autorů panuje celková shoda v tom, že psychologický dopad moru byl jednoznačný. V tom, v jaké míře a kde popsáním způsobem mor působil, se již neshodují.

Tři hlavní pohledy, které se na toto téma zaměřily a tuto problematiku objasňují, jsou ve dvou případech povahy krajní a v jednom umírněnější. A opět, jak uvádí Mazalová, se jedná o názor Čornejův, Šmahelův a Maurův.

Šmahel i Maur přisuzuje moru velkou váhu, i když s odchylkami podle místa zasažení, zatímco Čornej mu přisuzuje význam takřka zásadní.⁹⁴

Buď jak buď, morové rány: „*přinášely hrůzné prožitky, zkracovaly pozemské perspektivy, převracely ustálené hodnoty a vystavovaly člověka tváří v tvář smrti i záhrobnímu osudu. Nebylo ani třeba zjitřené představitosti, aby se mory současníkům jevíly trestem božím, zkouškou víry i apokalyptickou skutečností zvěstující brzký konec světa*“.⁹⁵

Ve vztahu k eschatologickým názorům autorů, kterými se tato práce zabývá, lze uvést, že zatímco u Milíče z Kroměříže se morové rány projevují jako jasné a zřetelné znamení o nadcházejícím konci světa a lidských dějin, jeho žák, Matěj z Janova nepovažoval mor za zásadní argument, neboť s ním kde kdo přišel do styku a nebylo potřeba na tento zlověstný moment ukazovat prstem.

---

⁹³ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 74.

⁹⁴ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 74-75.

⁹⁵ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 75.

Navíc, smrt si nevybírala jen špatné, zlé, hříšné, ale kosila bez milosti dobré i zlé lidi. V tom množství mrtvých ani nebylo možno podávat výčet o skutcích zemřelých, nebo je dokonce označovat za stoupence Antikrista.

Jediné, co bylo společné pro všechny, bylo to, že morové rány podnítily a spoluvytvářely eschatologické klima ve společnosti i v církvi.

U Mistra Jana Husa se s morovými ranami, respektive vlivem přírodních ran co by významným faktorem pro jeho dílo, ať již literární či kazatelské, nesetkáváme. „*Je také třeba sledovat, jak absence většího množství smyslových hrůz souvisí s všeobecným růstem zájmu o lidskou spásu a z toho plynoucím větším zájmem o péči o lidskou duši během pozemského života.*“⁹⁶

Na druhou stranu však je pro období středověku typické a co nelze zpochybnit, je role fyzické smrti. Na rozdíl od současné doby se s ní tehdejší člověk setkával bezprostředně a často, ať již v podobě válek, hladomoru, moru, hrdelních trestů, loupežných mordů a v podobných případech. V lidech to samozřejmě vyvolávalo směsici rozporuplných pocitů v podobě strachu z Posledního soudu na straně jedné a z očekávání naplnění království Božího včetně osobního setkání se s Bohem na straně druhé.

Smrt, opět v porovnání a na rozdíl s dnešní dobou nebyla ničím skrývaným, něčím o čem raději ani nehovořit.

Role, kterou sehrál celkový mravní úpadek a který vyústil v krizi, je předmětem zájmu současných badatelů, i když nevyúsťuje v názorové shodě.

---

⁹⁶ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 77.

Jednak proto, že nelze zcela přesně vymezit pojem krize co do velikosti a hloubky, dílem proto, že existují faktografické nepřesnosti. Dále i proto, že výraz krize je různě chápán.

Ke shodě docházejí historici i badatelé pouze v tom, že nějaká krize byla a že byla vyvolána souhrnem několika faktorů a příčin, které se v určitém období setkaly. Objevila se v různých oblastech nejen lidského života, ale i komplexní lidské existence.

Složitost pojmů, výkladů, interpretací a doby vystihuje snad nejlépe Šmahel, který o nich hovoří souhrnně, jako o krizových faktorech doby vlády Václava IV. a nachází pro ně více příčin.⁹⁷

Slovy Lucie Mazalové: „*Šmahel tedy vyzdvihuje kromě morových ran církevní schisma jako další fázi nebo faktor krizovosti doby (a nemyslím tím jen schisma papežské, ale špatnou situaci v celé církvi), z něhož jako reakce vyrůstala česká raná reformace.*“⁹⁸

Nelze však opomíjet ani to, že kromě krize v církvi a ve světské moci docházelo ke krizi v oblasti hospodářské, prohlubovala se chudoba a docházelo k nárůstu kriminality.

Pojem krize ztratil v této době pomyslnou jednoznačnost v podobě jediné rozhodující determinanty pro reformační i revoluční proces. Stal se pouze pomocným konceptem převládajících jevových skutečností. Působil jako společný jmenovatel viditelných rozporů, které se v době vlády Václava IV. umocňovaly, narůstaly takřka geometrickou řadou a různě, náhodně křížily. „*Čím víc církev ztrácela mocenskou oporu v králi a ve*

---

⁹⁷ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 79.

⁹⁸ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 80.

šlechtě, tím širší a hlasitější byla odezva na reformní podněty v kruzích laických.“ ⁹⁹

Obrázek 5 Flagelanti (zdroj¹⁰⁰)

---

⁹⁹ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce II, Kořeny české revoluce*. 2.vydání Praha : Karolinum, 1995, s.7.

¹⁰⁰ https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/a/af/Nuremberg_chronicles_-_Flagellants_%28CCXVr%29.jpg/260px-Nuremberg_chronicles_-_Flagellants_%28CCXVr%29.jpg

5. Eschatologie české reformace

Eschatologické myšlení ve středověké společnosti prezentovalo duchovní ideály, politické snahy, obavy, utopistické představy i naděje.

Spočívalo na přesvědčení, že bude predestřena možnost získat určitý náhled do skrytých zákonitostí průběhu dějin.

Janovo Zjevení, jako nosný prvek apokalyptického textu a jeho výklad, považovala tehdejší křesťanská společnost za bezčasé proroctví o utrpení a pronásledování církve. Představitelé raného českého reformačního hnutí měli společnou myšlenku, spočívající nutnost nápravy křesťanské společnosti, zejména tehdejší katolické církve, pod jejímž vlivem křesťanská společnost žila.

Proroctví byla nástrojem interpretace doby, dávala odpovědi na otázky po smyslu života, smyslu a řádu věcí, poskytovala možnost najít souvislosti v předešlých i budoucích událostech. Zprostředkovávala pochopení minulosti i přítomnosti v podmínkách lineárního chápání. Kterákoliv historická událost se dala zařadit do pružného hermeneutického rámce, „*disponovala potenciálem strukturovat, vysvětlit a legitimizovat aktuální historické dění.*“¹⁰¹ K zásadnímu rysu české reformace patří silně rozvinutá eschatologie. Tehdejší učenci, kazatelé a myslitelé v ní spatřovali nejen možnost změny neutěšené společenské situace, ale také naději na její výrazné a konečné zlepšení.

Většina eschatologických textů v té době spatřila světlo světa a byla interpretována v dobách, které jejich současníci vnímali jako krizové a toto dění chápali jako výsledek a naplnění toho, co

---

¹⁰¹ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha : Argo, 2013, s. 11.

bylo prorokováno ve Starém i Novém zákoně a co je nezadatelným právem a projevem Boží vůle.

Historické události z těchto důvodů nabývaly specifickou formu nové dimenze reality na základě určujících textů a poselství, která v nich byla obsažena.

Eschatologická témata i témata apokalyptická, s nimi ruku v ruce krácející, byla hojně probírána při společenských, teologických i legitimizačních diskurzích. Do centra zájmu se dostávalo již zmíněné lineární pojetí času, chiliastické spekulace a myšlenka chudoby, jako budoucí konstitutivní prvek husitské teologie.

Eschatologické texty a celé tehdejší učení směřovalo k tomu, že dějiny postoupily do konečné fáze a spějí ke konci.

*„Křesťanské pojetí světa je primárně eschatologické – vnímá dějiny jako teologický proces a věří, že Písmo zjevuje pravdu o konci světa.“*¹⁰²

Tomu odpovídající výklady předpokládaly, že v prorockých textech je zakódovaný smysl a princip dějin. Celá řada vykladačů se snažila tento princip odhalit, předpovídali Antikristův příchod s tím, že na čas vše ovládne, ale nakonec bude poražen a dojde k poslednímu soudu nad hříšníky i spravedlivými. Následovat bude shoření světa v ohni.

*„Biblické texty poskytovaly poměrně detailní obraz toho, jak budou poslední události světa vypadat a středověké světové kroniky mohly tedy bez obtíží končit líčením posledních událostí.“*¹⁰³

---

¹⁰² CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha : Argo, 2013, s. 13.

¹⁰³ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha : Argo, 2013, s. 13.

Středověká křesťanská eschatologie však nebyla jen ortodoxní, katolická, ale střetávala se s eschatologií heretickou, intelektuální i nevzdělaného lidu.

Nejoblíbenější témata středověké eschatologie, kterými byly záležitosti po tělesné smrti člověka, leccos napovídaly, ale v zásadě úplně nevystihly, jak eschatologie fungovala.

Ona doba, mezi už a ještě ne, byla naplňována podle momentálních aktuálních potřeb nebo cílů zájmových skupin, které otázky konce světa nastiňovaly. Scénář byl komplikovanou kombinací optimisticky i pesimisticky vyhlížejícího konce světa.

Optimistický spočívá v druhém příchodu Krista a jeho vítězství nad silami zla.

Pesimistický je prodchnut pronásledováním lidu Antikristem a hrůzami provázejícími Poslední soud.

Středověk, díky svému apokalyptickému vidění světa, propracovával různé scénáře do absurdních detailů, barvitě líčil jednotlivé děje a vyprodukoval různé postavy, činy a scény, pro které ovšem neměl v Písmu pražádnou oporu.

Nicméně v náladách, ve kterých se pocitově nacházela společnost české reformace v období středověku, jak uvádí Jana Nechutová ¹⁰⁴, i v jiných teologicko-filozofických systémech lze vidět upřímnou, optimistickou a přitom většinou napůl fatalistickou formu touhy a snahy o lepší příští svět. „*Optimismus křesťanské eschatologie je dán pojetím boha jako síly svrchovaně a imanentně dobré.*“¹⁰⁵

Na tomto místě je vhodné připomenout, že v popisované době existovala eschatologie reformační, vedle eschatologie oficiální,

---

¹⁰⁴ NECHUTOVÁ, Jana. Středověká eschatologie jako víra v lepší budoucnost světa. *Revue University J. E. Purkyně v Brně*, 1968, roč. 1, č. 4, s. 2-3.

¹⁰⁵ NECHUTOVÁ, Jana. Středověká eschatologie jako víra v lepší budoucnost světa. *Revue University J. E. Purkyně v Brně*, 1968, roč. 1, č. 4, s. 2.

prezentovaná katolickou církví, které chybělo hlubší vědomí, že i ona se nachází v období před Posledním soudem.

Katolická církev poukazovala v rámci svých eschatologických výroků na člověka, jako jedince, na jeho dějiny spásy, nikoli na kolektivní rys tohoto poselství.

Vedle oficiální katolické dogmatiky působily různé kacířské proudy, které umisťovaly říši míru ještě před konání Posledního soudu, na tuto zemi.

Heretické, chiliasticko-eschatologické představy byly odsouzeny oficiální církví v roce 1215 a sice, jak již bylo uvedeno dříve, IV. lateránským koncilem. Ale nakonec : „ *Středověká hereze se rozpustila v protestantské reformaci.*“¹⁰⁶

V době života Milíčova, Janova i Husova, tedy v době života ústředních postav, o kterých tato práce pojednává, se s nimi bylo možno setkat i u intelektuálů, i když podnětem k nějaké mimořádné nebo převratné aktivitě se nestávaly, jak tomu bylo například u tzv. horských kázání a zejména v eschatologii táborské.¹⁰⁷

Co však naše kazatele ovlivnilo, byly do určité míry kacířské myšlenky a z nich vycházející eschatologické úvahy Jáchyma z Fiore, Jana de Rupescissa, v předcházejících kapitolách zmíněného Coly di Rienza a především valdenských.

Byli to snad právě valdenští, kteří se stali inspirátory našich teologů, i když přímé důkazy pro toto tvrzení nemůžeme doložit.

„Dosavadní výsledky kacířských vlivů na Husa i na autory předhusitské a Husovy doby se bohužel neustále pohybují v rovině pravděpodobnosti, neboť přímé doklady chybí. Přesto tuto stránku nemůžeme pominout, pokud některé obdobné myšlenky ať už

---

¹⁰⁶ LAMBERT, Malcolm . *Středověká hereze*. Praha: Argo, 2000, s. 549.

¹⁰⁷ Více viz ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce I-IV, Kořeny české revoluce*. 2.vydání Praha : Karolinum, 1995.

pocházely z kteréhokoli zdroje, jako ve zmíněných kacířských naukách u Husa a jemu známých autorů skutečně nacházíme. ¹⁰⁸

Valdenství bylo jedinou herezí, která přežila několik století, . . . „*aby posléze vyšla z úkrytu a podala si ruku s protestantskou reformací.*“¹⁰⁹

Tato hereze se vyvinula . . . „*z pravověrných snah o chudobu a z kazatelského hnutí, které podnítil Valdes.*“¹¹⁰

Petr Valdes byl lyonský obchodník, později kazatel. Obsahem jeho kázání byl donatismus a biblické učení. Obojí mělo základ v lidových překladech Písma.

Zdůrazňovala se v nich především etická stránka textů spojená s ostrou kritikou středověké církve, s odmítáním ortodoxního ritu a dalších tehdejších forem náboženské praxe.

Odmítáno bylo učení, které v sobě zahrnovalo funkci očištění, svatých obrazů, poutí, přísahy a lži a hrdelního práva.

Valdes nárokoval doslovné následování Písma a života apoštolské církve. Odmítavý postoj měl i k přímluvám za mrtvé.

Literatura, respektive texty psané zejména v alpském dialektu, to proto, že se v něm odráží vliv poslední valdenské pevnosti jako celku, byla svým charakterem a srozumitelností přizpůsobena členům hnutí. Zdůrazňovala etickou stránku a byla úzce spjata s Písmem.¹¹¹

Zde je na místě zmínit, že u valdenských byly k dispozici i latinské texty, což svědčí o tom, že měli mezi sebou zdatné, latinu ovládající kazatele.

---

¹⁰⁸ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 51.

¹⁰⁹ LAMBERT, Malcolm. *Středověká hereze*. Praha: Argo, 2000, s. 218.

¹¹⁰ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce II, Kořeny české revoluce*. 2.vydání . Praha, 1995, s. 43.

¹¹¹ Více viz LAMBERT, Malcolm. *Středověká hereze*. Praha: Argo, 2000.

Písmo bylo pro valdenské jedinečnou normou učení a žití a ve všech sporných otázkách hrálo dominantní a určující roli.

Mezi stoupenci bylo také rozšířeno učení textů nazpaměť, což umožňovaly překlady Písma do národních jazyků.

Vlastní literatura valdenských měla za úkol zpřístupnit nebo vysvětlit biblické texty a upevnit a utvrdit morální život stoupců. Nejznámější z exemplářů tohoto typu, kterým je bezesporu Nobla Leycon (Noble lekce), představuje poému napsanou kolem roku čtrnáct set a je v ní poskytnut přehled celé bible pod hlavičkou tří zákonů, kterými jsou: příroda, Mojžiš a Kristus.¹¹²

Valdenství bylo náboženstvím prostého života a stejně tak sociální původ jeho přívrženců vycházel z prostých poměrů města i venkova. To však nikterak nebránilo tomu, aby nebyli získáni i přívrženci z bohatých vrstev a vyšších společenských kruhů, ke kterým patřil i sám zakladatel Petr Valdes.

Stejné pohnutky, které působily na něj, působily i na jiné lidi jeho duchem. Mezi kazateli byli i bývalí kněží a jádro hnutí tvořili sedláci a řemeslníci.

Ženy působily v hnutí také, převážně jako kazatelky a jako sestry podporovatelky.

Valdenství překročilo naše hranice spolu s německy mluvícími vyznavači, kteří se k nám, do Čech, stěhovali a jejichž působení, již jako početné a silné komunity zaznamenáváme na počátku 14.století v jižních a východních Čechách.

Svoje pozice si udrželo i přes zavedení inkvizice a zákonodárného programu vyhlášeného Karlem IV. v roce 1350.

---

¹¹² LAMBERT, Malcolm. *Středověká hereze*. Praha: Argo, 2000, s. 223.

Také zřízení stálého inkvizičního soudu Arnoštem z Pardubic a jeho nebývalý zájem o dění na jihu země dává leccos tušit.¹¹³

Po smrti Petra Valdese toto hnutí již nikdo neřídil a nemělo jednotný ráz. I přesto, vydrželo téměř tři století.

„Tento fakt spolu s různými druhy organizací, které se v průběhu staletí vyskytly, vrhá pochybnost na jakoukoli hypotézu, která klade váhu na organizaci, jako na hlavní faktor přežití valdenství.“¹¹⁴

V poslední instanci nerozhodovaly hierarchizované úřady nebo shromáždění, ale pružnost a mobilita kazatelů.

Jisté a neutuchající zaujetí bylo to, co vedlo kazatele za svými posluchači.

„ Byli to tedy barbarové z údolí a mistři (Meister), v říši, kteří udrželi valdenství živé až do nástupu reformace .“¹¹⁵

Vlivy, působící na formování představitelů české reformace nemůžeme s jistotou určit ani přesně vymezit do uzavřených skupin, protože se různě prolínají a vytvářejí samostatná ideová prostředí.

Jako společný rys se jeví eschatologie, kterou můžeme považovat za trend, neboť jejím prostřednictvím chtěli zúčastněné osoby ukázat, že se jedná o dobu poslední, dobu rozhodující o budoucnosti, dobu, která přinese trvání nebo zánik světa .

Společný byl také způsob, jakým k tomuto závěru došli, máme na mysli pozorování současného stavu křesťanské společnosti.¹¹⁶

---

¹¹³ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 55-56.

¹¹⁴ LAMBERT, Malcolm. *Středověká hereze*. Praha: Argo, 2000, s. 246.

¹¹⁵ LAMBERT, Malcolm. *Středověká hereze*. Praha: Argo, 2000, s. 246.

¹¹⁶ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 62.

Velmi propracovanou eschatologii nacházíme v díle kazatele Jana Milíče z Kroměříže. Právě u tohoto autora se setkáváme s výrazným aspektem, kterým se raná česká eschatologie lišila od zbytku světa, a to je očekávání příchodu Antikrista. Téma Antikrista se stalo alfou i omegou několika Milíčových děl, z nichž můžeme jmenovat například spis *Libellus Anticristo* (Knížka o Antikristu), traktát *Epistula ad papam Urbanum V.* (List papeži Urbanu V.), či kázání *Sermo de die novissimo* (Sbírka citátů o konci světa) . Milíč z Kroměříže se právem počítá mezi Husovy předchůdce.¹¹⁷

Česká eschatologie doby předhusitské a husitské reformace je poměrně specifická. Eschatologie této doby na území Čech se věnovala především druhému příchodu Ježíše Krista a zejména propočítávala datum jeho příchodu, který stanovila na rok 1420. Autoři byli přesvědčeni, že Ježíš Kristus přijde a nastolí pořádek a řád, napraví církev.

Svoji roli sehráli především kazatelé reformní doby, kteří hlásali, že v následujících obdobích nápravy již nebudou zapotřebí svátosti, na kterých si zakládala církev. Všichni si totiž budou rovni a křtěni budou v Duchu Svatém. Tato doba nápravy a očištění by měla trvat až do doby Posledního soudu.

Pokusy o nápravu církve nenalezneme jen u reformních kazatelů, pokoušeli se o ni i pražští arcibiskupové. První pražský arcibiskup Arnošt z Pardubic nezavíral oči před problematikou doby. Jak uvádí Martin Weis, byl to muž vzdělaný, morálně bezúhonný a bezmezně milující církev, což dosvědčují statuta

---

¹¹⁷ Za Husovy předchůdce se v užším smyslu považují obvykle Konrád Waldhauser, Milíč z Kroměříže a Matěj z Janova. Nejsou to však jediní reformně smýšlející a píšící autoři předhusovské a Husovy doby.

vydaná na provinciální synodě v roce 1349.¹¹⁸ Je to dokument, zakazující duchovním hazardní hry, tanec a turnaje. Zvláště přísně zakazuje držet si souložnice a při neuposlechnutí obsahoval i klauzuli o trestu vězení. Ve statutech zakazuje svatokupectví, přikazuje řádně vést duchovní správu. Současně ustanovil korektory, kteří dbali na dodržování všech těchto ustanovení.

To vše opět není ničím jiným, než neutěšeným stavem a neřádem v tehdejší církvi.

---

¹¹⁸ WEIS, Martin. *Mistr Matěj z Janova a jeho myšlenkoví současníci*. In LÁŠEK, Jan Blahoslav a Karel SKALICKÝ. *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době : sborník z vědeckého symposia, konaného na teologické fakultě Jihočeské univerzity 29. – 30. Listopadu 2000*. 1. vyd. Brno: Marek, 2002. Pontes pragenses. s.17.

6. Eschatologie významných teologických postav

6.1. Eschatologie Jana Milíče z Kroměříže

Jan Milíč z Kroměříže se pravděpodobně narodil mezi lety 1320 a 1325, přesné datum narození neznáme. Známe datum a místo jeho úmrtí, zemřel 29. června roku 1374 v Avignonu. Původně byl notářem české královské kanceláře, později se stal velice oblíbeným kazatelem v Praze. Je pokládán za největšího českého reformního kazatele 14. století.¹¹⁹

O prvních desetiletích Milíčova života toho víme jen velmi málo. S největší pravděpodobností se narodil v měšťanské rodině nedaleko Kroměříže. On sám je znám svým horlivým zastáváním se života v chudobě, pro který se rozhodl. Opustil své světské statky, žil v chudobě a živil se kázáním a službou.

Jeho kazatelská mise představuje novou epochu, protože před jeho působením bylo kazatelství výsadou církve. V pojetí Milíčově se kazatelství převtělilo v orgán revoluce.

Milíč není jen předchůdcem Mistra Jana Husa, ale slovy Loskotovými „*Milíč je mnohem více. Snad jeho význam vystihnu nejlépe, když ho nazvu „Otcem české reformace“.*“¹²⁰ Milíčova kázání byla charakteristická tím, že strhávala k pokání. Byla založena na živém obraze hrůz. Obrazy posledního soudu předkládané posluchačům, si nikterak nezadaly s obrazy malovanými barvami.

Milíč z Kroměříže je prvním z českých myslitelů, kteří se zabývali eschatologií u nás a mohl tedy ovlivnit i Mistra Jana

---

¹¹⁹ Více LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace*. Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911.

¹²⁰ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace*. Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s. 7.

Husa. Přesto je z jejich děl patrné, že oba čerpali z jiných pramenů, díky kterým můžeme v jejich díle nalézt určité odchylky. Milíč je znám zejména pro svou kazatelskou činnost, které v podstatě zasvětil celý svůj život. S největší pravděpodobností to byla právě tato činnost, která ovlivnila jeho tvorbu natolik, že u něho můžeme pozorovat až jakousi podobu mystického našeptávání Ducha Svatého. Neustálý bezprostřední kontakt v něm vyvolal přesvědčení osobního vztahu s Bohem.

Tato schopnost se u něho projevila v Římě, kde uslyšel hlas, prikazující kázat Římanům veřejně o Antikristově příchodu: „*Jdi, oznam veřejně listem, který přibiješ na dveře kostela svatého. Petra, jako jsi byl zvyklý oznamovati v Praze když jsi měl kázati, že chceš kázati, že Antikrist přišel.*“¹²¹

Jan Milíč z Kroměříže zavedl kolektivní pojetí Antikrista.¹²² Byl přesvědčen, že Antikrist již přišel na tento svět, přestože ne ve své nejvyšší formě. Jeho příchod směřoval do let 1365 a 1367.¹²³ Určitou dobu dokonce uvažoval, zda jím není Karel IV. „*Tu však naskytla se také ihned otázka, kdo by tím Antikristem mohl býti. Kdo? Císař Karel IV.? Ano, on jest jím! Obohatil církev a zahrnul ji leskem a slávou světskou, ale tím i porušil ji! Je spoluvinen mravní korupcí ve společnosti církevní.*“¹²⁴ Nakonec ale tuto tezi opustil. Jeho myšlenky nalezneme v díle *Libellus de Antichristo* (Knížky o Antikristovi). Milíč ji sepsal v Římě, kam se vydal, aby se od papeže dozvěděl, kdo je Antikrist. V době papežovy

---

¹²¹ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace*. Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s. 69.

¹²² BUCK, Lawrence. *The Roman Monster: An Icon of the Papal Antichrist In Reformation Polemics*. Missouri: Truman State University Press, 2014, s. 84.

¹²³ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace*. Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s. 113.

¹²⁴ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace*. Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s. 65.

nepřítomnosti však začal o Antikristu sám kázat a upozornil na sebe inkvizici. Inkvizitor jej vyzval právě k napsání zmíněné knížky.

*„Svoji současnost vykládal na základě apokalyptických proroctví jako dobu velkého ohrožení, kdy je nutné dojít k obecné nápravě a pokání, aby byl poražen Antikrist a mohlo být dosaženo spásy.“*¹²⁵

Milíčovy texty, pokud provedeme jejich rozbor, napovídají, že byl dokonale seznámen se středověkou profetickou tradicí a nepohyboval se za její hranicí.

Okolnosti nám dávají tušit, že znal práce Jana Rupescissy, františkánského alchymisty, a sice Oraculum Angelicum Cyrilli. Také jeho výpočty příchodu Antikrista byly shodné s výsledky předpovědí Arnalda z Villanoy. Oficiálně se však Milíč k těmto autorům nepřihlásil, nikde je ve svých textech necitoval. To lze přisoudit obavě z nařčení z hereze, pod jejímž štítem se tito dva učenci pohybovali.

Lze důvodně předpokládat, že od těchto autorů převzal strategii, kterou ospravedlňoval svoje prorocké výklady.¹²⁶

V svém proroctví o Antikristovi vypráví Milíč o tom, jak k němu promluvil duch, aby četl místo v evangeliu Matoušově, kde je popsána ohavnost zpuštění a příchod Antikristův. Aby uvažoval o ohavnostech, jež vidí v církvi a přemýšlel o létech Danielových. *„Oko Milíčovo pozorovalo, že předpověděná ohavnost zpuštění naplnila lidstvo a především církev. Nenasvědčovalo-liž vše tomu, že Antikrist už přišel? Milíč měl před očima stále proroctví*

---

¹²⁵ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013, s. 118.

¹²⁶ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013, s. 119.

Danielovo, a hlas vnitřní ho nutkal, aby o něm přemýšlel.“¹²⁷

Termín ohavnost zpuštění je zaveden v evangeliu svatého Marka. „*Protože když uzříte ohavnost zpuštění, předpověděnou od Daniele proroka, ana stojí na místě svatém, (kdo čte rozuměj).*“¹²⁸ S tím se odkazuje na proroka Daniele. „*Utvrdí však smlouvu mnohým za jeden týden, uprostřed pak toho tého dne učiní konec oběti zápalné i oběti suché, a na křídle ohavnosti hubiti bude, až i do pohubení a to uloženého, kteréž vylito bude na toho, který hubil.*“¹²⁹

Dobově je tato událost doložena rokem přibližně dvěstě před Kristem, kdy řecký král Antiochos Epifanés IV. založil oltář bohu Diovi nad oltářem, který sloužil pro zápalné oběti v židovském chrámu v Jeruzalémě. Údajně na takto založeném obětišti nechal zapálit vepře.

Tato událost předznamenala Ježíšovy výroky, zachycené ve shora citovaném Matoušově evangeliu a lze tudíž nepochybně konstatovat, že Ježíš měl na mysli, že někdy v budoucnosti se tato situace bude opakovat.

Většina vykladačů a s nimi i Jan Milíč z Kroměříže, věřila, že Kristus měl na mysli Antikrista, který se v ohavném jednání s Antiochiem ztotožní a provede cosi podobného.

Každopádně, ať je tato událost jakkoliv prezentována a ať je nakolik pravdivá a ať si pod pojmem ohavnost zpuštění představíme cokoliv, je zřejmé, že ten který je schopen a připraven ji páchat, není nikdo jiný než sám Antikrist. V Janově zjevení je popsán obraz, kterému se všichni budou muset klanět : „ *A svodí ty, kteříž přebývají na zemi , těmi znameními, kteráž dáno jí činiti*

---

¹²⁷ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace.* Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s .65.

¹²⁸ Bible kralická, *Marek (kapitola 24 verš 15).*

¹²⁹ Bible kralická, *Daniel (kapitola 9 verš 27).*

před obličejem šelmy, říkajíc obyvatelům země, aby udělali obraz té šelmě, kteráž měla ránu od meče, ale ožila.“¹³⁰ Ohavnost zcela jistě je, když chrám živého Boha, místo klanění, je vyměněno za Antikrista. Úvahou o ohavnosti zpuštění, někdy je také užit termín ohavnost zpusťování nebo ohavnost spuštění, se Milíč neustále zabýval a tato myšlenka se uhnízdila i u jeho žáka Matěje z Janova.

Milíčovu charakteristiku krásně vystihl Soukup, když uvedl, že jeho hlavní životní poslání a náplň je kazatelská mise, obrácení na pravou cestu, plamenné hlásání pokání před očekávaným příchodem Krista Soudce.¹³¹

Tento akt pomyslné nespravedlnosti měl však pozitivní význam, protože na jeho bázi Milíč sepsal svůj list *Libellus de Antichristo* (Knížky o Antikristovi). Spis je plný apokalyptických vizí a předpovědí v duchu předpovědi Krista o zničení Jeruzaléma podle Matoušova evangelia a podle proroctví obsaženého v knize Daniel. Nad to v něm ještě konstruuje vlastní výpočty Antikristova příchodu. Ten předpovídá na rok 1365-1367 a svou dobu označuje za dobu vlády Antikrista.¹³² Po svém návratu z Říma sepisuje list papeži Urbanu V., který je plný barvitého líčení situace v církvi a žádá o svolání všeobecného koncilu, jenž by měl učinit přítrž zkaženosti uvnitř církve a byl předstupněm k provedení reformy církve.

Není bez zajímavosti, že ve svém díle *Knížky o Antikristovi* nespecifikoval, kdo že je tím velkým Antikristem a tuto otázku ponechal otevřenu. Co se však týká mravokárné činnosti Milíčovi, doslovně vede boj s apokalyptickými bytostmi, nevěstkou

---

¹³⁰ Bible kralická, *Zjevení sv. Jana (kapitola 13 verš 14)*.

¹³¹ SOUKUP, Pavel. *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Strážnice*. Praha: Filosofia, 2011, s. 76 - 77.

¹³² WEIS, Martin. *Mistr Matěj z Janova a jeho myšlenkoví současníci*. In LÁŠEK, Jan Blahoslav a Karel SKALICKÝ. *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době : sborník z vědeckého symposia, konaného na teologické fakultě Jihočeské univerzity 29. – 30. Listopadu 2000*. 1. vyd. Brno: Marek, 2002. Pontes pragenses. s. 21.

babylonskou a šelmou. V nauce o Antikristovi je Milíč nejen v Čechách, ale i mimo ně, základním kamenem dalšího vývoje a pramenem pro ty, kdo se Antikristem zabývali. Jeho výklad, ve vztahu k Antikristovi, je vždy logický, nezátížený detaily nebo pověrami, vychází vždy z bible a je prodchnut mystickým a prorockým duchem. Jeho Libellus je výsledkem samostatného přemítání, ve kterém jde k pramenům, které si ovšem také vybírá sám .

Podle oficiální doktríny tehdejší katolické církve doba proroků již skončila, ale Milíč potřeboval nějak odůvodnit pravdivost svých výroků. Proto uváděl, že je nadán poznáním správně popsat přítomnost i budoucnost na základě extatické zkušenosti.

V úvodní části jeho *Prophetia et relevatio de Antichristo*, která je liberální apologií, navazující na předcházející tradici prorockých textů se objevuje jeho zkušenost s vytržením ducha. Stylizuje tak Boží inspiraci svého vědění.

Pohledem jeho žáka, Matěje z Janova, o kterém bude pojednáno v další kapitole této práce, je však Milíč apokalyptický prorok a byl Matějem představen jako druhý Eliáš, ohlašující příchod Antikrista a disponující silou jej porazit, odstranit hříchy a obnovit zbožnost.¹³³

„Eschatologický význam Milíčova počínání byl vyjádřen ve vyprávění o obrácení pražských prostitutek, jež bylo interpretováno

---

¹³³ WEIS, Martin. *Mistr Matěj z Janova a jeho myšlenkovi současníci*. In LÁŠEK, Jan Blahoslav a Karel SKALICKÝ. *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době : sborník z vědeckého symposia, konaného na teologické fakultě Jihočeské univerzity 29. – 30. Listopadu 2000*. 1. vyd. Brno: Marek, 2002. Pontes pragenses. s. 18.

jako symbolický přechod od hříšného Babylonu k duchovně dokonalému Jeruzalému.“¹³⁴

Tento počinek, o kterém bude v této kapitole ještě podrobněji pojednáno, byl označován jako sociální zázrak a měl se stát vzorem pro obrodu celé společnosti, přičemž tato obroda byla explicitně vyjádřena prostřednictvím termínů eschatologického myšlení.¹³⁵

Obraz Jana Milíče z Kroměříže, který z velké části vytvořil zmíněný Janov, sestával z proroka podobného prorokům biblickým, jako živý svatý, který se zasloužil o reformu chápanou v eschatologických výkladových souvislostech.

Hlavním tématem Milíčova díla je tedy Antikrist, a to jak v rovině kazatelské, tak i spisovatelské. Úvahy o Antikristovi ovlivnily i jeho běžný život, kdy podnikal cesty do Říma a Jeruzaléma a hlásal Antikristovu přítomnost. Zde můžeme nalézt i mnoho shodným představ s představami Husovými, který se otázkou Antikrista také zabýval. Diskuze o postavě Antikrista má hlavní cíl a tím je vyvolat v lidech bázeň a směřovat je k lepšímu jednání a chování. Má tedy pro eschatologii velký význam. Antikristem nazývá toho, kdo „ruší a popírá Krista“. ¹³⁶ Je jím každý, jehož život odporuje Kristu.¹³⁷ Podobně jako Jan Hus Milíč zastává názor, že Antikrist, ač ne ve své nejvyšší formě, již přišel na tento svět, kdy jeho zasahování do lidského světa a společnosti můžeme nacházet v mnoha katastrofách a útrapách té doby. Podle obou autorů má Antikrist mnoho podob.

---

¹³⁴ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013, s. 120.

¹³⁵ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013, s. 121.

¹³⁶ MICHÁLEK, Emanuel. *Antikrist – klíčové slovo v jazyce doby husitské*. In Sborník muzea husitského revolučního hnutí 4. Tábor: Muzeum husitského revolučního hnutí, 1981, s. 110-112.

¹³⁷ MICHÁLEK, Emanuel. *Antikrist – klíčové slovo v jazyce doby husitské*. In Sborník muzea husitského revolučního hnutí 4. Tábor: Muzeum husitského revolučního hnutí, 1981, s. 111.

Hlavní prostředek pro boj se zlem spatřuje Milíč v kazatelské činnosti, skrze niž se podle něj dá nejefektivněji bojovat s tímto zlořádem. Ve svých kázáních hlásal evangelium, skrze které podle Milíče můžou lidé nejsnadněji najít spásu.

Podle Milíče evokuje Antikrist představu člověka-d'ábla. Má se narodit z pokolení Danova. Když se objeví, bude vykonávat podivuhodné skutky a lidé budou zmateni. Bůh proti němu vyšle nejprve proroky Eliáše a Henocha. Antikrist ovládne Jeruzalém, oklame Židy, ale bude zabit archandělem Michaellem.¹³⁸ Poté přijde konec světa.

Milíč volal po všeobecném koncilu. Chtěl, aby se papež ujal nápravy církve a připravil ji na Kristův druhý příchod.¹³⁹

Ve svém listu papeži Milíč popisuje život a chování knížat. Píše, že se stali druhy zlodějů, nedbají o církev, trpí kacíře, lichváře a cizoložníky. „*Pustoší kláštery a domy chudých i bohatých, vydírají na křesťanech dávky, trýzní je.*“¹⁴⁰

Žádá papeže, aby vyslal kazatele, kteří proti těmto zlořádům zakročí a vyzývá jej, aby k tomu využil své biskupy, které ale vzápětí také kritizuje, neboť neplní své povinnosti, jsou nedbalí, svatokupčí, přejí lichvě a nezastávají se svého stáda, je-li v útisku.

Příčinu shledává v tom, že: „. . . *málokdo je kanonicky volen, ale stává se biskupem buď na prosbu, za odměnu, kvůli příbuzenství a nejčastěji snad pro lichocení.*“¹⁴¹

---

¹³⁸ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace*. Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s. 75.

¹³⁹ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace*. Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s. 85.

¹⁴⁰ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace*. Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s. 97.

¹⁴¹ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace*. Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s. 80.

Do zorného úhlu jeho kritiky se dostávají i řeholnice, které podle Milíče . . . „*nežijí v klausuře, některé z nich běhají ke dvorům knížat, k turnajům, tancují se svými milenci v klášteřích a vodí je do svých cel.*“¹⁴² I přes výčet neřestí a neřádu v církvi je charakter tohoto dopisu mírnější než spis o Antikristovi. I když v něm detailně popisuje papeži zkázu, kterou kolem sebe vidí, je cítit, že je zklidněný a postavu Antikrista do dopisu nezahrnuje.

„*Největšího úspěchu svého působení dosáhl Milíč obrácením četných nevěstek pražských.*“¹⁴³ Podle historiků nepojal Milíč po této stránce plán, podle kterého by postupoval, ale tato věc se vyvinula přirozeně, byla ovocem jeho činnosti kazatelské a . . . „*mocné přitažlivosti jeho vzorného života*“ . . . „*Takto se stal zázrak větší všech, jež přispěním milosti boží kázáním vyhnal, že i veřejné nevěstky z hampejsů působením kázání jeho na pokání se daly.*“ *Tak zázračné kázání Milíč konal, že: Až do brlohů neřesti zaléhal podmanivý zvuk jeho slov a padala záře jeho života.*“¹⁴⁴ Některé nešťastné duše zřejmě uslyšely jeho kázání, které je dojalo, zmátlo. Dojem se šíří nevyzpytatelnými cestami a zasáhne i ty, kteří, jak se může zdát, stojí mimo dosah toho, kdo jej vyvolal.

Zde se prakticky projevuje psychologie davu a to také může být vysvětlením hromadných konverzí, které kázání Milíčovo podnítilo. Ale Milíč nezůstával jen u slov, prakticky realizoval a doplňoval svá slova skutky a faktickou pomocí. Nejprve se postaral o přístřeší pro tyto povětrné ženy v domku zvaném Pochov na Starém městě pražském, který stával naproti kostelu svatého Jiljí.

---

¹⁴² LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace.* Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s. 80.

¹⁴³ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace.* Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s. 82.

¹⁴⁴ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace.* Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s. 83.

Později, když zemřela jedna z majitelek tehdejších veřejných domů, která se na smrtelné posteli obrátila pod vlivem Milíčova hlasu, učinila pokání a odkázala mu majetek, mezi jiným i dům, přesídlil do něho Milíč i s nevěstkami.

Tak se místo hříchu transformovalo na místo pokání a obrácení. Krátce na to došlo z Milíčova podnětu ke zboření starého hampejzu zvaného Benátky a na jeho místě vystavěl Milíč svůj slavný Jeruzalém. V očích Milíčových vrstevníků byl Jeruzalém vnímán jako něco symbolického, podivuhodného, vystavěného za velkého lidského úsilí.

Podle Loskota slyšme, co o tom píše Matěj z Janova : „ *Aby se ukázalo, že Kristus Pán Milíčem aspoň základ položil tomu, aby z Prahy, babylonského to města, plného zmatku a zármutku, stal se Jeruzalém, slavné město položené na hoře, učiní to náš nejsvětější Pán a nejvěrnější Bůh, že byť jen mírně a zvolna, jak výše bylo řečeno, všemohoucím svým duchem nechá skrze kazatele dílo to dokonati, jako již v počátku tohoto ducha nejvěrnějšímu knězi Milíčovi propůjčiti ráčil .*“ ¹⁴⁵

Zde vidíme, jak velkou víru vkládal v Milíče jeho nejznámější žák Matěj z Janova. A ve své víře se nezklamal, neboť české reformační hnutí si pozvolna začalo podrobovat Prahu. Přestože v mnohých názorech ve shodě, oba teologové, učenci , autoři významných děl, se od sebe odlišovali v názorech na papeže. Jan Milíč z Kroměříže v papeži, kterému i příchod Antikrista zvěstoval, viděl naději na vítězství. Na druhou stranu Matěj z Janova zastával názor, že naopak papež je největším zlem a Antikristem samotným. Na Milíčovo pojetí Antikrista pak navázal a zasadil jej do svého největšího díla *Regulae Veteris et Novi*

---

¹⁴⁵ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace*. Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s.144-145.

Testamenti (Pravidla Starého a Nového zákona) a knížku zabývající se Antikristem tam převzal.

Milíč byl velikán, Bohem vyvolený, který se pro víru a lásku k prostým lidem dokázal vzdát veškerých světských radostí a potěšení. Žil bez hmotných statků, bez bohatství, ale také bez církevních výhod a hodností.

„ Po Milíčovi přichází brzo žárné léto české reformace. A jestli-že po tomto létě následoval podzim a zima se svými pustošícími mrazy, Milíčův příklad nám praví, že jest v naší moci, aby přišlo jaro.“¹⁴⁶

6.2. Eschatologie Matěje z Janova

O datu narození Matěje kolují nejasnosti. Podle historika Josefa Dolisty žil v letech 1350 až 1393/4.¹⁴⁷ Byl českým knězem a kazatelem. Narodil se v jižních Čechách u Mladé Vožice. Vzdělání získal na pařížské artistické fakultě. Studoval teologii a po ukončení studia se nechal vysvětit na kněze. Jeho názory ovlivnila celá řada reformních myslitelů, nejprve Konrád Waldhauser, později Milíč, u něhož dokonce byl jako jeho žák. S jistotou víme, že kázal u sv. Mikuláše na Starém městě a že se během svého působení v Praze dostal do sporu s arcibiskupem Janem z Jenštejna. Předmětem sporu byla otázka častého svatého přijímání u laiků. Na časté svaté přijímání kladl Matěj velký důraz a přikládal mu nebývalý význam.

---

¹⁴⁶ LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace*. Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911, s. 175.

¹⁴⁷ DOLISTA, Josef. *Duchovní proudy v době Matěje z Janova.* In LÁŠEK, Jan Blahoslav a Karel SKALICKÝ. *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době : sborník z vědeckého symposia, konaného na teologické fakultě Jihočeské univerzity 29. – 30. Listopadu 2000*. 1. vyd. Brno: Marek, 2002. Pontes pragenses. s. 7.

Na časté svaté přijímání nahlížel jako na nápravný prostředek, protože je to svátost, která byla do výčtu svátostí zařazena již v období patristiky a přetrvala až do Matějových dní. Přijímání, nebo-li eucharistie, někdy také díkůvzdání nebo mše, mešní oběť, vychází z Písma, kde tento termín a popis děje nalezneme na pěti místech, jako přímý odkaz Ježíše Krista.

Matěj se často odvolával na Písmo a církevní autority a potřebu častého přijímání odvozoval od představy účasti na daru těla a krve, kterou dává Kristus lidem a dovoluje jim tak, aby měli účast na jeho božství. Přijímáním těla a krve Kristovy dochází k obrodnému procesu formální liturgické praxe a člověk se stává součástí božského cyklu emanace.

Časté svaté přijímání doporučoval, obhajoval a teologicky ospravedlňoval, neboť jej považoval za hlavní prostředek obnovy a nápravy církve v Duchu Kristově. Miloslav Ransdorf k tomu výstižně poznamenává, že : „ *Milíč, Janov i Jakoubek kladou důraz na kříž jako symbol celého životního stylu Kristova a jeho jednoty, odřeknutí se tohoto světa. Kříž se stává protestem proti zvrhlému světu, výrazem propasti mezi Bohem a světem i cestou jejího překlenutí. Kříž je závazkem, kříž je souhrnem křesťanské moudrosti.* “ ¹⁴⁸

Tématikou častého přijímání proklamovaného Matějem z Janova se u nás zabýval Ondřej Petřů, který v návaznosti na díla tohoto teologa vypočítává jeho osm závěrů:

„Žádná určitá hodina ani den v roce nemají být ustanovovány pro přistupování k svátosti oltářní laikům, kteří přijímají často.

Všem, kdo nemají smrtelný hřích, je dovoleno přijímat každý den.

Přistupovat každou neděli je jim prospěšné k spasení.

---

¹⁴⁸ RANSDORF, Miloslav. *Kapitoly z geneze husitské teologie*. Univerzita Karlova, Praha 1986, s. 161.

Všem křesťanům, kteří se s lítostí vyzpovídají, přistoupit jednou za rok je nutné ke spáse.

Špatným a nehodným křesťanům, pokud jsou v tom hříšném stavu, nikdy není dovoleno přijmout. Mohou se však obrátit k lepšímu životu a potom přijímat.

Nehodným křesťanům je nutné k spasení, aby se káli a alespoň jednou v roce přijali velebnou svátost.

Špatní křesťané, ať přijímají v těžkém hříchu anebo pro svůj hříšný stav o svátost nedbají, v obojím případě pohrdají svátostí a jsou vinni tělem a krví Páně.“¹⁴⁹

Jak je zřejmé z předchozího textu, Janov se důkladně věnoval biblickému a teologickému studiu. Výsledek své práce shrnul ve svém největším díle *Regulae Veteris et Novi Testamenti* (Pravidla Starého a Nového zákona). Jana Nechutová uvádí, že : „ *Regulae Veteris et Novi Testament* jsou prvním teoretickým či systematickým dílem české reformní teologie. V dalším vývoji měly velký vliv, zejména tezemi o Antikristu, o častém přijímání a v obrazech. Nejvíc jich ve svém díle využili Jakoubek za Stříbra a Mikuláš z Drážd'an ve druhém a třetím desetiletí následujících století.“¹⁵⁰

Toto dílo rozvrhl do pěti knih. Z Písma vybral třináct pravidel a na takto , podle svého klíče , vybraná témata napsal traktáty , nebo-li , napsal obsažné učené pojednání k jednotlivým teologickým tématům.

Vznik apokalyptických traktátů je příznačný pro doby krizí, kdy traktátů přibývá a je v nich tematizován především panovník. Nejznámější u Matěje z Janova jsou traktáty o Antikristu, za

---

¹⁴⁹ PETRŮ, Ondřej. *Mistr Matěj z Janova: O častém svatém přijímání*. Olomouc: Krystal, 1946, s. 43-44.

¹⁵⁰ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 206 - 207.

jejichž základ pojal Milíčovy úvahy. Dále o častém svatém přijímání a o ohavnosti zpuštění stojícího na místě svatém. Snaží se vystihnout rysy protikladu pravého křesťanství s pravou vírou proti rysům Antikristovým.

Odsuzuje nádheru a okázalost církevních obřadů vykazujících prvky formalizmu. Za uctíváním soch a obrazů vidí samotného ďábla, který lidi odvádí od podstaty biblické zvěsti. Zavrhuje kult a víru v zázraky. Staví se i proti simonii, svatokupectví.¹⁵¹

Celé dílo je prostoupeno ostrou kritikou církve , v jejímž nitru se zlo uhnízdilo a rozšířilo natolik, že Janov byl silně pobouřen, zklamán a nespokojen z jejího počínání.

„ Je nepochybné, že náboženská a mravní úroveň značné části duhovenstva poklesla, a že zbohatlá, zesvětštěná a zpolitizovaná církev nemohla plně uspokojovat náboženské potřeby a tužby západního křesťanstva. “¹⁵²

V díle je obsaženo vše, co Matěj pociťoval jako hluboce věřící člověk i jako středověký učenec. Srovnává prvotní církev se současnou a usvědčuje ji, jak se vzdálila od Ježíše Krista a jak jeho ducha zradila. *„ Právě proto, že živý duch Kristův zmizel z církve , nastala doba ohavnosti zpuštění na místě svatém. Zlo pak vyrostlo v církvi tak značně, že Janov byl jím do hloubi duše zneklidněn. Na každém kroku mohl se přesvědčovati o ohavnosti zpuštění v tehdejší světě . Pokrytectví kněží v rozdílu mezi jejich slovy a skutky, slučování věcí lidských s věcmi božskými,*

---

¹⁵¹ WEIS, Martin. *Mistr Matěj z Janova a jeho myšlenkoví současníci*. In LÁŠEK , Jan Blahoslav a Karel SKALICKÝ. *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době : sborník z vědeckého sympozia, konaného na teologické fakultě Jihočeské univerzity 29. – 30. Listopadu 2000*. 1. vyd. Brno: Marek, 2002. Pontes pragenses. s. 29.

¹⁵²WEIS, Martin. *Mistr Matěj z Janova a jeho myšlenkoví současníci*. In LÁŠEK , Jan Blahoslav a Karel SKALICKÝ. *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době : sborník z vědeckého sympozia, konaného na teologické fakultě Jihočeské univerzity 29. – 30. Listopadu 2000*. 1. vyd. Brno: Marek, 2002. Pontes pragenses. s. 29.

zaměňování křesťanského života s životem světáckým, zaměňování lži s pravdou a lásky k Ježíši Kristu s láskou k věcem tohoto světa, roztržení jednoty církve vzájemnou nevraživostí mezi kleriky a laiky vůbec, rozvrat v její hlavě církevním schizmatem, dovršovaným právě vypuknuvšími boji mezi dvojicí papežskou, znehodnocování přikázání Božích posměchem pyšných a pokrytců, zavádění kultu svatých, jejich ostatků i zázračných obrazů na újmu Boží slávy a svrchovanosti, zatlačování do pozadí těla a krve Kristovy a významu kříže Kristova, nadměrné obohacování se některých lidí na úkor chudých a těžce pracujících a mnoho ještě jiných věcí – to bylo znamení ohavnosti zpuštění.“¹⁵³

Jako nejvyšší autoritu uznává podobně jako ostatní reformátoři Písmo. Z Písma svatého Starého i Nového zákona odvozuje zásady, pravidla, regule závazné pro život křesťana. Hlavním pravidlem je Bůh a Kristus.

V tomto díle je také proveden rozbor tehdejšího pojetí exegeze, pojetí Antikrista a očekávání druhého Kristova příchodu, kde je zdůrazněn význam častého svatého přijímání.

„ Myšlenkou častého přijímání svátosti oltářní byl duševní a náboženský vývoj Matěje z Janova ukončen a vyvrcholen“.¹⁵⁴

Požadavek častého přijímání, který se v českém prostředí hojně vyskytoval , souvisel se snahou spojit se s Kristem v jeho bolesti.

Doba, ve které Matěj žil, byla poznamenána velkým západním rozkolem, dobou nad jiné těžkou, plnou zkoušek pro církev. Rozkol byl přijímán jako dílo pokrytců, dílo Antikristovo, zasloužený trest

---

¹⁵³ PODLEŠÁK, Jan. *Matěj z Janova jako kritik středověké církve*. In LÁŠEK , Jan Blahoslav a Karel SKALICKÝ. *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době : sborník z vědeckého symposia, konaného na teologické fakultě Jihočeské univerzity 29. – 30. Listopadu 2000*. 1. vyd. Brno: Marek, 2002. Pontes pragenses. s. 35.

¹⁵⁴ Více KYBAL, Vlastimil. M. *Matěj z Janova: Jeho život, spisy a učení*. Brno: L. Marek, 2000, s. 30.

za lidské hříchy a za znamení přiblíživších se dnů antikristovy doby. Rozkol ve svém, lze-li to tak nazvat, lepším smyslu, vede k hlubšímu zamyšlení nad podstatou církve, která se jeví jako vnitřně silná a nezničitelná. Z rozkolu roku 1378 vzešla myšlenka konciliarismu, kdy založení nebo spíše svolání všeobecného sněmu, který by stál nad papežem, byl by mu nadřazen, by mohl přinést vytouženou jednotu hlavy a údů.

Zastánci tohoto směru se rekrutovali z kruhů pařížské Sorbonny, kde Matěj z Janova pobýval. Jako jediný však myšlenku konciliarismu nepřijímá a jediný právoplatný byl pro něho papež. Odmítnutí vzdoropapeže a konciliarismu u něho souvisí s pojetím církve. Jeden bůh, jedna pravda, jeden zákon pravdy, jedna viditelná hlava církve.

Není bez zajímavosti, že Matěj z Janova byl současníkem Jana z Nepomuku, který byl usmrcen utopením ve Vltavě za vlády krále Václava IV. v roce 1393.¹⁵⁵ V té době se v církvi i v českém království projevovala velká pnutí a nespokojenost. Matěj z Janova zemřel ve stejném roce. Byl velmi umírněný reformátor milující církvev, nepochopení, kterému se mu dostávalo od vysokého kléru, neoplácel nepřátelstvím, uzavíral se do sebe a ve svém nitru trpěl.

Nápravu církve Matěj neočekával zásahem papeže, ale od uvědomělého příklonu věřících ke Kristu, v jejich čistém a svatém životě v duchu Kristově, v obnově autority písma a v návratu k ideálu prvotní církve.

Matěj vidí hlavní příčinu rozvratu církve v tělesných a zženštlých kněžích, kteří naplnili církvev bohatstvím, rozkošemi a

---

¹⁵⁵ DOLISTA, Josef. *Duchovní proudy v době Matěje z Janova.* In LÁŠEK, Jan Blahoslav a Karel SKALICKÝ. *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době : sborník z vědeckého symposia, konaného na teologické fakultě Jihočeské univerzity 29. – 30. Listopadu 2000.* 1. vyd. Brno: Marek, 2002. Pontes pragenses. s. 15.

poctami tohoto světa, v tyranii světských knížat, kteří vyvrátili království Kristovo, v tyranii prelátů a zkažení církevní hierarchie přílišnou autoritou, pravomocí mnichů.

Matěj z Janova vychází z eschatologických představ Milíče z Kroměříže. Zejména v předpokladech a učení o Antikristu. Milíč zastává názor, že Antikrist již přišel na tento svět, kde nějakou dobu působí a páchá zlo, svádí lidi k hříchu a způsobuje rozkol ve společnosti. Podobným směrem se ubírají i myšlenky Matěje, který též zastává názor, že nastala Antikristova doba.

Tuto myšlenku v sobě utvrzuje i tím, že živý duch Kristův zmizel z církve, nastala doba ohavnosti zpuštění, na každém kroku je vidět pokrytectví, zlořád a roztržení jednoty církve vzájemnou nevraživostí, rozdíly mezi slovy a skutky kněží, potlačování významu kříže Kristova, upozadování těla a krve Kristovy.

Myslí si, že Antikrist už existoval v apoštolské době, ale nemohl naplno působit, protože lidé žili mnohem více podle evangelia. Kolem roku 1200 dochází ke zvratu a lidé jsou stále méně ostražití.¹⁵⁶

Antikristem podle Matěje je každý, kdo skutky popírá Krista. Matěj z Janova uvádí osm vlastností, které odlišují Antikrista od Krista: „*Kristus jest zbožný, pokorný. Antikrist je krutý a pyšný. Kristus přišel vyplniti vůli otcovu až k smrti, obětoval se pro blaho národů, raději zemřel sám, než aby lidstvo zahynulo, jako spasitel vše ku blaženosti národů obracel a sám útrapy nesl, tento proti svojí vůli chce prosaditi, pro vlastní blaho vysazuje nesčetné národy na smrt, volil by raději, aby celý svět církve zašel, než aby sám snesl smrt, a vše, co není jeho, nýbrž boha, ke svému užitku obrací, na překážku svatých a proti vůli nešlechetných. Kristus*

---

¹⁵⁶ Více KYBAL, Vlastimil. M. *Matěj z Janova: Jeho život, spisy a učení*. Brno: L. Marek, 2000, s. 99.

*ponížil se na nejposlednějšího z mužů, tento vynáší se i nade vše, co slove Bůh, neb čemuž se děje božská čest. A podobně lze porovnatí církev boží s nekonečným zástupem Antikrista, pozorujeme-li církev prvotní a potvornost moderních falešných křesťanů.*¹⁵⁷

Matěj viděl tehdejší církev jako zkaženou, plnou lakomství a touhy po majetku. Volá po návratu k původní církvi, ve které nebyli kněží tolik zkažení a Antikrist nemohl příliš působit.¹⁵⁸ V současné době kvůli rozkolu a nejednotě církve získává znovu svou moc. Dokladem je podle něho zejména církevní schisma.¹⁵⁹

Matěj zasazuje postavu Antikrista do kontextu tehdejší situace v českých zemích a ve světě. Následuje Milíče a nevidí Antikrista jako jednotlivce, ale jako kolektiv. Podle něj jeho působení pramení z papežské nadvlády nad církví i společenským životem. Antikrist se skrývá v postavách lidí, kteří jsou na oko křesťany: chodí na mše, ke svátostem, účastní se poutí či studují. Matěj přichází s pojmem mystické tělo Antikrista.¹⁶⁰ Termín lze vysledovat až k Petru Oliviovi, františkánskému teologovi.¹⁶¹ Je protikladem k mystickému tělu Krista, tedy církvi. Matěj zahrnuje pod mystické tělo Antikrista hříšné laiky, klérus, špatného císaře a falešného papeže.

Antikrist má dle Matěje z Janova i Milíče z Kroměříže několik podob a ten nejhorší a nejvyšší z nich teprve přijde. Oba

---

¹⁵⁷ CHYTIL, Karel. *Antikrist v naukách a umění středověku a husitské obrazné antithese*. V Praze, 1918. Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, s. 121.

¹⁵⁸ KYBAL, Vlastimil. M. *Matěj z Janova: Jeho život, spisy a učení*. Brno: L. Marek, 2000, s. 99.

¹⁵⁹ HEROLD, Vilém. *Philosophische Grundlagen der Eschatologie im Hussitismus*. In *Ende und Vollendung*. Hrsg. J. A. Aertsen, M. Pickavé. Berlin: Walter de Gruyter, 2002, s. 735-744. *Miscellanea Mediaevalia* 29.

¹⁶⁰ BUCK, Lawrence. *The Roman Monster: An Icon of the Papal Antichrist In Reformation Polemics*. Missouri: Truman State University Press, 2014, s. 85-87.

¹⁶¹ BUCK, Lawrence. *The Roman Monster: An Icon of the Papal Antichrist In Reformation Polemics*. Missouri: Truman State University Press, 2014, s. 85-87.

jej spatřují ve špatném křesťanovi, v tom, který pokrytecky zastává nejvyšší úřad v církvi, dle Herolda je to pro Matěje z Janova zejména papež, v tu dobu Kliment VII., a jeho kardinálové.¹⁶² S papežským schismatem souvisejí i jeho eschatologické názory, protože podle něho může dojít k tomu, že schisma vejde pouze do těla Antikristova, nikoli do těla Kristova, v čemž můžeme spatřovat jakousi zlou církev, anti-církev.¹⁶³ Zlo tedy podle něj vychází rovnou z církve.

Největší problém shledává v tom, že v současné době vychází zlo přímo ze středu, z řad křesťanů, což neodvratně vede ke konci lidských dějin. Přesto, že uznává, že Antikrist zde byl již dříve, je pro něho především problémem aktuálním, kterým je třeba se zabývat teď a tady, a proto jej zasazuje přímo do dějin současných, do aktuální církevní a politické situace. Matěj z Janova spojil úpadek ve společnosti s úpadkem církve a jejích činitelů.

Matěj z Janova vnesl do předhusitské a později i husitské eschatologie nové, v českém prostředí netradiční impulzy. V jeho představách se objevil model spojující eschatologické očekávání, reformu a nutné utrpení, které nakonec přinese očistu, aby se mohl svět změnit. V něm měl být zároveň obnoven ideál prvotní církve. Předpokladem pro to bylo, že všichni lidé budou muset být přetvoření, aby mohli vstoupit do dalšího, duchovně vyššího věku.

Z nového lidu se pak mělo rekrutovat duchovenstvo oproštěné od hříchu a soudobé pokleslé církve. *„Aby mohla nastat na světě lepší epocha, která měla být zároveň obnovením ideálu prvotní církve, musel být nejprve zničen starý, zkažený svět. Ti, kdo v Matějově současnosti podléhali hříchu a lakotě, by se museli*

---

¹⁶² HEROLD, Vilém. *Kultura, vzdělanost a filozofie ve feudální společnosti XIV. a začátku XV. století*. FČ, 1989, roč. 37, č.1, s. 120-135.

¹⁶³ HEROLD, Vilém. *Kultura, vzdělanost a filozofie ve feudální společnosti XIV. a začátku XV. století*. FČ, 1989, roč. 37, č.1, s. 120-135.

zcela přetvořit, obnovit, aby mohli vstoupit do dalšího, duchovně vyššího věku.“¹⁶⁴

Přijde nový lid, ze kterého vzejde nové duchovenstvo, které nebude pokleslé jako soudobá církev. Cesta k této dokonalosti však bude trnitá. Lid a církev, jež z něho vzejde, zakusí mnohá utrpení a strasti, aby vzápětí byla zocelena k nastolení duchovně vyšší epochy.

Tyto zkoušky byly i u Matěje z Janova spojeny s konceptem Antikrista, který byl největším zlem nezbytným k očistě.

V žádném případě však Janov nespojoval přerod s násilným zákrokem, zlo nemělo být potlačeno ohněm a mečem, nýbrž působením kazatelů, kteří přispějí k celkové obrodě.

„Věk nového lidu, měl nastat až poté, co svět ovládne Antikrist a to jak ve formě mnohočetné Corpus Antichristi, tak i v podobě velkého Antikrista Summus Antichristus, zosobněného v postavě nejvyššího církevního představitele. Matěj z Janova použil pro nový věk kategorii ‚svoboda v Duchu svatém‘, což ale nijak neimplikuje přímou závislost na textech Jáchyma z Fiore.“¹⁶⁵ Matěj nespojoval přechod k dokonalosti s násilným zásahem, ale prostředkem k němu mělo být vytrvalé působení kazatelů, kteří měli mírovou cestou přispět k obecné obrodě.

Matěj viděl naději v Kristu, skrze přiblížení k němu a časté přijímání, což nebylo v té době vůbec běžné. Přijímal většinou jen klérus a laická veřejnost velmi zřídka.

Milan Machovec¹⁶⁶ nazývá Matěje z Janova prvním velikým teoretikem mezi mysliteli krize feudalismu v Čechách a mezi

---

¹⁶⁴ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013, s. 158.

¹⁶⁵ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013, s. 159.

¹⁶⁶ MACHOVEC, Milan. *Husovo učení a význam v tradici českého národa*. Praha: 1953, s. 68.

předchůdci Husovými a velikým českým myslitelem a dále uvádí, že je nesporně jeden z pěti nejvýznamnějších evropských teoretiků reformace.

6.3. Eschatologie Mistra Jana Husa

I když některé prameny uvádějí, že Jan Hus se narodil pravděpodobně mezi lety 1370 a 1371 v Husinci u Prachatic,¹⁶⁷ o první polovině života českého reformátora spolehlivě víme jen velmi málo.

Nejstarší úřední zpráva o něm pochází až z tzv. sudých dnů před svatým Michalem, které roku 1393 připadly na období mezi 17. a 20. zářím. Jan Hus tehdy úspěšně složil bakalářské zkoušky, které mu otevřely cestu k první promoci. I když žádný ze soudobých pramenů Husinec v jižních Čechách jako rodiště Jana Husa nezmiňuje, nikdo o něm vážně nepochybuje. Také jeho dva hlavní životopisci moderní doby Jan Sedlák v r. 1915 a Václav Novotný v r. 1919 se přidrželi tohoto tradičního mínění. Přezdívku Hus měl Jan z Husince nejspíše po složení bakalářské promoce.

Nemůžeme ani s jistotou říci, zda se narodil jako syn poddaného nebo svobodného sedláka nebo dokonce jako syn šlechtice. Ale ať tomu bylo tak, či tak, měl stejnou možnost zařadit se mezi kleriky a vzdělance, pokud k tomu měl předpoklady v píli, vrozených dispozicích a také, samozřejmě velký kus štěstí. Ten spočíval v tom, že si jej vyhlédl místní farář a zařadil ho do pěveckého sboru nebo doporučil některému faráři z okolí.

---

¹⁶⁷ ŠMAHEL, František a Ota PAVLÍČEK. *A Companion to Jan Hus*. Leiden: Brill, 2015. Brill's companions to the Christian tradition : a series of handbooks and reference works on the intellectual and religious life of Europe, 500-1800, s. 9.

Každopádně, na základě jeho vlastního vyjádření: „*Jako já, když jsem byl žáčkem lačným, udělaje lžíci z chleba, dotud jsem jedl hrách, až jsem i lžíci snědl*“,¹⁶⁸ lze usoudit, že poměry, ve kterých vyrůstal, byly chudé a že nemohl spoléhat na finanční pomoc z domova.

Pocházel ze sedlácké rodiny, nikoli z rodiny vzdělanců. V městské škole absolvoval základní vzdělání, pak odešel studovat na univerzitu do Prahy na artistickou fakultu. V roce 1396 se stal mistrem svobodného umění a bakalářem teologie. Později na univerzitě učil a roku 1402 se stal rektorem.¹⁶⁹ Kázal v Betlémské kapli. Kritizoval poměry v církvi, kupčení s odpustky. Když byl vyhlášen interdikt nad Prahou, opustil město a pokračoval v kázáních.

„*Vzdělání, které na konci století pražská artistická fakulta poskytovala, bylo obdobné, jaké by Hus mohl získat v Paříži nebo ve Vídni.*“¹⁷⁰ Základem vzdělávání na tehdejší Univerzitě Karlově v Praze byl soubor aristotelovských spisů, které se dělily na bakalářské a mistrovské cykly. Učenost se předávala ústně, nikoliv písemně a předpokladem pro zvládnutí těchto rozsáhlých informací byla vynikající paměť.

Systém výuky zahrnoval kombinaci lekcí, tedy čteného výkladu a disputace, tedy rozmluvu vedenou mezi učitelem a žákem. Tento tzv. scholastický způsob výuky se na univerzitě provozoval až do 16. století a zmiňujeme jej proto, že bez jeho

---

¹⁶⁸ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce. Doba vymknutá z kloubů. Jan Hus - život a dílo*. Praha: Argo, 2013, s. 18.

¹⁶⁹ LANE, Tony. *Dějiny křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 1999, s. 126.

¹⁷⁰ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce. Doba vymknutá z kloubů. Jan Hus - život a dílo*. Praha: Argo, 2013, s. 18.

znalosti nelze pochopit Husovy učené spisy a vynášet nad nimi soudy.¹⁷¹

I když se středověká scholastika z dnešního hlediska může jevit jako zplanělé rozumování o zastaralých poznacích a odtažitých principech, přispívala k rozvíjení teoretického myšlení, jež v některých ohledech, převážně v uvažování o způsobech vyjadřování, předjímala moderní vědu.¹⁷²

Významný vliv na další Husův vývoj mělo setkání se Štěpánem z Pálče, mistrem od r. 1391, který již za dobu studií vykládal traktát O univerzáliích Jana Viklefa. Tento oxfordský profesor se rozhodujícím podílem vryl do Husova života a pomyslně jej doprovázel na osudnou hranici.

Jako většina tehdejších absolventů univerzity se i Jan Hus nechal vysvětit na kněze, ale na rozdíl od ostatních novopečených kněží nesháněl obročí, ale kázal příležitostně jako host. Tím také získal určitou pozornost a zájem.¹⁷³

Teprve jmenování kazatelem v Betlémské kapli pro něho znamenalo jistotu, ale hlavně, . . . „kazatelský úřad se mu stal životním posláním“ . . .¹⁷⁴

Odhadem lze uvést, že během svého správcovství v této kapli pronesl Hus tři tisíce kázání. Je pro nás s podivem, že na tehdejší dobu to nebylo nic mimořádného, objemného, ba ani významně účinného.

Nejúspěšnější kazatelé té doby ovládali rétorické techniky, vystupovali teatrálně s přemrštěnými gesty a zejména pro příslušníky žebravých řádů bylo typické i využívání vizuálních

---

¹⁷¹ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce. Doba vymknutá z kloubů. Jan Hus - život a dílo*. Praha: Argo, 2013, s. 19.

¹⁷² ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce. Doba vymknutá z kloubů. Jan Hus - život a dílo*. Praha: Argo, 2013, s. 19.

¹⁷³ SOUKUP, Pavel. *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha: Filosofia, 2011, s. 31.

¹⁷⁴ SOUKUP, Pavel. *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha: Filosofia, 2011, s. 31.

pomůcek. V oblibě byly i různé ilustrativní historky, živé příklady, alegorie a názorná přirovnání vybraná ze všedního života.

Ale to nikterak neubírá na cti Mistra Jana, neboť celá řada, především mnichů, se stavěla proti těmto způsobům kázání. Také pražské publikum tento druh kázání dobře znalo a . . . „*činnost Konráda Waldhausera nebo Milíče z Kroměříže se dokonce dostávala do rozporů s představiteli běžné duchovní péče*“¹⁷⁵. . . , neboť otěže kazatelského hnutí v této době převzali světští duchovní. Zájem o kazatelství dokládá velké množství dochovaných kazatelských rukopisů, sbírek i postil českého původu.¹⁷⁶

Jak již bylo uvedeno, Jan Hus začal kázat ihned po svém kněžském svěcení a byl kazatelem obratným, jak dokládá jeho nejstarší sbírka kázání zvaná *Puncta*, která je plná poučných příběhů a přirovnání. Přesto lze uvést, že Hus nikdy neopustil scholasticko-teologický přístup, protože podle jeho názoru i víry je jedině tak možno poznat a odhalit božskou pravdu.

Většina jeho dochovaných kázání pochází z doby, kdy byl lidovým kazatelem. Přestože přednášel česky, šířily se v písemné podobě latinsky. Jako příklad uveďme sbírku kázání *Collecta*, *Postilla adumbrata*, *Leccionarium bipartitum*, *Quadra gesimale*. Je zajímavé, že kazatelské sbírky z pozdních fází Husova působení v Betlémské kapli prozrazují, že jejich autor je zatěžován soudními řízeními, že se mu nedostává času, a že příprava sbírek k publikaci není již tak pečlivě provedena, jako tomu bylo v předchozím čase.

Každopádně, Hus dokázal z kazatelný obratně přizpůsobit výklad Písma okamžité situaci. Používal citáty z Aurelia Augustina

---

¹⁷⁵ SOUKUP, Pavel. *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha: Filosofia, 2011, s. 35.

¹⁷⁶ SOUKUP, Pavel. *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha: Filosofia, 2011, s. 35.

a Jana Chrysostoma.¹⁷⁷ V dobách polemických zápasů zvolil jinou taktiku a čerpaje ze svých předchozích materiálů, spojil obojí dohromady. Snažil se dostat ideálům, o kterých hovořil, a začal otevřeně kritizovat zlo.

„Nyní mu dal Spasitel smělost vyslovit pravdu tváří v tvář komukoliv.“¹⁷⁸

Úspěch a význam Mistra Jana Husa jako kazatele spočíval v tom, že poskytoval cílené poučení posluchačům a vytvořil reformní centrum v Betlémské kapli a dokázal v této činnosti pokračovat vzdor církevnímu zákonu.

Svoji kritiku církve, kterou do té doby vynášel pouze interně přenesl ven, postavil se proti církvi a zainteresoval tak věřící do svého zápasu. V Husově eschatologii se setkáváme se zmínkami o tom, že Antikrist je blízko a s ním je blízko i příchod Kristův. Antikristova vláda nad světem se profiluje opět jako ohavnost spuštění. Ve výkladu na páteř, kde Hus volá: *„A tak vypsál jest ten dobrý muž způsob ohavnosti, jenž se děje v kostele od kněží nyní, a ve vši církvi svaté. A to jest veliké znamenie, že již den súdný jest blízko, nebo to znamenie dal jest spasitel učedníkóm, když sú ho tázali o súdném dni, řka: Když uzříte ohavnost pustoty. Ana stojí tu, kdež nemá státi . . . A co již móż býti většie zklamánie lidu od Antikrista?“¹⁷⁹*

Na rozdíl od různých světců a reformátorů, kteří svou roli vysvětlovali tím, že ji přijali shůry v podobě zjevení nebo vize, která jim byla dána a na jejímž podkladě se ujímali misijních

---

¹⁷⁷ SOUKUP, Pavel. *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha: Filosofia, 2011, s. 43.

¹⁷⁸ SOUKUP, Pavel. *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha: Filosofia, 2011, s. 43.

¹⁷⁹ NECHUTOVÁ, Jana. *Hus a eschatologie*. Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity E 13, 1988, s.75.

úkolů, jako např. Jan Milíč z Kroměříže, předchůdce Husův, od Mistra Jana Husa nic takového neuslyšíme.¹⁸⁰“

*„Za své prozření spíše vděčil napůl rozumovému, napůl emotivnímu hloubání o své víře, vlastním životě a světě kolem něho.“*¹⁸¹

Významný evropský historik František Šmahel, který se téměř padesát let věnuje evropským dějinám pozdního středověku s důrazem na základy českého reformačního hnutí uvádí, že tím, kdo Husovi zviklal hlavu, byl Jan Viklef, doctor evangeliem, jak byl svými studenty přezdíván tento oxfordský filozof a teolog.

Učení tohoto teologa bylo na jaře r. 1381 v Oxfordu odsouzeno a krátce na to proniklo na půdu pražské univerzity díky činnosti žebravých řádů. Jako první získal poznatky o této herezi Mikuláš Riceps, lektor pražského generálního studia dominikánského řádu.

Viklefův výklad eucharistie byl seznán velmi nebezpečným, neboť se dotýkal komunikace věřících s Božím Synem. Otázka zněla, co se děje s hostií i vínem po posvěcení. Církevní pojetí bylo, že se přepodstatňuje v tělo a krev Ježíše Krista, což je latinsky transsubstanciace. Tolerována byla v diskusích teologů konsubstanciace, tedy proměna v tělo a krev Páně, aniž ztratila svoji hmotnou podstatu.

Uchování podstaty remanence bylo zakomponováno i v třetím názoru, že hostie i víno se po konsekraci, neboli posvěcení, stávají znakem Kristova těla a že oboje si ponechává původní podstatu. A právě k tomuto názoru, který odsoudila oxfordská komise i londýnský synod v r. 1382, se přihlásil Viklef.

---

¹⁸⁰ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce. Doba vymknutá z kloubů. Jan Hus - život a dílo*. Praha: Argo, 2013, s. 37.

¹⁸¹ ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce. Doba vymknutá z kloubů. Jan Hus - život a dílo*. Praha: Argo, 2013, s. 37.

Viklefovy traktáty se těšily v Praze velké pozornosti, jak již bylo uvedeno dříve, jejich opisy měli k dispozici Stanislav ze Znojma a Štěpán z Pálče a teprve po nich si opisy opatřil i Mistr Jan Hus.

Shora uvedené úvahy o transsubstanciaci jsou úzce spojeny s jiným učením, učením a současně i sporem o univerzálie, jimiž se Viklef i Hus zabývali.

Ale bude to jiný Viklef, který plně zaujme Jana Husa. Bude to Viklef vykladač Evangelia, který pro Husa získá symbolický význam.

Jan Hus využíval každé příležitosti k obhajobě Viklefova díla a snažil se neúnavně dokazovat, že Viklefovy knihy se shodují s Evangeliem.

Čím byl spor o Viklefa ostřejší, tím ostřeji se Hus stavěl na jeho obranu. „*Z kazatelny řekl, že by chtěl, aby jeho duše skončila tam, kde je duše Jana Viklefa.*“¹⁸² Svoji náklonnost k němu vyjádřil i tím, že při výslechu vysvětlil své stanovisko takto: „*Přijímám všechno pravdivé, co Viklef řekl, nikoliv proto, že je to pravda Viklefova, ale protože je to pravda Kristova.*“¹⁸³ Hus se s Viklefem shodoval ve filozofickém realizmu a z něj vycházející ekleziologie. Jan Hus neměl zájem vytvořit ucelený filozoficko-teologický systém, chtěl pouze reformovat křesťanství v návaznosti na Kristova přikázání.

Viklefismus, jak je také někdy učení Jana Viklefa nazýváno, přinesl zlom v české reformní tradici, protože jeho názory radikalizovaly dlouhodobé znechucení nad chováním kléru a neřádu v církvi.

Na rozdíl od Milíče z Kroměříže a Matěje z Janova, kteří byli také obviněni z hereze a kacířství a byli ochotní hájit se v rámci

---

¹⁸² SOUKUP, Pavel. *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha: Filosofia, 2011, s. 51.

¹⁸³ SOUKUP, Pavel. *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha: Filosofia, 2011, s. 51.

církve , která je v postavení instituce . V případě nutnosti by se i podřídili její autoritě. Jan Hus se nechtěl podříditi tomu, co v konečné fázi nebylo odvozeno od Písma, zejména pak od evangelia.

V Kostnici byl Mistr Jan Hus odsouzen jako viklefista, což ho muselo hluboce ranit, protože se k Viklefovi hlásil, protože v jeho spisech našel pravdu Ježíše Krista nejlépe vysvětlenou a vyjádřenou. Hus obhajoval Viklefovy myšlenky jen proto, že ho nikdo nepřesvědčil o tom, že jsou heretické, kacířské.

„Jan Hus byl tedy upálen jako vědomý a úmyslný zastánce zavržené viklefovské hereze. V Kostnici tak měl Viklef pro obě strany symbolický význam.“¹⁸⁴ I když se lze oprávněně domnívat, že se svým koncem musel být ztotožněn, nemohl se domnívat, že před koncilem obstojí, že jej přesvědčí, protože jednak byl dostatečně vzdělán a zakotven v realitě a jednak mu muselo být zřejmé, že v Kostnici našel svůj eschatologický zlom a ze svého učení již nemohl ustoupit.¹⁸⁵

Ať již pohlížíme na Mistra Jana Husa z jakéhokoliv úhlu, optikou filozofa nebo teologa, univerzitního mistra nebo kazatele, jisté je, že jeho spásonosná eschatologie, ve které je obsažena výzva k dobrému pozemskému životu, k zodpovědnosti a také skutečnost, že sama eschatologie dokáže lidi motivovat.

„Hus totiž nevytvářel svoji eschatologii kvůli dnešním badatelům, ale protože chtěl pomoci obyčejným lidem k největšímu štěstí, na které měli nárok.“¹⁸⁶

---

¹⁸⁴ SOUKUP, Pavel. *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Strážnice*. Praha: Filosofia, 2011, s. 51.

¹⁸⁵ VEVRKOVÁ, Kamila. Eschatologické naděje počátků české reformace. *Theologická revue*. 2012, ročník 83,č.4, s.461.

¹⁸⁶ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 336.

Ale všechny prostředky, kterými ovlivnil své posluchače by byly prázdné, pokud by své kazatelství nespojil s činy, v jeho případě s tragickým koncem, který kuriózně zadal lidem velmi silnou víru a naději.

Nejslavnější dílo *De ecclesia* (O církvi) napsal roku 1413 dva roky před tím, než jeho život skončil na kostnické hranici.

Obrázek 6 Mistr Jan Hus (zdroj¹⁸⁷)

Husovu eschatologii formovala řada faktorů. Politická a společenská situace, poměry uvnitř církve. Často je zmiňován vliv Jana Viklefa a jiných autorů. Jako teolog studoval spisy Augustina, Aristotela či Platona. V českém prostředí můžeme jmenovat zejména teologa Jana z Mýta, Štěpána z Kolína a Stanislava ze

---

¹⁸⁷ <http://img.radio.cz/pictures/osobnosti/hus.jpg>

Znojma, kteří se vyjadřovali především k Husově apokalyptické eschatologii a jeho pojetí Antikrista ve spise De Antichristo.¹⁸⁸

Tyto výše zmíněné skutečnosti měly jistě podstatný vliv na Husovu eschatologii a na celé Husovo dílo. V potaz však musíme brát i další faktory, které jej ovlivnily. Tedy jeho život, smýšlení a názory. Mezi nimi můžeme jistě jmenovat studium na univerzitě, kde se seznámil s postoji mnoha dalších kapacit té doby, kázání v Betlémské kapli a pak i ty méně optimistické životní milníky, jako například spory s arcibiskupem, ztráta královny přízně a v neposlední řadě veškeré kritiky, kterým bylo jeho dílo, jeho postoje a názory vystaveny.

Hus se zabýval mnoha tématy, které hýbaly tehdejší církví. Na rozdíl od Viklefa uznával nejen autoritu Písma, ale i církevních otců a tradice. Kritériem byla shoda s Písmem. Uznával rovněž závěry koncilů a upozorňoval na to, že je často papežové nedodržovali. Byl stoupencem konciliarismu jako Masilius z Padovy.¹⁸⁹

Na rozdíl od Viklefa uznává Hus platnost svátostí, i když je vysluhují nehodní duchovní. Přesto byl obviňován z donatismu. Odpůrci nebyli ochotni rozlišovat mezi tím, že svátosti jsou platné, ale duchovní jsou nehodní.¹⁹⁰

Ani v otázce transsubstanciace se Hus s Viklefem neshodli. Hus ji plně uznával, i když byl pak na koncilu obviněn, že zastává remanenci, což představuje přesvědčení, že i proměněná hostie

---

¹⁸⁸ NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha: Vyšehrad, 2000, s. 222.

¹⁸⁹ Konciliarismus předpokládal, že v církví má mít nejvyšší autoritu koncil (rozhodnutí concilu), nikoli papež.

¹⁹⁰ TÖPFER, Bernhard. *Lex Christi, dominium a církevní hierarchie u Jana Husa ve srovnání s jejich pojetím u Jana Viklefa*. In LÁŠEK, Jan Blahoslav. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha: ČKA, 1995, s. 96-138.

zůstává chlebem a víno vínem. Nebyl ani zastáncem přijímání pod obojí pro laiky.¹⁹¹

Mistr Jan Hus nesouhlasil s prodejem odpustků. Nauka o nich nepatří sice přímo do eschatologie, ale jelikož se dotýká i budoucího osudu člověka, krátce se o ní zmíníme. Odpustek neznamena odpuštění hříchů, ale odpuštění časných trestů za hříchy, které již odpuštěny byly.¹⁹²

Ve svátosti pokání se dostalo věřícímu odpuštění hříchů a věčných trestů. Hřích má nejen individuální rozměr, ale i sociální a zůstává po něm jistá škoda. Věřící mohli získat odpustky nejen pro sebe, ale i pro duše v očistci. V době Husově vrcholilo obchodování s odpustky, které ztratily původní smysl. Když papež Jan XXIII. vyhlásil křížovou výpravu namířenou proti Neapoli respektive proti neapolskému králi Ladislavovi a chtěl ji financovat z odpustků, Hus proti tomu veřejně vystoupil.¹⁹³ Kritizoval papežovo zneužití moci k dosažení vlastních soukromých cílů. Svátost pokání nekritizoval, byť mu to bylo v Kostnici přičteno.

Jan Hus chápal tehdejší dobu jako *novissima tempora*, tj. poslední věk.¹⁹⁴ Blíží se parúsie, souboj Krista s Antikristem a

---

¹⁹¹ KOLESNYK, Alexander. *Husovo pojetí eucharistie*. In LÁŠEK, Jan Blahoslav. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha: ČKA, 1995, s. 118-125.

¹⁹² POSPÍŠIL, Zdeněk a Bohumil KOLÁŘ. *Katechismus katolické církve*. 2., dopln. a uprav. vyd., 1. v Karmelitánském nakl. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. § 1471 „*Odpustek znamená, že se před Bohem odpouštějí časné tresty za hříchy, jejichž vina byla zahlazena; je to odpuštění, které náležitě připravený věřící získává za určitých podmínek za pomoci církve, které jako služebníci vykoupení přísluší rozdělovat a používat poklad zadostiučinění Krista a svatých.*“ „*Odpustek je částečný nebo plnomocný podle toho, zda částečně nebo úplně osvobozuje od časného trestu za hříchy.*“ „*Každý věřící může získat ... odpustky buď sám pro sebe, nebo pro zemřelé na způsob přímlyvy.*“

KKC §1473 *Odpuštění hříchů a obnovení společenství s Bohem přinášeji prominutí věčných trestů za hřích. Nicméně zůstávají časné tresty za hřích. Křesťan se má snažit přijímat tyto časné tresty za hřích jako milost tím, že trpělivě snáší utrpení a zkoušky všeho druhu, a jednoho dne tím, že se klidně postaví tváří v tvář smrti; má usilovat o to, aby úplně svlékl „starého člověka“ a oblékl „nového člověka“ prostřednictvím skutků milosrdenství a lásky, jakož i modlitbou a různými kajícími úkony.*

¹⁹³ LANE, Tony. *Dějiny křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 1999, s. 126-128.

¹⁹⁴ NOVOTNÝ, Václav. M. *Jan Hus, život a učení*, I 1, Praha 1919, s. 122.

konec světa. Mezi eschatologická témata můžeme zahrnout Antikrista a predestinaci, která souvisí s učením o církvi.

Husovo pojetí Antikrista má rovněž kolektivní charakter jako u Milíče.¹⁹⁵ Antikrist nejprve představuje hříšného člověka, který nežije podle Kristova zákona. Posléze je postava Antikrista ztotožněna s hříšným klérem.¹⁹⁶ Těm Hus vyčítá chamtivost, nemravný život, opilství a obžerství. Antikrist může být v podstatě každý duchovní, který splňuje předchozí charakteristiku. Klérus odmítající svobodné hlásání Božího slova a označující oponenty za kacíře, je Antikristem. Není však přímo ztotožněn s žádným člověkem. V roce 1410 označí za Antikrista papeže Alexandra V.¹⁹⁷

V roce 1412 je nad Husem vyhlášena klatba a interdikt.¹⁹⁸ Hus považoval interdikt za Antikristovu síť. Skutečnost, že je Antikristova vláda na vzestupu, svědčí o blízkém konci světa.¹⁹⁹ Antikrist již přišel na tento svět, působí a kazí morálku lidstva. Podle něho právě zkaženost a nemorálnost soudobé církve vypovídá o tom, že Antikrist zlobně působí nejen na běžný lid, ale právě i

---

¹⁹⁵ NECHUTOVÁ, Jana. *Hus a eschatologie*. Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity E 13, 1988, s. 186.

¹⁹⁶ Antikrist se objevuje v kázání *Diliges Dominum Deum*.

¹⁹⁷ HOLEČEK, František. *Husovo pojetí církve. Příspěvek k diskuzi*. In LÁŠEK, Jan Blahoslav. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha: ČKA, 1995, s. 139-146.

¹⁹⁸ Exkomunikace (z latiny vyloučení, dříve klatba) je prvním a nejtěžším nápravným trestem, který církev udílí za závažné přestupky (odpadnutí od víry, blud, rozkol, potrat aj.). Trestem je věřící zbaven plnosti církevního života, je omezen ve výkonu svých práv a nesmí se podílet na duchovních dobrech (účast na mši, přijímat či udělovat svátosti, zastávat církevní úřad). Interdikt (z latiny zakázáno) je nápravný trest, jehož podstatou je, že daným osobám (interdikt osobní) nebo v daných místech (interdikt místní) je zakázáno provádět bohoslužby a obřady nebo se jich účastnit. Kodex kanonického práva vypočítává případy, kdy může být aplikován: Vůči tomu, kdo „veřejně vyvolává odpor podřízených nebo nenávisť vůči Apoštolskému stolci nebo vůči ordináři pro nějaký úkon církevní moci nebo služby, nebo podněcuje podřízené k neposlušnosti vůči nim“; proti tomu, kdo „se stane členem sdružení, které brojí proti církvi“ vůči tomu, kdo „za použití svatokupectví uděluje nebo přijímá svátost“ Dále se ipso iure interdikt vztahuje na toho, „kdo použije fyzické násilí proti papeži nebo proti biskupovi“.

¹⁹⁹ NECHUTOVÁ, Jana. *Hus a eschatologie*. In: SPFFBU E 13. Brno : Univerzita J.E. Purkyně, 1968 s.187.

v duchovní, církevní sféře, která je jeho vlivem zkažená. Představa Antikrista je nastíněna i v nejslavnějším díle *De ecclesia*.

Církev je pro něho společenstvím věřících, v užším smyslu vyvolených ke spasení (*congregatio predestinatorum*).²⁰⁰ Je svatá, katolická obecná a jsou v ní shromážděni ti, kteří byli v minulosti, přítomnosti a budoucnosti vyvoleni ke spasení. Husovo pojetí predestinace však netvrdí, že by Bůh někoho vyvolil k zatracení. To je výsledek životního postoje člověka, který se rozhodne pro zlo a vytrvá v něm až do konce života. Jeho predestinace neomezuje lidskou svobodu. Je procesem, který se naplňuje postupně. Člověk může ovlivnit svůj osud. V Husově pojetí je vidět motivace k dobrému chování. Nikoho předem ze spásy nevyklučuje.²⁰¹ Hus ale chápe církev i jako mystické tělo Krista. On je hlavou církve.

Hovoří rovněž o církvi ve třech formách: vítězná, bojující, nebo také putující a spící nebo-li trpící. Vítězná církev zahrnuje křesťany, kteří již vstoupili do věčné blaženosti. Bojující představuje předurčené, kteří směřují k Bohu a bojují proti Kristovým nepřátelům. Spící církev tvoří duše v očištění. Rozděluje podle tohoto principu také křesťany na několik skupin.

Do první patří ti, kteří jsou v církvi podle jména i skutečně. Jsou předurčení a následují Krista.

Druhou skupinu tvoří ti, kteří nejsou v církvi ani podle jména ani skutečně.

Třetí skupinou jsou ti, kteří jsou sice v církvi podle jména, ale fakticky k ní nepatří. Nejednají podle Kristova zákona.

---

²⁰⁰ TÖPFER, Bernhard. *Lex Christi, dominium a církevní hierarchie u Jana Husa ve srovnání s jejich pojetím u Jana Viklefa*. In LÁŠEK, Jan Blahoslav. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha: ČKA, 1995, s. 96-138.

²⁰¹ KUČERA, Zdeněk. *Ekklesiologický výklad posledního soudu – pokus o porozumění Janu Husovi*. In LÁŠEK, Jan Blahoslav. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha: ČKA, 1995, s. 147-153.

Poslední jsou ti, kteří nejsou v církvi, ale patří do ní. Mohou být z různých důvodů z jejího středu vyloučeni, i když ne vždy oprávněně.²⁰²

Hus rozlišoval církve na viditelnou, bojující na zemi a neviditelnou církve vyvolených. Viditelná církev zahrnuje vyvolené i zatracené. V jejím čele je papež a biskupové. Je lidskou institucí, podléhá omylu a potřebuje neustálou reformu. Úkolem církve je hlásat Krista slovy a skutky. Hlavou neviditelné církve je Kristus.²⁰³

Odmítal papežskou dominanci. Podle něho nejsou Kristova slova o skále adresována Petrovi, ale Petrovu vyznání, že Kristus je Mesiáš, Syn Boží. Skálou církve není Petr, ale Kristus. Pokud toto papež respektuje, je hlavou viditelné bojující církve. Pokud tak papež nečiní, stává se Antikristem.

Poslední soud je koncem dějin. Představu soudu nachází Hus v Matoušově evangeliu ve 25. kapitole. Dojde k definitivnímu oddělení těch, kteří Krista přijali, od těch, kteří jej odmítli.²⁰⁴

Hus se odvolal k soudu Kristovu. Považoval jej za nadřazený všem soudům, i papežskému. Jeho projev byl částečně dán vypjatou situací, ale můžeme v něm vidět jeho přesvědčení o blízkosti Božího soudu a víru, že v něm obstojí. Dřívější spolupracovník, pak oponent Páleč, se domníval, že se Hus bojí odsouzení, když

---

²⁰² Více HUS (MISTR JAN HUS). *O církvi*. Přeložil DOBIÁŠ, F.M., MOLNÁR, A.1.vydání. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, ČSAV, 1965.

²⁰³ KUČERA, Zdeněk. *Ekklesiologický výklad posledního soudu – pokus o porozumění Janu Husovi*. In LÁŠEK, Jan Blahoslav. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha: ČKA, 1995, s. 147-153.

²⁰⁴ KUČERA, Zdeněk. *Ekklesiologický výklad posledního soudu – pokus o porozumění Janu Husovi*. In LÁŠEK, Jan Blahoslav. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha: ČKA, 1995, s. 148-152.

umísťuje soud do údolí Josafat.²⁰⁵ Pravděpodobnější je však, že věřil, že k poslednímu soudu dojde brzy.²⁰⁶

6.4. Eschatologie Petra Chelčického

Klíčovou otázkou života Petra Chelčického je problém jeho životopisných dat. „*Je asi zbytečné opakovat, že neznáme přesné datum ani místo jeho narození či úmrtí.*“²⁰⁷ Odpověď pouze tušíme, ze spolehlivého datování některých jeho traktátů a ze zmínek, které zanechaly jeho současníci.

Lze z toho odvodit, že žil asi v rozmezí let 1390 – 1460. Narodil se v Chelčicích u Vodňan, pravděpodobně mezi lety 1379 a 1380.²⁰⁸ Je považován za jednoho z nejvýznamnějších představitelů české reformace. Jméno, které užíval pro svou spisovatelskou činnost, Petr Chelčický je pouze literárním pseudonymem. Ve skutečnosti se jmenoval Petr Záhorka ze Záhorčí, které leželo na křižovatce cest poblíž Chelčic a v současné době je jejich součástí.²⁰⁹

Historici se dlouho snažili Petra Chelčického nějak přesněji společensky zařadit a dokonce dlouho panoval i názor, že byl švec. Toto tvrzení vzešlo z katolického prostředí, zřejmě zprvu jako posměšek.

---

²⁰⁵ Štěpán z Pálče byl Husovým stoupencem a přítelem. Podporoval jej v boji proti odpustkům. Později se však stal jeho odpůrcem a na koncilu v Kostnici proti němu vystupoval.

Údolí Josafat má být místem, kde bude Bůh soudit národy, které se provinily proti Izraeli.

²⁰⁶ ŠMAHEL, František a Ota PAVLÍČEK. *A Companion to Jan Hus*. Leiden: Brill, 2015. Brill's companions to the Christian tradition : a series of handbooks and reference works on the intellectual and religious life of Europe, 500-1800.

²⁰⁷ BOUBÍN, Jaroslav. *Petr Chelčický: myslitel a reformátor*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 15.

²⁰⁸ ATWOOD, Craig. *The Theology of the Czech Brethren from Hus to Comenius*. Pennsylvania: Pennsylvania State University, 1992, s. 133.

²⁰⁹ PETRŮ, Eduard. *Znovu k problému Chelčický - Záhorka*. Listy filologické, 1979, roč. 102, č.1. s. 235-237.

S tímto argumentem dokonce pracoval i jeden z papežských inkvizitorů, Jindřich Institarius, a toto povědomí se udrželo až do 19. století, kdy jej nový výzkum označil jako omyl a pravděpodobnějším se stal předpoklad, že Petr patřil mezi sedláky.²¹⁰

Pravděpodobně pocházel z nižší venkovské vrstvy, zřejmě ze statkářské nebo nižší šlechty. Byl v kontaktu s venkovským životem, ale mohl si dovolit studovat. V mládí odešel do Prahy, kde se setkal s učením Jana Husa, sám však univerzitní vzdělání nikdy nezískal. Přesto byl vzdělaný a sečtělý, uměl latinsky. Jeho tvorba nese známky vlivu nejen Jana Husa, ale také Jana Viklefa a zejména Tomáše Štítného.²¹¹

Mezi odborníky se však stále silněji prosazuje názor, že byl šlechticem. Tomu napovídá i to, že měl potřebné majetkové zázemí, dobré, ač univerzitním studiem nezavršené vzdělání a autoritu mezi duchovními své doby. A také znalost šlechtického prostředí, která v jeho díle vystupuje na povrch.

Na druhou stranu však . . . „*nedostatek informací o životě Chelčického je více než bohatě vyvážen množstvím jeho dochovaných prací*“²¹² . . .

A právě z jeho díla lze dovodit, že vyrůstal v prostředí pravověrně katolickém, žijícím v respektu k tradiční autoritě církve a papeže a teprve v dospělosti se od této úcty odklonil, což lze doložit poznámkou v traktátu O boji duchovním: „*A takový jeho (tj. Krista) oděv poctivý můžem spatřiti na tom, jenž jest nazván člověk hříecha, syn zatracenie. Kterak se jest d'ábel oděl v něho a jeho také oděl v své rúcho, a my naň hled'iece nemněli jsme, by to*

---

²¹⁰ BOUBÍN, Jaroslav. *Petr Chelčický: myslitel a reformátor*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 16-17.

²¹¹ Více ROKYTA, Jan. *Život a dílo Petra Chelčického*. Almi, 2013 <[http://www.almi.cz/admin/upload/files/r8001-2014-07-07-15-53-24-Chelcicky_\(1\).pdf](http://www.almi.cz/admin/upload/files/r8001-2014-07-07-15-53-24-Chelcicky_(1).pdf)>

²¹² BOUBÍN, Jaroslav. *Petr Chelčický: myslitel a reformátor*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 65.

byl největší Antikrist na římské stolici! Ale když jest odkryt a čepici poctivú snichu s něho, tak spatřichme, že to není buoh zemský, ale Antikrist přikrytý.“²¹³

Dotyčná formulace zachycuje rozhodující okamžik Petrova myšlenkového zrání a problém Antikrista se u něho stává zásadní otázkou a eschatologickým tušením blížícího se konce světa.

Toto tušení jej zcela pohltilo, ovládlo a celé jeho dílo vyrostlo z radikální eschatologie.

A právě tato radikalizace napomohla tomu, že dokázal vidět věci, o nichž ostatní neměli ani tušení a stal se tak myslitelem výjimečného formátu.

Petr Chelčický je znám zejména svou kritikou feudalismu. Ve svých názorech byl vždy přívržencem dělníků, řemeslníků a zvláště zemědělců. Měšťanstvo odsuzoval. Kritizoval také veškeré násilí, reformní boje a jakékoli války. Jeho vyhraněný pacifismus se promítl i do jeho názorů na náboženské otázky.

Chelčický považoval Starý zákon za podřízený Novému. Měl by být proto čten v jeho světle. Starozákonní nařízení týkající se světské vlády a případné války byly Kristem překonány.

Byl inspirován Viklesem, ale odmítal jeho vizi vztahu státu a církve. Viklef svěřil reformu církve světské moci, což bylo pro Chelčického nepřijatelné.

I když přesvědčení o přítomnosti Antikrista ve světě a přesvědčení o brzkém konci světa nebylo specifickým rysem jeho učení, dokázal je vyhrotit do vysokých obrátek. „ *A že Antikrist, jsa na miestě a v úřadech apoštolských pln jsa ducha d'ábelského,*

---

²¹³ BOUBÍN, Jaroslav. *Petr Chelčický: myslitel a reformátor*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 20.

všecky věci přitáhl jest k sobě skrze svůj duch odporný Kristovi, aby obrácení byli skrze duch zlostný Antikristov.“²¹⁴

Člověk se ve světě ocitá ve dvojitým ohrožení, které pramení jednak ze zničujícího tlaku společnosti, ve které je odsouzen žít a jednak tím, že se přizpůsobuje požadavkům světských i církevních autorit a stává se tak svým vlastním zdrojem zkázy.

Skutečný boj proti Antikristu není boj dobra se zlem, ale boj, jako střet mezi dobrem a zlem v nitru člověka.²¹⁵

Zápas s Antikristem je tedy soukromou záležitostí každého jedince a to tak, že přemáhá, nebo se snaží přemoci zlo v sobě a zároveň si osvojuje odmítavý postoj ke společenským strukturám, které vyhovují mocným tohoto světa, ale zároveň vyrostly z popření Krista a Božího zákona.

Zde je na místě zmínit i to, že, jak již bylo psáno v předcházejícím textu, o šokujícím ztotožnění papeže s Antikristem, hovoří Chelčický jako o kolektivním zážitku, což pramení zřejmě z odezvy jeho vlastního silného emotivního zážitku.

Svoje teze konfrontoval Chelčický s dalšími myšlenkovými proudy českého reformního hnutí a jeho učení zásadně poznamenalo učení Mistra Jana Husa a dílo Viklefovo.

„Velkým podnětem pro Chelčického byly i radikální myšlenky starých proletářských hnutí, které se brzy po Husově smrti začaly brzy šířit na jihočeském venkově.“²¹⁶ V této době slábla autorita oficiální církve a ke slovu se dostávaly nejrůznější náboženské skupiny, které se přestávaly obávat krutých trestů, kterým byly v předchozím čase vystavovány a jejich názory zaznívaly oficiálně.

---

²¹⁴ MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, s. 376.

²¹⁵ BOUBÍN, Jaroslav. *Petr Chelčický: myslitel a reformátor*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 22

²¹⁶ BOUBÍN, Jaroslav. *Petr Chelčický: myslitel a reformátor*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 22.

A to navzájem prostoupené a ovlivněné až se slily do jediného, do raného táborství typického poutěmi na hory.

Tisíce věřících se setkávaly na horách, kterým dávaly biblická jména, slavily na nich bohoslužby a učily zákonu božímu.²¹⁷

Jejich shromáždění probíhala v extatickém prostředí a účastníci cítili, že jsou přítomni naplňování biblických zaslíbení.

Tato shromáždění probíhala na různých kopcích v Čechách, byla početná a měla velký účinek na vědomí lidské sounáležitosti založené právě na přihlášení se k zákonu božímu, neboť idea křesťanského bratrství se uskutečňovala v praxi a dimenzích, které neměly historickou obdobu.

A pak přišlo kruté probuzení v podobě husitských válek, takže pokud Chelčický propadl okouzlení chiliastických nadějí, tak opět propadl svému skepticizmu a odmítl následovat své husitské souvěrce v přesvědčení, že boží zákon lze vybojovat silou.

S odkazem na shora uvedené lze důvodně předpokládat, že v této době v něm uzrála myšlenka o neslučitelnosti prostředků politické moci s principy duchovního života.

Situaci husitského revolučního hnutí po bitvě u Lipan, porážka revoluční tábořské strany Petra Chelčického hluboce zasáhla a projevila se v jeho díle jako hluboký zlom.

Učení, která v té době prosazoval . . . „*by mohla být nejspíše označena jako apokalyptické intermezzo*“²¹⁸. . .

Chelčický se odvrátil od světa, očekával příchod Antikrista a ze skutečnosti stále více unikl do světa mystických vidění skutečnosti.²¹⁹

---

²¹⁷ BOUBÍN, Jaroslav. *Petr Chelčický: myslitel a reformátor*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 23.

²¹⁸ BOUBÍN, Jaroslav. *Komentář*. In Petr Chelčický. *Sít' víry*. Brno: Host, 2011, s. 158.

²¹⁹ BOUBÍN, Jaroslav. *Komentář*. In Petr Chelčický. *Sít' víry*. Brno: Host, 2011, s. 158.

Ve svých spisech se Petr Chelčický věnoval zejména myšlence významu křesťanství pro spásu nejen člověka, ale celé společnosti.

Vyzdvihoval lásku mezi lidmi, rovnost všech lidí před Bohem, úctu k lidskému životu a nenásilné jednání, čímž se odlišoval od radikálních husitů. Období života a působení Petra Chelčického spadá do období posledních Lucemburků a s tím spojených husitských válek. Chelčický však stál mimo strany, které bojovaly na českém území. Naopak jejich boje kritizoval, nestál na straně katolíků, ale nebyl ani na straně husitů. Na druhou stranu se nedá říci, že by nesouhlasil s celou reformou husitství, některé jejich názory sdílí, je proti světskému majetku a moci kněží.

Chelčický bere doslova Desatero zakazující zabití i Kristova slova o neodporování zlému.²²⁰ Odmítal snahu radikálních husitů prosadit reformu církve mečem. Odsuzoval také apokalyptického kazatele Húsku.²²¹

Jediný boj, který zastával je boj proti zlu a Antikristovi. Podle Chelčického je povinností dobrých křesťanů vyvarovat se hříchu. Nesouhlasil se spojením církve a státu, podle něho obě instituce stojí na úplně odlišných principech.

Stát má trestat zlo, kdežto víra má konat pouze dobro. Nebyl zastáncem univerzitního vzdělání. On jej nikdy nedosáhl a podle něho má vzdělání sloužit pouze k četbě bible a rozpoznání dobra od zla. S čímž by měla souviset i výchova, která by se mělo opírat o zásady dobra a lásky. Správnou výchovou je dle Chelčického možné odhalit zlo a odolat jeho svádění

---

²²⁰ Bible kralická, *Matouš (kapitola 5 verše 43-48)*.

²²¹ ATWOOD, Craig. *The Theology of the Czech Brethren from Hus to Comenius*. Pennsylvania: Pennsylvania State University, 1992, s. 137.

Snad nejvýznamnějším dílem Petra Chelčického je Síť víry. Většina historiků se přiklání k názoru, že spis vznikl přibližně v rozmezí let 1440 – 1443. Jako jeden z mála spisů byl vytisknut již v 16. století, což svědčí o jeho oblíbenosti i v pozdější době.

Kniha byla překládána i do jiných jazyků a tak byl jejím prostřednictvím Petr Chelčický znám i za hranicemi.

Mezi další díla patří Postila, Replika proti Rokycanovi, ve které odmítá očištec. V cyklu o Šelmě označuje za Antikristovy následovníky ty, kteří se protíví Božímu zákonu. V práci O Antikristu líčí, jak rozeznat Antikrista.

Petr Chelčický se podobně jako většina soudobých autorů zabýval problémy ve společnosti a kritikou jejího rozdělení. Úsilí každého pravého křesťana mělo směřovat k jedinému cíli, a to k tomu, aby si zasloužil věčný život.²²² Každý by se měl snažit začlenit mezi tyto lidi, a to výhradně vlastním přičiněním. Lidé se musí pravými křesťany stát na základě vlastního rozhodnutí a svými dobrými skutky, nikoli na základě předurčení.

Boha, tedy Ježíše Krista, vnímá Chelčický jako „jediného oprávněného panovníka“, který přišel na tento svět také z toho důvodu, aby člověka vykoupil svou krví z moci pozemských pánů.²²³

Pojem Kristus se tak stává jedním z nejvýznamnějších pojmů důležitých k pojetí řádu. Ve stejné řadě, co do důležitosti, ale svým charakterovým zařazením ve zřejmé opozici, stojí pojem Antikrist.

---

²²² Tento termín užil Radim Neumann Foustka in: FOUSTKA, Radim Neumann. *Politické názory Petra Chelčického*. Praha: Práce, 1948, s. 70.

²²³ FOUSTKA, Radim. *Petra Chelčického názory na stát a právo*. 1. vyd. Praha: Karlova universita, 1955, s. 29; BOUBÍN, Jaroslav. *Petr Chelčický: myslitel a reformátor*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 136.

Dle Chelčického jsou jediné texty pojednávající o řádu a mající napomáhat vyvarovat se zlých činů k nalezení v Písmu, v evangeliích. Ostatní předpisy poukazující na správnost lidského života jsou dle něho dílem Antikrista. Postavou Antikrista Chelčický rozumí toho, . . . „jenž se prakticky vydává za Boha, kdo si troufale osobuje pravomoci Ježíše Krista a kdo usiluje o zničení Kristovy církve“. ²²⁴ V jeho představě se o to může pokoušet císař i papež.

Petr Chelčický po teologické stránce nepřidává k Antikristu oproti předchůdcům nic nového, zůstává v praktické rovině aplikace tématu do současnosti a rozvíjí je do šíře.

Mnoho názorů má shodných s Matějem z Janova i Mistrem Janem Husem. V otázce výkladu šelmy a obrazu jejího v mnohém souhlasí s výkladem zjevení, že Antikrist je papež, ale detaily nepřejímá. Chelčický je v mnohém extrémnější, než Jan Hus. ²²⁵

V podání Chelčického za úpadkem společnosti a odklonění se od Božího zákona stojí dvě nejvyšší osoby společnosti – papež a císař. Přičemž větší díl viny nese papež. ²²⁶ V určitých pasážích *Sítě víry* lze dokonce nalézt přímé narážky na to, že papež je sám Antikrist. Chápe tedy Antikrista jako zástupce celé tehdejší středověké křesťanské společnosti.

Tedy, že celá společnost a lidé jsou hříšní. Působení Antikrista spatřoval ve všech vrstvách lidské společnosti, nejen ve vyšší společnosti, ale ve všech vrstvách, které vyznávají Ježíše Krista za pomoci slov, nikoli skutků.

Zkažené jsou podle Chelčického především duchovní vrstvy – faráři a mniši. Známkami přítomnosti Antikrista v církvi je

---

²²⁴ BOUBÍN, Jaroslav. *Komentář*. In *Sít' víry*. Brno: Host, 2011, s. 351.

²²⁵ CHYTIL, Karel. *Antikrist v naukách a umění středověku a husitské obrazné antithese*. V Praze, 1918. Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, s. 191..

²²⁶ BOUBÍN, Jaroslav. *Petr Chelčický: myslitel a reformátor*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 128.

bohatství, svatokupectví, chamtivost či morální úpadek.²²⁷ Chelčický ve svých eschatologických myšlenkách zastává názor, že Antikrist již ovládl celou společnost. Původ tohoto zla a hříchu spatřuje v dobách dávných, kdy zhřešil Adam a Eva, není to dle něho otázka posledních let.

Jediným opravným vládcem světa je Kristus, naopak Antikrist je dle něho zakladatelem světské moci, která je špatná.²²⁸ Chelčický ji vidí jako nebezpečí. Ona samotná je zlem, které nemá místo v křesťanské společnosti.

Antikrista vnímal jako šelmu, která je nastíněna ve Zjevení svatého Jana. Jedna šelma vystupující z moře a druhé ze země. Podařilo se jí svést mnohé falešnými řečmi.

Antikrist, coby všudypřítomné zlo, nemohl být poražen fyzickým bojem, bylo možné pouze porazit Antikristovo vojsko, ne však Antikrista samotného.²²⁹ To si Chelčický velmi dobře uvědomoval a duchovní nelibost napřímil i proti pražským univerzitním mistrům, stejně jako Mikuláš Biskupec, který jim dal punc odpadlíků, kteří se vzdali původního boje ideálů a ve své umírněnosti se přidali na stranu Antikrista.

Spojitosť mezi Antikristem a pražskými mistry, potažmo se scholastickou vzdělaností dokládá Petr Chelčický takto: „*Jediné chtie je svými duovody toliko napomoci Antikristovi ve lži, čehož by se an nemohl domysliť, sedě na římské stolici, toho se mistři dohledaie po knihách v pražské škole a tiem jeho založie a napomohú jemu.*“²³⁰

---

²²⁷ Svatokupectví či simonie je obchod s duchovními věcmi. Název pochází od Šimona, který chtěl na apoštoloch získat Ducha svatého (Sk 8, 9-25).

²²⁸ FOUSTKA, Radim Neumann. *Politické názory Petra Chelčického*. Praha: Práce, 1948, s. 70.

²²⁹ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013, s. 66.

²³⁰ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013, s. 66.

Chelčický často, a zdá se, že rád, pracoval s apokalyptickými obrazy, kde světská moc a laický křesťanský lid vypodobnil, jako element hodný odsouzení, oddávající se „hovadským obyčejům“, propadlí majetku, světským radovánkám a rozkoším.²³¹

Světský lid očima Petra Chelčického jakožto ten, který se odvrhl od Boha a duchovních hodnot, přirovnal ve výkladu Jiná řeč o šelmě a obrazu jejím k dravé šelmě, o které se můžeme dočíst v 17. kapitole Zjevení Janova. „*Šelma, kteroužs viděl, byla, a není, a má vystoupiti z propasti, ana zahynutí jíti. I diviti se budou bydlitelé země, ti, kterýchž jména nejsou napsána ve knize života od ustanovení světa, vidouce šelmu, kteráž byla, a není, avšak jest.*“²³²

Podle Pavlíny Cermanové se Chelčický od některých reformátorů odlišoval tím, . . . „*že sedmihlavou šelmu s celým mocenským komplexem definoval jako figuru pro moc světskou i duchovní a jejich reprezentace. Nešlo o to, kdo moc vykonával, moc sama o sobě byla Antikristem, pramenem zla, jenž neměl v ideální duchovní komunitě, založené na bratrské lásce, tedy pro Chelčického jediné možné společnosti, své místo.*“²³³

Vůbec mu zde nešlo o to, kdo moc vykonával, moc sama o sobě byla Antikristem, pramenem zla, který neměl v ideální duchovní komunitě co pohledávat. A církev? V Chelčického apokalyptických výrazech nevěstka sedící na šelmě, všelijak lichotila a nadbíhala šelmě, stejně jako mocným knížatům s jediným cílem – získat další a další majetky a ochranu.

---

²³¹ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013, s. 229.

²³² Bible kralická, *Zjevení sv. Jana (kapitola 17 verš 8)*.

²³³ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013, s. 229.

Šelma ale nevěstku podvedla, svrhla ji ze svých zad, zmocnila se jejího majetku a v tomto směru Petrovo dílo určovala relativně radikální eschatologie, v jejímž rámci předpokládal, že svět spěje ke svému nezadržitelnému konci, tak jak bylo předpovězeno.²³⁴

Tato myšlenka formovala i Chelčického náhled moci specifikovaný v jeho dalším díle *Sieť viery pravé*, kde nejvyšší představitelé moci, tehdejší císař a papež, platili za velryby, trhající síť pravé víry.

Chelčický upřel moci veškerý pozitivní smysl, protože moc a její výkon v sobě zahrnuje prvek násilí a tím zcela popírá boží zákon.

Je zřejmé, podle Chelčického, že moc nemůže vykonávat žádný dobrý křesťan. Funguje totiž tím lépe, čím horší člověk ji vykonává. Současně opravdu důkladně rozmetává i charisma státní moci.²³⁵

Společnost a svět má však dle Chelčického ještě naději na spasení. Věří totiž, že Antikrist nakonec bude poražen v boji s Bohem a tak bude zase nastolen řád. Tento boj mezi Bohem a Antikristem je jediný válečný konflikt, který Chelčický schvaluje, naopak lidské války radikálně zamítá a odsuzuje.²³⁶

---

²³⁴ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013, s. 229.

²³⁵ BOUBÍN, Jaroslav. *Petr Chelčický: myslitel a reformátor*. 1. vyd. Praha: Vyšehrad, 2005, s. 129.

²³⁶ CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. Praha: Argo, 2013, s. 229.

ZÁVĚR

Nebývalý zájem o otázky posledních věcí člověka a světa v českém prostředí období středověku byl podnícen pocitem všudypřítomné krize.

Neřád panující v zesvětštělé, nemravné a zkažené církvi dovršený schizmatem západní církve podpořil eschatologické nálady sycené především reformačním kvasem, který vycházel ze zápasu o navrácení řádu a morálky do církve.

Tyto tužby se koncentrovaly do druhého příchodu Kristova a známky souběžného údajného řádění pomyslného Antikrista se stalo živnou půdou pro úvahy o nadcházejícím konci lidských dějin.

Nespokojenost prostých lidí s jejich sociální, hospodářskou, bezpečnostní i náboženskou situací podnítila představitele reformních snah ke kritice představitelů oficiální církve, zejména papeže. Od myšlenek nastalého příchodu Antikrista do světa se odvíjelo další dění.

Kazatelé vyzývali lid, aby s Antikristem bojoval, povzbuzovali jej k tomuto boji a předkládali mu různé fantastické vize hrůz, které budou poslední dny provázet.

Ve svých kázáních interpretovali dobu, domnívali se, že již opět nastal čas ohavnosti zpuštění a snažili se dát odpověď na otázku možnosti nalezení souvislostí věcí minulých s věcmi budoucími.

Antikrista označovali za apokalyptickou postavu, určitou figuru, historickou postavu a výjimečné nebylo ani použití příměru k některé z částí lidského těla nebo temného zákoutí lidské duše.

Tak se také stalo, že významní představitelé reformních snah, a to nejen ti, o kterých je v této práci pojednáno, spojili postavu Antikrista s papežem a tím jej postulovali do podoby odpůrce proti církvi i proti papeži samotnému.

Radikální reformátoři přinášeli hrůzné vize posledních dní, zatímco umírněnější naopak hlásali naděje na záchranu. Společným fenoménem pro oba proudy se však stalo prvenství Božího zákona před církevní tradicí a jejími institucemi.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY

- ATWOOD, Craig. *The Theology of the Czech Brethren from Hus to Comenius*. Pennsylvania: Pennsylvania State University, 1992.
- AUGUSTIN. *Vyznání*. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2015. ISBN 978-80-7195-189-6
- BENEDIKT. *Eschatologie – smrt a věčný život*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 1996. ISBN 80-85947-19-6
- Bible kralická.
- BOUBÍN, Jaroslav. *Komentář*. In CHELČICKÝ PETR. 1.vydání. *Síť víry*. Brno: Host, 2011. ISBN 978-80-7294-560-3
- BOUBÍN, Jaroslav. *Petr Chelčický: myslitel a reformátor. Velké postavy českých dějin*. 1.vydání. Praha: Vyšehrad, 2005. ISBN 80-7021-654-9
- BROOME, J. R. *Wycliffe and Huss*. Herpenden: Gospel Standard Trust Publications, 1994
- BUCK, Lawrence. *The Roman Monster: An Icon of the Papal Antichrist In Reformation Polemics*. Missouri: Truman State University Press, 2014.
- CERMANOVÁ, Pavlína. *Čechy na konci věků. Apokalyptické myšlení a vize husitské doby*. 1.vydání. Praha: Argo, 2013. ISBN 978-80-257-1003-6
- DE BORCHGRAVE, Helen. *Cesty křesťanského umění*. Praha: Euromedia Group-Knižní klub, 2002. ISBN 80-242-0805-9
- ELIADE, Mircea. *Mýtus o věčném návratu: (archetypy a opakování)*. 2. opr. vyd. Praha: OIKOYMENH, 2009.

Knihovna novověké tradice a současnosti. ISBN 978-80-7298-388-9

- FOUSTKA, Radim Neumann. *Politické názory Petra Chelčického*. Praha: Práce, 1948. ISBN neuvedeno
- GONZÁLEZ, Justo, L. *History of Christian Thought*. From Augustine to the Eve of the Reformation. vol. II. 2nd edition. Nashville: Abingdon Press, 1987.
- GOULD, Warwick – REEVES, Marjorie. *Joachim of Fiore and the Myth of the Eternal Evangel in the Nineteenth and Twentieth Centuries*. Clarendon Press 2001.
- GRANT, Robert. *Irenaeus of Lyons*. London: Routledge, 2006.
- HARKNESS, Georgia. *John Calvin, the Man and his Ethics*. Chicago: H. Holt and Co., 1937.
- HAYES, Zachary. *Visions of a Future: A Study of Christian Eschatology*. Minnesota: Liturgical Press, 1990.
- HOEKEMA, Anthony. *The Bible and the Future*. Grand Rapids: Wm. B. Eerdmans Publishing Co., 1994.
- HUS (MISTR JAN HUS). *O církvi*. Přeložil DOBIÁŠ, F.M., MOLNÁR, A.1.vydání. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, ČSAV, 1965.ISBN neuvedeno
- CHYTIL, Karel. *Antikrist v naukách a umění středověku a husitské obrazné antithese*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1918.(Třída I, číslo 59). ISBN neuvedeno
- KYBAL, Vlastimil. *Mistr Matěj z Janova: Jeho život, spisy a učení*. Brno: centrum pro náboženský a kulturní dialog při Husitské teologické fakultě UK, 2000. ISBN80-86263-05-3.
- LAMBERT, Malcolm. *Středověká hereze*. Praha: Argo, 2000. ISBN 80-7203-291-7.

- LANE, Tony. *Dějiny křesťanského myšlení*. Praha: Návrat domů, 1999. ISBN 80-85495-47-3
- LOSKOT, František. *Milíč z Kroměříže. Otec české reformace*. Praha: Knihovna volné myšlenky, 1911.
- MACHOVEC, Milan. *Husovo učení a význam v tradici českého národa*. Praha: 1953.
- MAZALOVÁ, Lucie. *Eschatologie v díle Jana Husa*. Brno: Masarykova univerzita, 2015. Spisy Filozofické fakulty Masarykovy univerzity. ISBN 978-80-210-7953-3.
- MENN, Jonathan. *Biblical Eschatology*. Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2013.
- NECHUTOVÁ, Jana. *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*. Praha: Vyšehrad, 2000.
- NORTH, James B. *Dějiny církve: od Letnic k dnešku*. Praha: Návrat domů, 2001. ISBN 80-7255-029-2
- NOVOTNÝ, Václav. *M . Jan Hus, život a učení* , I 1, Praha 1919.
- NOVOTNÝ, Vojtěch. *Úvod k eschatologii*. Praha: KTF UK, 2011.
- OTT, Ludwig. *Dogmatika*. 2. opr. vyd. Olomouc: Matice cyrilometodějská, 1994. ISBN neuvedeno
- PETRŮ, Ondřej. *Mistr Matěj z Janova: O častém svatém přijímání*. Olomouc: Krystal, 1946.
- POSPÍŠIL, Zdeněk a Bohumil KOLÁŘ. *Katechismus katolické církve*. 2., dopln. a uprav. vyd., 1. v Karmelitánském nakl. Kostelní Vydří: Karmelitánské nakladatelství, 2002. ISBN 80-7192-473-3
- RANSDORF, Miloslav. *Kapitoly z geneze husitské teologie*. Univerzita Karlova, Praha 1986.

- SCHWARZ, Hans. *Eschatology*. Grand Rapids: Wm. B. Eedermans, 2000.
- SOUKUP, Pavel. *Reformní kazatelství a Jakoubek ze Stříbra*. Praha: Filosofia, 2011. ISBN 978-80-7007-359-9.
- ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce I-IV, Kořeny české revoluce*. 2.vydání. Praha: Karolinum, 1995. ISBN 80-7184-074-2.
- ŠMAHEL, František. *Husitská revoluce. Doba vymknutá z kloubů. Jan Hus - život a dílo*. Praha: Argo, 2013. ISBN 80-7184-073-4
- ŠMAHEL, František a Ota PAVLÍČEK. *A Companion to Jan Hus*. Leiden: Brill, 2015. Brill's companions to the Christian tradition : a series of handbooks and reference works on the intellectual and religious life of Europe, 500-1800. ISBN 978-90-04-28055-7
- ŠPIDLÍK, Tomáš. *Věřím v život věčný: eschatologie*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2007. Dílo Tomáše Špidlíka. ISBN 978-80-86715-93-3
- TAUBES, Jacob. *Occidental Eschatology*. Standard: Standard University Press, 2009.

ČLÁNKY

- HEROLD, Vilém. *Kultura, vzdělanost a filozofie ve feudální společnosti XIV. a začátku XV. století*. FČ, 1989, roč. 37, č.1, s. 120 – 135.
- MOLNÁR, Amedeo. *Eschatologická nadějnost počínající české reformace*. Křesťanská revue, 1954, roč. 21, č. 6, s. 182-185.

- NECHUTOVÁ, Jana. *Středověká eschatologie jako víra v lepší budoucnost světa*. Revue University J. E. Purkyně v Brně, 1968, roč. 1, č. 4, s. 1-11.
- PETRŮ, Eduard. *Znovu k problému Chelčický – Záhorka*. Listy filologické, 1979, roč. 102, č.1, s. 235-237.
- VEVERKOVÁ, Kamila. *Eschatologické naděje počátků české reformace*. Theologická revue. 2012, ročník 83,č.4, s.461.

SBORNÍKY

- DALEY, Brian. *The Hope of the Early Church. A Handbook of Patristic Theology*. Cambridge: Cambridge University Press, 1991.
- HEROLD, Vilém. *Philosophische Grundlagen der Eschatologie im Hussitismus. In Ende und Vollendung. Hrsg. J. A. Aertsen, M. Pickavé*. Berlin: Walter de Gruyter. *Miscellanea Mediaevalia* 29, 2002.
- HORYNA, Břetislav. *Eschatologie*. In HORYNA, Břetislav – ŠTĚPÁN, Jan (ed.). *Filosofický slovník*. Olomouc: Nakladatelství Olomouc, 1998
- LÁŠEK, Jan Blahoslav. *Jan Hus mezi epochami, národy a konfesemi*. Praha: ČKA, 1995.
- LÁŠEK, Jan Blahoslav a Karel SKALICKÝ. *Mistr Matěj z Janova ve své a v naší době : sborník z vědeckého symposia, konaného na teologické fakultě Jihočeské univerzity 29. – 30. Listopadu 2000*. 1. vyd. Brno: Marek, 2002. *Pontes pragenses*. ISBN 80-86263-36-3
- MÜHLING, Markus. T&T Clark. *Handbook of Christian Eschatology*. New York, Bloomsbury T&T Clark, 2015.

- *Sborník muzea husitského revolučního hnutí 4*. Tábor: Muzeum husitského revolučního hnutí, 1981.
- WALLS, Jerry. *The Oxford Handbook of Eschatology*. Oxford: Oxford University Press, 2007.
- WYCLIF, John. *Trialogus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2013.

ELEKTRONICKÉ ZDROJE

- APOŠTOLSKÉ VYZNÁNÍ VÍRY
<<http://www.cirkev.cz/cirkev-ve-svete/zakladni-modlitby/apostolske-vyznani-viry/>>
- NICEJSKO-CARĚHRADSKÉ VYZNÁNÍ VÍRY
<http://www.evangnet.cz/texty:nicejsko_carihrafske_vyznani>
- ESCHATOLOGY
<<http://www.encyclopedia.com/topic/Eschatology.aspx>>
- ROKYTA, Jan. *Život a dílo Petra Chelčického*. Almi, 2013
<[http://www.almi.cz/admin/upload/files/r8001-2014-07-07-15-53-24-Chelcicky_\(1\).pdf](http://www.almi.cz/admin/upload/files/r8001-2014-07-07-15-53-24-Chelcicky_(1).pdf)>

SEZNAM OBRÁZKŮ

Obrázek 1 Poslední soud (zdroj ²²).....	20
Obrázek 2 Kristus (zdroj ³⁸).....	24
Obrázek 3 Aurelius Augustinus (zdroj ⁴⁶).....	27
Obrázek 4 Jan Viklef (zdroj ⁶⁷).....	39
Obrázek 5 Flagelanti (zdroj ⁷¹).....	47
Obrázek 6 Mistr Jan Hus (zdroj ⁹⁰).....	85

SUMMARY

The presented work deals with the concept of eschatology in the case of eminent theological personalities of the Bohemian Reformatory movement, and maps the sources from which teachings about the final affairs of man and the world emerged. It describes the phenomenon of eschatology from the perspective of its historical development within the Framework of social, cultural and religious factors.

The work is divided into six chapters in which it deals with eminent authors' well-known interpretations, and summarises and generally evaluates the findings of previously published studies.

The first chapter introduces eschatology in the way it was perceived within broader contexts together with the apocalyptic themes of the Old and New Testaments, and also at the time of patristice.

The second chapter focuses on medieval eschatological concepts and prefigures the third chapter, which contains a Framework presentation of the teachings of John Wycliffe, which influenced Master Jan Hus, the most important personality in both the Bohemian Reformatory movement and Bohemian history.

The fourth chapter outlines the religious situation in the Lands of the Bohemian Crown in the period of the 14th century, and at the start of the 15th.

The fifth chapter reveals idea trends, opinions and streams which reign relation to the final affairs of man and the world in the Reformatory church, including the Vaudois Church and various heretical movements.

It also includes the Church's official statement in relation to this issue.

The sixth chapter presents teachings about eschatology by eminent personalities, these are considered to be Jan Milíč of Kroměříž, Matěj of Janov, Master Jan Hus and Petr Chelčický.

The concentration of the findings presented in this work was led by the effort to present a comprehensive overview of the approach to the theme of eschatology at a time as crucial as the period of the Bohemian Reformatory movement undoubtedly was.